

**UZUNDERE İLÇESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN
EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ
VE SINIFLANDIRILMASI**

Tuba ORHAN

**Yüksek Lisans Tezi
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı
Doç.Dr. Faris KARAHAN
2008
Her hakkı saklıdır.**

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**UZUNDERE İLÇESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN EKOTURİZM
POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE SINIFLANDIRILMASI**

Tuba ORHAN

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ERZURUM

2008

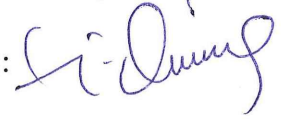
Her hakkı saklıdır.

Doç.Dr. Faris KARAHAN danışmanlığında, **Tuba ORHAN** tarafından hazırlanan bu çalışma **15 / 08 / 2008** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Peyzaj Mimarlığı** Anabilim Dalı'nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Hasan YILMAZ

İmza :

Üye : Prof. Dr. İbrahim ÖRÜNG

İmza :

Üye : Doç. Dr. Faris KARAHAN

İmza :

Yukarıdaki sonucu onaylarım

(imza)

Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

UZUNDERE İLÇESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE SINIFLANDIRILMASI

Tuba ORHAN

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Doç Dr. Faris KARAHAN

Turizm ve özellikle son yıllarda benimsenen ekoturizm yaklaşımları, yerel kültürlerle saygılı ve onların mevcut yapılarını koruyan bir ekonomik gelişme öngörmektedir. Ekoturizm, turizm sektörü açısından bir planlama yaklaşımı olarak Uzundere yöresinin gelişmesi için son yıllarda önemli araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu yüksek lisans tezi, Türkiye'nin en görkemli doğa hazinelerinden biri olan Çoruh Havzasında yer alan Uzundere İlçesi'nin ekoturizm potansiyelini belirlemeye ve sınıflandırmasına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Uzundere İlçesi doğal zenginliği, kültürel, tarihi ve rekreasyonel değerleri açısından Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli turizm potansiyeline sahip yörelerindendir. Çok geniş bir kültürel mirasa ve doğal zenginliğe sahip olan ilçe yerli ve yabancı turistler için alternatif bir turizm bölgesi potansiyeline sahiptir. Bu çalışmada bölgedeki mevcut potansiyelin, doğal ve kültürel kaynaklar korunarak çevreye zarar vermeyecek şekilde yöre ekonomisine önemli katkı sağlaması ve bu alanların korunması için ekonomik faydalar üretebilecek bir ekoturizm planlamasıyla turizm sektörüne kazandırılması ve ekoturizm kaynaklarının sınıflandırılması hedeflenmiştir. Araştırmada yöntem olarak SWOT Analizi Tekniği kullanılmış, yörenin ekoturizm açısından güçlü, zayıf yanları ile fırsatlar ve tehditler belirlenmeye çalışılmıştır. SWOT Analizi, gözlemler ve yörede yapılan çalışmalar yardımı ile mevcut ve potansiyel turizm etkinlikleri değerlendirilmiş, sınıflandırılmış ve haritalanmıştır. Aktif turizm etkinlikleri (1) İnanç Turizmi Etkinlikleri, (2) Tortum Şelalesi ve Yıkıklar (Yedi Göller) Odaklı Etkinlikler, (3) Piknik Aktiviteleri, (4) Festival ve Şenlikler olarak belirlenmiştir. Potansiyel turizm etkinlikleri ise, (1) Botanik Turizmi, (2) Kuş Gözlemciliği, (3) Kelebek Gözlemciliği, (4) Yaban Hayatı Gözlemciliği, (5) Trekking, (6) Manzara Seyri, (7) Tortum Gölü'ne Dayalı Etkinlikler olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucu olarak yörede coğrafi, ekolojik ve sosyo-kültürel açıdan ekoturizme kaynak oluşturan önemli değerler bulunduğu ve yörenin sivil toplum, üniversite, yerel yönetim ve kamu yatırımları ile önemli bir ekoturizm merkezi olabileceği kanısına ulaşılmıştır.

2008, 160 sayfa

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Turizm Planlaması, Rekreasyon, SWOT Analizi, Uzundere

ABSTRACT

MsC Thesis

DETERMINATION AND CLASSIFICATION OF ECOTOURISM POTENTIAL OF UZUNDERE DISTRICT AND ITS ENVIRONS

Tuba ORHAN

Atatürk University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Faris KARAHAN

Tourism and especially ecotourism approaches which has been adopted in recent years suggest an economic development which is respectful of local cultures and preserving their present structures. Ecotourism is in terms of tourism sector as a planning approach considered to be one of the most important means in recent years which provides economic development of Uzundere. The MsC thesis is realized in order to define and classify the ecotourism potential of Uzundere which lies in Coruh River basin and being one of the most magnificent nature treasure. Uzundere with its natural beauties, cultural, historical and recreational facilities is one of the most important environs of Northeastern Anatolian Region which has the potential for tourism. Having natural beauties and cultural heritage, Uzundere has an alternative tourism potential for the native and foreign tourists. In this study, it is aimed to make a valuable contribution to the environs in the way of preserving natural and cultural sources and to make it be a part of tourism sector with the help of ecotourism planning in order to preserve these areas and to classify ecotourism sources. In this research, SWOT Analysis is used as a method and we try to define the strong and weak aspects of environs with the opportunities and threats in terms of ecotourism. The present and potential tourism activities are evaluated, classified and mapped with the help of observations and researches done in the environs. Active tourism activities are defined as (1) Faith Tourism Activities, (2) Activities focused on Tortum Waterfall and The Ruins (Seven Lakes), (3) Picnic Activities, (4) Festivities. Potential tourism activities are assessed as (1) Botanical Tourism, (2) Bird Watching, (3) Butterfly Watching, (4) Wild Life Watching, (5) Trekking, (6) Sightseeing, (7) Activities focused on Tortum Lake. As a result of the research, we reach a conclusion that the significant values which form the source of ecotourism in terms of geographical, ecological and sociocultural in the environs and the environs may be significant ecotourism center with its civil society, university, local authorities and public investment.

2008, 160 pages

Keywords: Ecotourism, Tourism Planning, Recreation, SWOT Analysis, Uzundere.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu araştırmada, çalışmanın her aşamasında bilimsel görüş ve desteklerini aldığım değerli danışman hocam Sayın **Doç. Dr. Faris KARAHAN**'a içten teşekkürlerimi sunarım.

Her anlamda görüş ve önerileriyle katkılarını esirgemeyip çalışmamda da öneri ve desteklerde bulunan değerli hocam Peyzaj Mimarlığı Bölümü Anabilim Dalı Başkanı Sayın **Prof. Dr. Hasan YILMAZ**'a teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmamda arazi aşamalarında destek veren Uzundere İlçesi Kaymakamı Sayın **Bedrettin ÖZMEN**'e, Uzundere İlçesi Belediye Başkanı Sayın **M. Halis ÖZSOY**'a ve Uzundere İlçe Milli Eğitim Müdürü Sayın **Köksal YILMAZ**'a şükranlarımı sunarım. İspir ve Uzundere İlçesinde yürütülen Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi (DATUR) Kıdemli Danışmanı Sayın **Prof. Dr. Erol ÇAKMAK**'a, Proje Saha Yöneticisi **Egemen ÇAKIR**'a, İspir Saha Sorumlusu **Yavuz GÜLTEKİN**'e ve proje çalışanlarına destek ve paylaşımlarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca proje ekibinde yer alan DATUR projesi Uzundere Saha Sorumlusu **Musa HAN**'a arazi çalışmalarında ve çalışmanın diğer aşamalarında bilgi, kaynak ve desteğinden dolayı teşekkürü borç bilirim. Kuş gözlemciliği konusunda bilgi ve fotoğraflarıyla destek olan **Soner BEKİR**'e şükranlarımı sunarım.

Çalışmalarımın her aşamasında maddi ve manevi yönden destekleri ile yanımda olup bana güç veren değerli aileme, içten teşekkür eder şükranlarımı sunarım.

Tuba ORHAN

Ağustos 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Genel Kavramlar ve Tanımlar	3
1.1.1. Turizm İle İlgili Kavramlar ve Tanımlar	3
1.1.2. Turizmin Tarihçesi	8
1.2.3. Turizmin Sınıflandırması.....	12
1.2. Ekoturizm Kavramı ve Tarihçesi	17
1.2.1. Ekoturizm ve Kitle Turizminin Karşılaştırılması.....	26
1.2.2. Ekoturist Grupları ve Ekoturist Profili	31
1.2.3. Dünyada Ekoturizm.....	34
1.2.4. Türkiye’de Ekoturizm.....	40
1.3. Ekoturizm Etkinlikleri	46
1.4. Ekoturizm Etkinliklerinin Sürdürülebilirliği	49
2. KAYNAK ÖZETLERİ	57
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	66
3.1. Materyal.....	66
3.2. Yöntem	66
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	69
4.1. Araştırma Alanının Doğal ve Kültürel Özellikleri.....	69
4.1.1. Coğrafi Konum ve Tarihi.....	69
4.1.2. İklim	71
4.1.3. Jeomorfolojik Özellikler	72
4.1.4. Toprak Özellikleri	76
4.1.5. Hidrografya	77

4.1.6. Tarım ve Hayvancılık	78
4.1.7. Bitki Örtüsü ve Fauna	82
4.2. Aktif Turizm Etkinlikleri	83
4.2.1. İnanç Turizmi Etkinlikleri	85
4.2.2. Tortum Şelalesi ve Yıkıklar (Yedi Göller) Odaklı Etkinlikler	91
4.2.2.1. Tortum Şelalesi	91
4.2.2.2. Yıkıklar (Yedi Göller)	92
4.2.2.3. Mevsimlik Şelaleler	93
4.2.3. Piknik Aktiviteleri	94
4.2.4. Festival ve Şenlikler	95
4.3. Potansiyel Turizm Etkinlikleri	99
4.3.1. Botanik Turizmi	101
4.3.2. Kuş Gözlemciliği	107
4.3.3. Kelebek Gözlemciliği	116
4.3.4. Yaban Hayatı Gözlemciliği	121
4.3.5. Trekking (Dağ Yürüyüşü)	122
4.3.6. Manzara Seyri	126
4.3.7. Tortum Gölü'ne Dayalı Etkinlikler	129
4.4. Turizme Yönelik Altyapının Geliştirilmesi	131
4.4.1. Bungalov Evler	132
4.4.2. Ev Pansiyonculuğu	133
4.5. SWOT Analizi Bulguları	134
4.5.1. Güçlü Yönler (S)	134
4.5.2. Zayıf Yönler (W)	135
4.5.3. Fırsatlar (O)	136
4.5.4. Tehditler (T)	137
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	138
KAYNAKLAR	154
ÖZGEÇMİŞ	161

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

m	Metre
km	Kilometre
°C	Derece Santigrat
ha	Hektar
km ²	Kilometrekare
m ²	Metrekare

Kısaltmalar

AIENT	Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme
DATUR	Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi
IUCN	Dünya Koruma Birliği
TIES	Uluslararası Ekoturizm Topluluğu
UNEP	United Nations Environment Programme (BM Çevre Programı)
UNDP	United Nations Developing Programme (BM Gelişme Programı)
WTO	World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1.	Turizm pazarında ekoturizmin yeri	19
Şekil 1.2.	(Rein 2005)'e göre tur operatörlerine göre tipik ekoturist profili	32
Şekil 1.3.	Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın turizmin çeşitlendirilmesi projeleri.....	43
Şekil 1.4.	Sürdürülebilir gelişme kavramı olarak turizm	53
Şekil 1.5.	Weaver (1999)'a göre Sürdürülebilirlik, kitle turizmi, alternatif turizm ve ekoturizm arasında algılanan ilişki	54
Şekil 3.1.	SWOT Analizi Tekniği şeması	67
Şekil 4.1.	Uzundere İlçesi'nin coğrafi konumu	69
Şekil 4.2.	Uzundere İlçesi'nin genel arazi durumu	79
Şekil 4.3.	Uzundere İlçesi arazilerinin kullanım amacına göre dağılımı ve tarımsal alanların kullanım biçimi	80
Şekil 4.4.	Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde gerçekleştirilen aktif turizm etkinlikleri haritası	84
Şekil 4.5.	Öşvank Kilisesinden bir görünüm	86
Şekil 4.6.	Ağcakale (Üngüzekkale)'den bir görünüm.....	87
Şekil 4.7.	Akkoyunlu ve Karakoyunlu mezar taşlarından bir görünüm.....	88
Şekil 4.8.	Uzundere evlerinden bir görünüm.....	89
Şekil 4.9.	Tortum Şelalesi'nden bir görünüm.....	92
Şekil 4.10.	Yıkıklar (Yedigöller)'dan bir görünüm	93
Şekil 4.11.	Sudökülen şelalesinden bir görünüm.....	94
Şekil 4.12.	Zugar Boğazı piknik alanından bir görünüm	95
Şekil 4.13.	Uzundere Cumhuriyet Karakucak Güreşleri festivalinden bir görünüm...	96
Şekil 4.14.	Sapaca Köyü Puşulu Yaylası Festivali'nden bir görünüm	97
Şekil 4.15.	Denizcilik ve Kabotaj Bayramı kutlamalarından bir görünüm	98
Şekil 4.16.	1.Şelale Festivali ve Gençlik Şöleninden bir görünüm	99
Şekil 4.17.	Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin potansiyel turizm etkinlikleri haritası	100
Şekil 4.18.	Uzundere İlçesi'nin doğal bitki örtüsünün fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı	102

Şekil 4.19.	Uzundere vadisindeki bazı bitki türlerinden görünüm	104
Şekil 4.20.	Uzundere vadisinde yetişen bazı yabani meyve türlerinden görünüm	106
Şekil 4.21.	Uzundere vadisinde görülen bazı kuş türlerinden görünüm	110
Şekil 4.22.	Uzundere vadisinde görülen bazı kuş türlerinden görünüm	111
Şekil 4.23.	Uzundere vadisindeki bazı kelebek türlerinden görünüm	117
Şekil 4.24.	Doğal ortamda dağ keçilerinden bir görünüm	121
Şekil 4.25.	Uzundere vadisinde manzara seyri yapılabilecek bazı alanlardan görünüm	127
Şekil 4.26.	Uzundere vadisinde manzara seyri yapılabilecek bazı alanlardan görünüm	128
Şekil 4.27.	Tortum Gölü'nden bir görünüm	129

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. (Swarbrooke 1999)'a göre Kitle Turizmi ve Ekoturizmin Karşılaştırılması	28
Çizelge 1.2. Geleneksel turizm ve ekoturizm pazarları arasındaki karşılaştırma	29
Çizelge 4.1. Son 50 yıllık ortalamalara göre Uzundere İlçesi'nin iklim verileri	73
Çizelge 4.2. Uzundere İlçesi'nde değişik yoğunluklarda bulunan yabani meyve türleri.....	105
Çizelge 4.3. Çoruh Vadisi ve içerisinde yer alan Uzundere İlçesi'nde Üreyen, Yerel ve Yırtıcı Kuş Türleri	113
Çizelge 4.4. Çoruh Vadisi ve içerisinde yer alan Uzundere İlçesi'nde kelebek türleri isimleri	118
Çizelge 4.5. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi trekking rotaları.....	125

1. GİRİŞ

Turizm, doğal, kültürel ve sosyal değerleri ile özellik arz eden, temiz ve sağlıklı bir çevrede gelişebilen ve bulunduğu yöreye ve ülkeye ekonomik yararlar sağlayan ulusal ve uluslararası küresel bir etkinliktir. Turizm günümüzde, çok sayıda insanın kısa sürede deniz aşırı ülkelere taşınabilmesiyle, gelir, boş zaman, seyahat olanaklarının artmasıyla, uluslararası kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkilerde ağırlıklı bir öge haline gelmiştir.

Son yıllarda değişen ve gelişen ekonomik, teknolojik ve siyasal gelişmelere paralel olarak turizm aktivitelerinde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Günümüzde turistler, doğal çevrenin tahrip edilmediği ve sürekli korunduğu alanlara yönelmekte, tatillerini, hobilerini ve ilgi alanlarını geliştirerek, tatmin olabilecekleri yöreleri tercih etmeye çalışan, bulundukları ortama yabancı kalmayıp çevre ile bütünleşen, insanları ve kültürleri tanımaya gayret eden, çevreye duyarlı saygılı kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Son yıllarda turizmin geliştiği ülkelerde yeni eğilimler incelendiğinde; tatilecilerin tercihlerinin, Deniz–Kum–Güneş (**3S/Sea–Sand–Sun**) üçlüsünden, Eğlence–Eğitim–Çevre (**3E/Entertainment–Education–Environment**) üçlüsüne kaydığı gözlenmektedir. Bu gelişmeler sonucunda, doğal kaynakların daha uzun süreli kullanımına dayanan sürdürülebilir turizm, alternatif turizm, ekoturizm, doğa turizmi ve özel ilgi turizmi gibi turizm çeşitleri gündeme gelmiştir. 80’li yıllarda kitle turizmine alternatif olarak ortaya çıkan ve turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen alt sektörü haline gelen ekoturizm özellikle doğal ve kültürel alanlara yönelik yapılan bir etkinlik olup katılımcılara bilgi ve deneyimler sağlarken, yerel halkların sosyo–ekonomik refahını geliştirmekte, doğal ve kültürel alanların korunması için ekonomik faydalar sağlamaktadır.

Ülkemiz deniz, kum, güneş gibi kaynaklarla gerçekleştirilen kitle turizm hareketleri yanında tarih, kültür, sanat, doğal güzellikler ve cana yakın insanlar ile de eşsiz alternatif turizm imkânlarına sahiptir. Bu doğrultuda son yıllarda doğaya ve yerel halka öncelik tanıyan ve çevre dostu turizm hareketi olarak da adlandırılan ekoturizm

Ülkemizde de ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde var olan doğal kaynakların ve kültürel zenginliklerin sürdürülebilirliklerinin sağlanarak ekoturizm sektöründe değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Bu alışmada Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Doğu Anadolu Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölgesi ile sınır bölgelerinden birini oluşturan Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelini araştırmak ve mevcut turizm talebinin alana ve yakın çevresine olan sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu kapsamda, çok değerli doğal ve kültürel kaynak değerlere sahip olan alanın ekoturizm planlanmasına yönelik her türlü kaynak ve tehdit unsurları da gözönünde tutularak tüm doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımını güvenceye alacak yönetim nerileri oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada; ilçenin sahip olduğu bu mevcut potansiyelin, doğal ve kültürel çevreye zarar vermeyecek ve ekonomik faydalar üretebilecek bir ekoturizm planlaması ile turizm sektörüne alternatif sunulması ve kazandırılması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın amacı ve alan getireceği katkı şu şekilde özetlenebilir. Bu tez çalışması ile yörenin sahip olduğu mevcut turistik aktivitelerin belirlenmesi ve tanıtılması ile potansiyel turizm olanaklarının değerlendirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca ilçe ve yakın çevresinin ileride plansız turizm yatırımlarıyla kitlesel turizm merkezi haline getirilebileceği ihtimallerini de göz önüne alarak, sürdürülebilir bir kalkınma ve turizm planlama yaklaşımı ile mevcut doğal, kültürel, sosyal özellik ve zenginliklerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İlçe ve yakın çevresinde uygulanacak ekoturizm çalışmalarında mevcut turizm faaliyetlerinin yanında potansiyel olacak turizm eşitleri ve kaynaklarının varlığının ortaya çıkarılması ekoturizm etkinlikleri açısından yeni başlayan kullanım ve aktivitelerin bilinçli olarak gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

1.1. Genel Kavramlar ve Tanımlar

1.1.1. Turizm İle İlgili Kavramlar ve Tanımlar

Turizm Fransızca kökenli bir terim olup, özgün biçimi "tourisme" olarak geçer. Turizm, latince "tornus" dönme hareketini ifade eden sözcükten türemiştir. İngilizce'de "touring" deyiimi ile "tour" deyiimi bu sözcükten çıkmıştır. "Tour" dairesel bir hareketi, bazı alan ve yörelerin ziyaretini, iş ve eğlence amacıyla yapılan yer değıştirme hareketini ifade eder (Olalı vd 1983).

İlk turizm tanımı 1905'te, Guyer-Feuler tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre turizm, "Gittikçe artan hava değışimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğı; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan, özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak, ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmalarına olanak veren modern çağı özgü bir olaydır" (Kozak vd 2006).

Turizm; insanların sürekli konutlarının bulundukları yer dışında sürekli olarak yerleşmemek, sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amacı izlememek üzere; serbest bir ortam içinde, iş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlence, kültür, deneyim kazanma snobik (taklit) amaçlarla veya dost ve akraba ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi nedenlerle kişisel veya toplu olarak yaptıkları seyahatlerden, gittikleri yerlerde 24 saati aşan veya o yerin bir konaklama tesisinde en az bir gece süreyle konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan, bir tüketim olayı, sosyal bir olay, ağır, bütünleşmiş hizmet ve kültür endüstrisidir (Olalı vd 1983).

Dünya Turizm Örgütü (WTO) turizmi, gelir getirici etkinlikler dışında kalan boş zamanların hemen hepsini içine alan bir seyahat; bundan doğan konaklama, yeme-içme, ulaşım, eğlence gibi hizmetler ve ilişkilerdir diye tanımlamıştır (Karaküçük 1999).

Yukarıdaki tanım turizmi arzdan değil talepten hareket ederek tanımlar. Dikkat edilirse her turizm etkinliğinde (Erdoğan 2003a);

- ✓ Bir seyahat ögesi vardır, fakat her seyahat ögesi turizm değildir.
- ✓ Turizmde dinlenme veya zevk için seyahatte hiçbir sınır yoktur. İş, seyir, dini amaç, oyun ve spor bunlar içindedir.
- ✓ Turistlerin hepsi de bir yere herhangi bir etkinlikte bulunmak için belirli bir amaçla gider.
- ✓ Turizm yönetimi ve sürdürülebilirlik daima belirli yerlerdeki belirli faaliyetlere odaklanır.

1980 yılında Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği (AIEST) tarafından ise turizm, "İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve rutin ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici süreli konaklamalarda doğan olaylar ve ilişkiler bütünü" olarak tanımlanmıştır.

1963 tarihli Birleşmiş Milletler (BM)'in turizm tanımı ise şu şekildedir, "24 saatten az olmamak, sürekli konaklamaya dönüşmemek ve gelir sağlayıcı herhangi bir uğraşı da bulunmamak koşuluyla, bireyin yolculuk ve/veya konaklamalardan doğan olay ve ilişkilerin tümüdür" (Erdoğan 2003a).

Bazı yazarlarca yapılmış olan tanımlara bakarak turizmin çok boyutlu bir faaliyet alanı olduğunu görmek mümkündür.

Nettokoven tarafından turizm, kişilerin kendi isteklerine bağlı olarak gelişen, maddi olmayan ihtiyaçların giderilmesini amaçlayan, geçici yer değiştirmelerin yarattığı sosyal ve ekonomik bir olay şeklinde tanımlanır (Przeclawski 1993).

Huzniker'in klasik yaklaşımına göre turizm, bir yer ya da alanda sürekli ikamet ederek gelir elde etmek amacı taşımayan seyahatlerin meydana getirdiği ilişkiler toplamıdır (Przeclawski 1993).

Mc İntosh ve Goeldner (1986) biraz farklı bir yaklaşımla, konukseverlik çerçevesi içinde, çeşitli iş olanakları ve cazibe unsurlarıyla kişileri etkileyerek gerçekleştirilen, ilişki ve faaliyetler toplamını turizm olarak kabul olarak kabul etmektedirler.

M. Boyer ve V. Smith eğlenme isteği ve boş zaman unsurlarını ön plana çıkararak yukarıdaki tanımlara benzer açıklamalar getirirken turisti, boş zamana sahip olan, bir yerden başa bir yere zamanını değerlendirmek, eğlenmek ve değişik tecrübeler elde etmek için hareket eden kişi olarak tanımlamaktadırlar (Przeclawski 1993).

Soley (1991)'e göre turizm, ileri teknoloji, araç gereç zenginliği, bilgi, yetenek, tecrübe, yaratıcılık, üretgenlik isteyen, alt yapı, üst yapı, ulaşım, iletişim, işletme, üretim, hizmet, derleme, pazarlama, tanıtım, etkileşim, tüketim, organizasyon, kültür, sanat, rekreasyon ve benzer öğeler içeren zahmetli, artistik bir uğraş ve meslektir. Ülkenin sahip olduğu değerleri koruyarak yaşatmak ve bu değerlerin sürekliliğini sağlayacak tedbirleri almak, bunların tanıtımını sağlayarak ülkeye ekonomik girdi sağlamak turizmin en önemli politikasıdır (Soley vd 1986).

Turizm, özünde eğlenme ve zevk amacı olan ve belirli bir paranın ve zamanın kullanılması veya dinlenmek ve tatil geçirmek amacıyla geziye çıkmaktır (Özgüç 1984).

Bu tanımlamalara göre turizm, sadece tüketim yönü olan, para kazanma amacı taşımayan seyahat ve konaklamaların bir sonucudur. Seyahat ve konaklama fonksiyonları da esasen geçici olarak yer değiştirme eyleminin parçalarıdır (Bayer 1992).

Turizm üstlendiği bu rolü şu şekilde açıklamak mümkün olabilmektedir (Yaşar 2002).
turizm;

- ✓ Ülkenin tanıtımında önemli bir araç ve etkili bir alandır.
- ✓ Doğal güzellikler ve çekicilikler tarihsel, arkeolojik ve folklorik değerler, mekanlar gibi kültürel öğeler ve ortamlarla teknolojinin iç içe geçtiği dev bir endüstridir.
- ✓ Uygarlığın, sosyal refahın ve kalkınmanın temel göstergelerinden biridir.
- ✓ Zorunlu çalışma ortamlarında ve yapay olan çevrede bulunan insanlara sağlıklı dengelenmiş doğal, kültürel ortamlar sunarak sosyal ve bireysel huzuru sağlamada önemli bir görev üstlenir.
- ✓ Bir yerde turizm etkinliklerinin var olabilmesi, o yörenin sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerin korunması ile mümkün olabilir.
- ✓ Bir alanda yapılan turistik planlamalar çevreye estetik düzen vererek beraberinde kişilere dinlenme, eğlenme ve spor yapma olanakları da tanıyan tesisler öngörmektedir.

Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO), Ziyaretçi, Turist ve Ekskürsiyonist kavramlarına getirdiği tanımlamalar şu şekildedir (Karaküçük 1999);

Ziyaretçi: Devamlı ikamet ettiği ülkeden başka bir ülkeyi bir gelir elde etmek amacı dışında, herhangi bir nedenle ziyaret eden kişidir. Seyahate çıkan her birey turist sayılmaz. Çünkü gidilen yerde en az bir gün ve daha fazla kalmayan yani en az bir geceleme yapmayan kişiler turist değildir. Bunlara **ziyaretçi** denilir. Gidilen yer veya yerlerde altı aydan fazla kalanlar da turist sayılmazlar. Örneğin, bir ülkenin yurt dışında çalışan iş gücü yurt dışında o ülkeyi temsil eden konsolosluk ve büyükelçilik çalışanları, yurt dışında okuyan öğrenciler, turist değildir.

Turist: Para kazanma amacı olmaksızın, dinlenmek, eğlenmek ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dinsel, sağlık ve benzeri nedenlerle, oturduğu yer dışında geçici olarak çıkan ve tüketici olarak belirli bir süre seyahat ettikten sonra, yeniden yerleşim yerine dönen kişiye denir.

Turist kelimesi Fransızca kökenli olup, "touriste" teriminden gelir. İngilizce "torist" biçiminde ifade edilir. Dinlenmek, eğlenmek, yeni yerler ve toplumlar görüp tanımak, bilgi ve görgüsünü geliştirmek gibi amaçlarla geziye çıkan bireylere **turist** denir. Bir ülkenin vatandaşlarının kendi ülkeleri içinde dinlenmek, eğlenmek, gezip görmek gibi amaçlarla milli sınırlar dahilinde seyahate–geziye çıkmaları durumunda bunlara **yerli turist** denir. Yabancı ülkelere herhangi bir ülkeye giden turistlere ise **yabancı turist** denilmektedir (Doğanay 2001).

Ekskürsiyonist: Ziyaret edilen ülkede 24 saatten az kalan geçici ziyaretçilerdir. Dünya Turizm Örgütü (WTO), bir ülkeye çalışmak için veya mesleki bir aktivite için gelenleri, yerleşmek amacıyla o ülkede bulunanlar, sınır bölgelerinde çalışanları, diplomatları, konsolosluk görevlilerini, geçici veya devamlı göçmenleri, kabileleri, göçbeleri, limanlarda veya havalimanlarında transit sahası dışına çıkmayan transit yolcuları, turist ya da ekskürsionist olarak kabul etmemektedir.

Turizmle ilgili turistik, tur, gezinti, tura çıkmak kavramlarının tanımları ise şu şekilde açıklanmaktadır.

Turistik: Fransızca kökenli bir terim olup, özgün biçimi "touristique" diye geçer. Turistin ihtiyaçlarını ve turistik standartları göz önünde tutarak düşünülmüş, tasarlanmış, yapılmış turiste hizmet eden herşeye **turistik** denir. Turistlerin ziyaret ettiği, kaldığı veya tanındığı ve tanıtıldığında turist çekebilecek yerler **turistik yer**, arazi ünitesine de **turistik bölge** denir.

Tur: Fransızca bir terim olup "tour" kavramından gelir. Türkçe kaynaklara "tur" biçiminde geçmiştir. Kavramın en kısa anlamı "dönüp dolaşıp aynı yere gelmek" demektir. Gezilmeye ve görülmeye değer ülke içi ya da ülke dışı yerleri ziyaret edip dönmek de tur terimiyle tanımlanır. Stres atmak, yani gerginliklerden kurtulmak, temiz hava almak, ruhsal açıdan dinlenmek gibi amaçlarla yapılan kısa gezinti biçiminde tanımlanabilir (Doğanay 2001).

Gezinti: Yakın çevreye veya uzak olmayan bir yere yapılan gezi (en fazla bir gün süreli) şeklinde tanımlanır.

Tura çıkmak: Gezinti yapmak, başlayış ve bitiş (kalkış ve varış) yerleri belli olan bir yolculuğa çıkıp, tekrar geri dönmek olarak tanımlanır.

Bu tanımlardan yola çıkılarak turist ve turizm için aşağıdaki gibi bir çerçeve çizilebilir (Yağcı 1995);

- ✓ Turizm çeşitli ilişki ve fenomenlerin toplamıdır.
- ✓ İlişkiler, kişilerin sürekli olarak yaşadıkları yerler dışında geçici bir süre bulunmaları ile ortaya çıkar.
- ✓ Günlük yaşamın rutin çizgisi dışına çıkmak çekicidir ve turizmin temeli, farklılığı yakalamak istek ve duygusuna dayanır.
- ✓ Yer değiştirme faaliyeti için boş zaman gerekir ve kişiler bağlı bulundukları yerlere tekrar dönmek istegindedirler.
- ✓ Turistin giriştiği faaliyetler gelir elde etmek amacına yönelik değildir.

1.1.2. Turizmin Tarihçesi

İnsanlar tarihin eski devirlerinden beri değişik sebeplerle seyahat etmiş olduklarından turizm yeni bir olgu değildir. Tarih öncesi dönemlerde insanlar çeşitli nedenlerle yeme-içme, barınma, korunma ihtiyaçları amaçlı bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmek zorunda kalıyorlardı. Seyahatlerde genellikle bu amaçlar için yapılıyordu. Günümüzde sanayinin gelişmesi, kişi başına düşen milli gelirin artması, ülkelerin ve kişilerin refah düzeylerinin giderek artması, insanların serbestçe kullanabilecekleri boş zamanlarının artış göstermesi gibi sebepler turizme; tarihte insanların ticari, dini ve askeri amaçlarla yaptıkları seyahatlerden çok farklı bir boyut kazandırmış, turizm 20. yüzyılın en önemli sosyal ve ekonomik olaylarından biri olma özelliğini kazanmıştır (Olalı 1991).

İlkçağa ilişkin insanın yer değiştirme aktivitesi ve bunların bir kısmının turistik aktivite sayılabileceği konusunda bazı inandırıcı görüşlere rastlanmaktadır. İlk çağlarda seyahat

nedenlerinin başında dini inançlar, sağlık, spor ve ticari faaliyetler gösterilebilir. Seyahat aktivitesinin öncüsü olarak günümüzden yaklaşık 6000–5000 yıl kadar öncesine dayanan Aşağı Mezopotamya Toplumlari kabul edilmektedirler. Yazı ve tekerleği bulan Sümerler ticareti ilk başlatanlar, Fenikelilerin de ilk gezginler olduğu söylenmektedir. Fenikeli tüccar gemicilerin deniz aşırı ilk ticari faaliyetleri başlatan toplum olmaları ve ticaret boyutlarının Uzak Doğu ve Akdeniz Havzasını içerir şekilde geniş olduğu dikkate alınırsa bu aktivitelerin içerisinde turizm aktivitesinde mevcut olduğu söylenebilir. İlkçağ döneminde bazı seyahatleri de tamamıyla turizm hareketi olarak değerlendirmek mümkündür. Aşağı Mısır'daki Menfis çevresinde bulunan Piramitler birçok ziyaretçi tarafından ziyaret edliyordu. Ziyaretçilerin diğer hizmet ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli barınma tesisleri inşa edilmişti (Doğanay 2001). Yine Aşağı Mezopotamya'da Babil Devleti'ndeki Babil kentinde Kral Şölgi Babil'i asma bahçelerle süslemiş, ziyaretçiler için konaklama evleri inşa ettirmiş ve önemli konukların güvenliği için Babil'e ulaşan yollarda güvenlik önlemleri aldırılmıştır (Toskay 1978). İlkçağ Roma ve Yunan uygarlıklarında kültür turizmi, spor turizmi ve termal turizm gibi turizm faaliyetlerine de rastlanmaktaydı. M.Ö. 776 yıllarında Eski Yunan Uygarlığında başlayan Uluslararası Olimpiyat Oyunları spor turizmi tarihinin ilk etkinliklerindendir. M.Ö. 393 yılına kadar sürdürölen bu oyunlara Roma, Mısır, Anadolu ve Fenike gibi uzak öлке ve kentlerden sporcular ve seyirciler katılmaktaydı. Roma imparatoru Teodosius zamanında bu oyunlar yasaklanmasına rağmen 20.yüzyılda günümüzün spor turizminde önemli bir yer alan Olimpiyat Oyunları yeniden ortaya çıkmıştır.

Ortaçağ'da yeni seyahat bölgelerinin keşfi ve deniz turları turizm faaliyeti olarak önemli seyahat hareketleridir. Marco Polo'nun 1271–1295 yılları arasındaki önlü Asya gezisi bu sehayatlerin en önemlilerindendir. Bu seyahat 1492–1522 yılları arasında gerçekleştirilen ve dünyanın yuvarlak olduğunu, yeni dünyaların keşfiyle sonuçlanan Büyük Coğrafi Keşifleri'nin de esas nedeni olmuştur (Doğanay 2001). Ortaçağdaki turizm hareketleri için en önemli seyahat sebebi olarak; din, sağlık dinlenme, yabancı öлке ve insanların tanınması ve araştırılması, macera hevesi, yeni bilgiler öğrenme ihtiyacı, politik toplantılara katılma, tabiattan zevk alma gibi motifler sayılabilir

(Toskay 1983). Ayrıca haclı seferleri ile Hristiyanlık ve İslamiyet açısından mukaddes sayılan yerlere ziyaretler dönemin önemli seyahat olaylarındandır.

Yeniçağ döneminde 16., 17. ve 18. yüzyıllarda seyahatlere çıkıp bilimsel amaçlı geziler yapan çeşitli yerli ve yabancı gezginler vardı (Doğanay 2001). Evliya Çelebi ve Katip Çelebi dönemin en önemli Türk gezginleridir. 18. yüzyıl sonlarına doğru deniz kıyılarına, kumsallara ve şifalı sulara yönelik insan hareketlerinin giderek yoğunlaşması bu tür tabii değerlere sahip yerlerde plaj ve kaplıca kentlerinin kurulmasına elverişli bir ortamda oluşturmuştur (Eralp 1982).

Yakınçağda turizm amaçlı gezilerin başlamasında çeşitli düşünce akımlarının ortaya çıkmasının önemli rolü vardır. Rönesans hareketlerinin bilim ve sanatta yeni gelişmelere yol açması turistik aktiviteleri de etkilemiştir. Natüralizm ve Romantizm akımları yazar, sanatçı, düşünür ve fikir adamlarını doğaya ilgi duymaya yöneltmiş, çevre ve doğayla ilgili eserlerin çıkmasıyla insanlarda merak ve seyahat duyguları uyandırmıştır. Bu çağda Avrupa'da 17. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Sanayi Devrimi'nin turizm amaçlı gezilerin başlamasında önemi büyüktür. 1760 yılında Buhar Makinasının icadı ve 1775'te dokuma endüstrisine uygulanması atölye tipi sanayinin yerini fabrika adı verilen büyük sanayi tesislerinin almasını sağlamıştır. Bu durum Avrupa'da kırsal kesimden kentlere doğru uzun mesafeli göç hareketinin başlamasına yol açmıştır ve zamanla Avrupa Ülkeleri ve ABD'nde ailelerin gelir düzeyi çok belirgin bir şekilde yükselerek tatil ve gezmek için para harcayabilecek ekonomik gücü giderek yükselen toplumlar doğmuştur (Doğanay 2001). Ulaşım ve ulaştırma araçlarında 1810 yılında buharlı geminin icadı ile 1819'da sefere başlaması, 1820–1830 yılları arasında ilk buharlı lokomotifin hizmete girmesi, 1900'lerde çeşitli araç motorlarının icadı ile kara, deniz ve hava yolu ulaşımı araçlarının hızla artması turistik aktiviteleri teşvik eden en önemli teknik gelişmeler olmuştur.

19. yüzyıl başlarına kadar zenginlerin ve asilzadelerin yolculuk tutkusuyula ya da ticaret amacıyla yaptıkları geziler olarak bilinen turizm, bu yüzyılda Thomas Cook sayesinde daha geniş kitlelerin hizmetine sunulmuştur. "Turizmin babası" olarak kabul edilen

Cook, turizmi halka indiren kişi olarak tanınmıştır. Cook, 1841 yılında 1 şiline, trenle Lete–Coughborough arasında tur dzenleyip, 5700 kişiyi at yarışlarını izlemeye taşıyarak “organize tur” kavramını ortaya çıkarmıştır. Thomas Cook 1851 yılında 163.000 kişiyi Londra Hyde Park’taki büyük sergiye götürerek kitlesel gezileri başlatan ilk kişi yine kendisi olmuştur. 1855 yılında ilk deniz aşırı turunu Paris Fuarı’nda dzenleyen Cook, Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla Ortadoğu turlarına başlamıştır. Thomas Cook müşterileri için ilk dünya turunu 1872’de dzenlemiştir (Bayer 1992).

20. yüzyılda turizm hareketi 2. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir gelişme gösterip güvenlik endişesinin kalkmasıyla kitlesel turist hareketleri artmıştır. Çağımızın turizm aktivitesindeki en belirgin özellik aktivitenin lüks ve gösteriş olmaktan çıkması ve kitlesel bir tüketim, ihtiyaç, boş zamanı değerlendirme ve dinlenme, eğlenme, tatil yapma ihtiyaı durumuna gelmiş olmasıdır (Doğanay 2001). 20. yüzyılda teknolojik gelişmelere paralel artık karada, havada ve denizde rahatlıkla seyahat edilebilmesiyle uzun süren yolculuklar kısalımış, tatilcilere güven, konfor ve hız bakımından tatminleri sağlamıştır. Turizm artık sıradan ve günlük bir olay değil, devletlerin btlerinde döviz getirici çok önemli bir yere sahip, teori ve uygulamalarıyla ekonomik ve sosyal bir bilim olarak yerini almıştır (Evliyaoğlu 1989).

Turizmin günümüzdeki gelişme düzeyine ulaşabilmesi sanayi devrimiyle ivme kazanmış ağdaş turizmin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Günümüz ağdaş turizminin gelişmesine etki eden unsurlarda Kahraman ve Türkay (2006) tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

- ✓ Boş zamanın artması
- ✓ ücretli tatil hakkı
- ✓ Teknolojik gelişmeler
- ✓ Gelir düzeyinin artması
- ✓ Kentleşme ve nüfus artışı
- ✓ İnsan ömrünün uzaması
- ✓ Sosyal güvenlik
- ✓ Seyahat zgrlğ

- ✓ Turizm bilincinin oluşması
- ✓ Kültür ve eğitim düzeyinin artması

1.1.3. Turizmin Sınıflandırılması

Dünya Turizm Örgütü (WTO), turizme konu olan seyahatlerin nedenini üç bölüme ayırmaktadır (Karaküçük 1999). Bunlar:

A. Eğlence amaçlı ziyaretler:

- ✓ Tatil amaçlı (gemi yolculuğu, kentsel, yöresel ziyaretler, dağ ve kasaba turları, termal merkez ziyaretleri)
- ✓ Kültürel amaçlı (sanatsal, dinsel, bilimsel, toplantı, kongre)
- ✓ Spor amaçlı (deniz, kış sporları, avcılık, balıkçılık vb.)
- ✓ Yakınları, arkadaşları ziyaret

B. Mesleki amaçlı ziyaretler:

- ✓ Konferans, kongre gibi toplantılar, fuarlar, gösteriler
- ✓ İş gezileri
- ✓ Görev gezileri (Kamu veya özel kurumların görevlilerinin seyahatleri)

C. Diğer Ziyaret Konuları:

- ✓ Öğrenim amaçlı çalışmalar (kurslar, inceleme vb.)
- ✓ Sağlık amaçlı tedaviler, kürler
- ✓ Transit kara geçişleri
- ✓ Diğer

KTB (1989)'a göre turizmin çeşitli kriterleri esas alınarak kapsamlı bir gruplaması aşağıdaki biçimde de yapılmaktadır (Karaküçük 1999).

A. Turistin Geldiği Yere Göre Turizm:

Turizm bu kritere göre iç turizm ve dış turizm (uluslar arası turizm) olmak üzere ikiye ayrılır.

1. İç Turizm: Kişilerin ülkeler içinde yaptıkları seyahatlerdir.

2. Dış Turizm: Kişilerin ülkeleri dışında yaptıkları seyahatlerdir.

- ✓ *Aktif Dış Turizm (Incoming Turizm):* Yurtdışından gelen yabancı turistler sebebi ile doğan turistik hareketlerdir.
- ✓ *Pasif Dış Turizm (Outgoing Turizm):* Ülke fertlerinin başka ülkelerde turizm amacı ile yaptıkları seyahatlerden doğan faaliyetlerdir.

B. Turist Sayısına Göre Turizm:

Bu açıdan turizm, bireysel, kolektif ve kitle turizmi olmak üzere üçe ayrılır.

- 1. Bireysel Turizm:** Kişisel olarak yapılan seyahat ve konaklamalardır.
- 2. Kolektif Turizm:** Belirli bir grup veya örgüt (kulüp, dernek vb.) tarafından düzenlenen seyahat ve konaklama biçimidir.
- 3. Kitle Turizmi:** Seyahatin büyük ölçüde ve konaklamanın tümüyle kolektif biçimde gerçekleştirildiği ve turistin grupla bütünleşmesinin bilinçli olarak özendirildiği bir turizm biçimidir.

C. Amacına Göre Turizm:

Bir turistin hangi amaçla seyahate karar vermiş olduğunu belirlemek, amaçların birbirleriyle yakından ilişkili ve çoğu zaman da iç içe olması nedeniyle oldukça güçtür. Bununla beraber, seyahat ve konaklama süresince yapılan faaliyetlerin ve kurulan ilişkilerin ağırlığının hangi noktalarda toplandığına bakılarak temel amacın belirlenmesi mümkündür. Buna göre aşağıda bazı gruplar belirtilmiştir.

1. Dinlenme Turizmi: Günümüz yaşam ve çalışma koşulları içinde yorulan ve bunalan insanın yıllık tatillerinde veya boş zamanlarında sürekli yaşadığı yer dışına çıkarak bedensel ve ruhsal sağlığını yeniden kazanmak amacıyla sakin ve dinlendirici ya da aksine hareketli veya eğlendirici ortamlar aramalarıyla oluşan turizm biçimidir.

- ✓ *Sağlık Turizmi:* Kişilerin tedavi olmak amacıyla yaptıkları seyahatlerin neden olduğu turizm çeşididir. Doğanın sağlık verici özelliklerinden yararlanmak isteyen insanların sıcak su, maden suyu, hamam, kaplıca ve bunları tamamlayan kür merkezlerini ve bazı tıbbi hizmetlerin sunulduğu sağlık merkezlerini ziyaret etmeleridir. Sağlık turizmi, deniz, iklim ve mağara tedavisini de içine almaktadır.
- ✓ *Yayla Turizmi:* Tatillerin şehir dışı yaşam koşullarında geçirmek isteyen insanların bu amaçla belirli özellikleri olan yaylalara yaptıkları ziyaretlerdir.
- ✓ *Kıyı Turizmi:* Eğlenme, dinlenme, spor yapma amacıyla sahillere (deniz, göl) yapılan ziyaretlerdir.

- ✓ *Çiftlik Turizmi:* Tatillerini şehir dışı yaşam koşullarında geçirmek isteyen insanların, gerçek veya turizm amacıyla suni olarak kurulmuş çiftliklerde, doğa ile iç içe yaşamak, sebze ve çiçek yetiştirmek, meyve toplamak için seçtikleri turizm türüdür.

2. Kültürel Turizm: Değişik kültürleri ve kültür eserlerini görmek için yapılan seyahatlerdir (tarihsel anıtlar, savaş alanları, müzeler, ören yerleri vb.).

- ✓ *Gastronomi Turizmi (Mutfak Turizmi):* Damak zevki konusunda özel ilgileri olan insanların bu anlamda şöhreti olan yerlere yaptıkları seyahatlerdir.

3. Sportif Turizm: Su ve dağ sporları gibi, spor yapan, spora ilgi duyan ve sporla ilişkili bulunan kişilerin; sportif karşılaşmalara, olimpiyatlara ve benzeri olaylara bizzat katılmak veya bunları izlemek amacıyla oluşturdukları turizm hareketidir.

- ✓ *Dağ Turizmi:* Gezi, araştırma, yürüyüş tırmanma, kış sporları, sağlıklı iklimde bulunma ve iklim kūrlerini kapsamına alan turizm türüdür.
- ✓ *Golf Turizmi:* Değişik ūlkelerdeki golf alanlarında, golf oynama amacıyla yapılan ziyaretler olup, değişik iklim ve tabiat şartlarında golf oynama isteği, golf un bir turizm faaliyeti olarak ortaya çıkmasına yol aęar.
- ✓ *Av Turizmi:* Karada ve denizde özel kulüpler aracılığı ile av meraklıları için düzenlenen avlanma programlarıdır.

4. Dinsel Turizm: Dinlerce kutsal sayılan beldeleri ziyaret etmek, dinsel toplantı ve törenlere katılmak veya bunları izlemek, hac gibi dinsel görevleri yerine getirmek veya ūnlü mabetleri görmek amacıyla yapılan seyahatlerin ve konaklamaların oluşturduğu turizm olayıdır.

5. Ekonomik Turizm: Ekonomik beklentilerle fuar ve sergileri gezmek, endüstri tesislerini ve ticaret merkezlerini ziyaret etmek iş görüşmelerinde bulunmak ve ticari bağlantılar kurmak amacıyla yapılan bir turizm biçimidir.

- ✓ *İş Turizmi:* İnsanların işleri nedeniyle seyahat etmeleridir. Milli ve milletlerarası toplantılara katılma nedeniyle yapılan seyahatler veya münferit iş seyahatleridir.
- ✓ *Teknik Turizm:* Havaalanlarına ve limanlara, fabrikalara, nükleer merkezlere, barajlara, tekonoparklara, vb. yerlere yapılan seyahatlerdir.

6. Politik Turizm: Devlet adamı, diplomat ve kamu görevlilerinin ulusal veya uluslararası politik ilişkiler nedeniyle katıldıkları turizm hareketleri ve politikayla

ilgilenen kişilerin bu tür olayları izlemek veya bunların cerayan ettiği yerleri görmek arzusuyla yaptıkları seyahatlerdir.

7. Kongre Turizmi: Uluslararası niteliğe sahip kuruluşların, belirli aralıklarla düzenledikleri kongre, seminer, konferans, yuvarlak masa genel kurul vb. faaliyetlere katılma olgusudur.

8. Aile Turizmi: Aile ve akrabalık bağları bulunanların birarada bulunmak ve aile büyüklerinin daha önce yaşadıkları yerleri görmek gibi nedenlerle doğan bir turizm türüdür.

D. Seçilen Zamana Göre Turizm:

1. Seyahat ve konaklama için yılın hangi mevsiminin seçildiğine bakılarak *yaz turizmi* veya *kış turizmi* biçiminde sınıflandırılabilir.
2. Turizm hareketlerinin yoğunluğuna bağlı olarak *sezon içi turizm* ve *sezon dışı turizm* biçiminde ikiye ayrılmaktadır.

E. Kapsanan Süreye Göre Turizm:

Turizm olgusu kapsadığı süre açısından da kısa süreli turizm ve uzun süreli turizm olmak üzere ikiye ayrılır.

1. **Kısa Süreli Turizm:** Hafta sonu tatili veya bir başka yere yolculuk sırasında çoğunlukla dört gecedan az konaklama ile doğan turizm biçimidir.
2. **Uzun Süreli Turizm:** Sürekli yerleşme yeri dışında en az dört geceleme ile gerçekleşen tatil veya her hangi bir diğer amaçla turizm olayıdır.

F. Sosyal Niteliklere Göre Turizm:

Turizm bu olguya katılan kişilerin yaşları, meslekleri, sosyo-kültürel özellikleri ve gelir düzeyleri gibi sosyolojik nitelikleri açısından da sınıflandırılabilir.

1. Yaş kriterlerine göre yapılan *gençlik turizmi* ve *yaşlılar turizmi* ayrımı:

- ✓ *Gençlik Turizmi:* Dünyayı tanımak ve görmek isteyen maddi imkanları kısıtlı genç nüfusun kendilerine sunulan, konaklama, ulaşım ve servis imkanlarını değerlendirerek, değişik ülkeleri ziyaret etmeleridir (gençlik kampları ve izci kampları gibi). İstatistikler gençken gezilip, görülen ve beğenilen yerlere insanların daha sonra da gitme eğiliminde olduklarını göstermektedir.
- ✓ *Yaşlılık Turizmi:* Belli bir yaşın üzerinde veya emekli olmuş insanların bulundukları yerlerden ayrılarak, değişik ülkeleri ziyaret etmeleridir. Uygun

iklim (sıcak, güneşli, kuru) ucuzluk, sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, ulaşım kolaylığı vb. imkanlar sağlanması ziyaret edilen yerle ilgili tercih nedenleridir.

2. Bir diğer sınıflandırma da turistin gelir düzeyi ve sosyal durumuyla bağlantılı olarak yapılan lüks turizm, geleneksel turizm ve sosyal turizm ayrımıdır.

- ✓ *Lüks Turizm:* Çoğunlukla gelir düzeyi yüksek kişilerin bireysel olarak veya küçük gruplar halinde gerçekleştirdikleri ve lüks turizm ürünlerine yönelik bir talep doğuran turizm biçimidir.
- ✓ *Geleneksel Turizm:* Tüketim imkanları normalin üzerinde bulunan ve geleneksel seyahat ve konaklama işletmelerinin hizmetlerinden yararlanarak seyahat eden kişilerin ve ailelerin oluşturduğu turizm türüdür.
- ✓ *Sosyal Turizm:* Satınalma gücü zayıf ve turizme katılma imkanları sınırlı kitlelerin bazı destekleyici önlemlerle turizme katılmalarının sağlanması veya kolaylaştırması ile ortaya çıkan turizm biçimidir.

G. Ulaşım Araçlarına Göre Turizm:

Burada esas turizmde seyahat için tercih edilen ulaşım aracının türüdür (deniz turizmi, hava turizmi, kara turizmi).

1. Karavan Turizmi: İnsanların ulaşım, konaklama, bir dereceye kadar da yeme, içme ihtiyaçlarını kendileri çözerek, değişik ülkeler görüp tanımak amacıyla karavanlar ile yaptıkları ziyaretlerdir.

2. Gemi Turizmi (Kravaziyer Turizm): Ülkelerarası veya yurtiçi yapılan gemi gezileridir.

3. Yat Turizmi: Ülkelerinden yatlarıyla gelen ve ziyaret ettikleri ülkelere servis sağlayan yatçıların veya başka vasıtalar ile gelip, gezdikleri ülkede kaldıkları süre için yat kiralayanların gerçekleştirdikleri turizm türüdür.

4. Demiryolu Turizmi: Alışılmış özelliklerin dışındaki bir veya birkaç özelliği olan trenlerle veya özelliği olan güzergahlarda trenle yapılan seyahatlerdir (Orient Express, Transsibirya vb.)

H. Organizasyon Şekline Göre Turizm:

1. Kişilerin doğrudan doğruya seyahat etmeleri.
2. Kişilerin seyahat acentası veya tur operatörleri aracılığı ile yaptıkları seyahatlerdir.

I. Konaklama Şekline Göre Turizm:

Burada konakladığı turizm işletmesi (otel, motel, pansiyon, kamp ve tatil köyü) veya sayfiye evleri gibi bir ayırım yapılabilir.

1.2. Ekoturizm Kavramı ve Tarihçesi

Ekoturizm kavramı kökeni Yunanca Oikos (ev) ve Logos (kelime)'a dayanan, organizmalar ve onların çevresi ile ilişkilerini inceleyen ve bilimsel olarak ekoloji olarak adlandırılan kelimeden ortaya çıkmıştır. İnsan diğer organizmalar gibi çevresiyle etkileşim halindedir. Ekoloji doğal olarak biyolojik toplulukların korunması kadar, yerel kültürlerle saygıyı da gerektirmektedir. Böylelikle ekoturizm bölgenin farklı özelliklerinin en az hasar görmesini sağlayacak ziyaret tekniklerini ifade eder (Demir ve Çevirgen 2006a). "Eko" terimiyle birleştirilerek olumlu bir imajı çağrıştıracak olan ekoloji, ekosistem, ekosfer gibi bir kavram turizm aktivitesi ile birleştirilerek popüler olan yeni bir isim, ekoturizm kavramı ortaya çıkmıştır (Orams 1995).

Turizm ve korumacılık fikrini birleştiren argüman ilk defa Budowski'nin 1976 yılındaki "Turizm ve koruma: karşıtlık, birlikte var olma ya da ortak yaşama" isimli makalesinde görülmüştür (Demir ve Çevirgen 2006a).

Tarihsel olarak ekoturizm terimi ilk kez 1983 yılında Hector Ceballos-Lascurain tarafından ortaya atılmış, ekoturizmin yapılan tanımı şöyledir: "Geçmişten günümüze kadar uzanan kültürel değerlerin bulunduğu alanlar kadar nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş doğal alanlara, araştırma, değerini anlama ve onun manzarasından, yaban bitkileri ve hayvanlardan zevk alma gibi spesifik amaçlarla yapılan seyahattir" (Burton 1998). Dolayısıyla ekoturizm başlangıçtan beri çevre eğitiminin vurgulandığı, bozulmamış doğal alanlarda doğaya dayalı seyahat olarak sunulmaktadır (Erdoğan 2003a).

Bazı literatürlerde ise ekoturizm teriminin 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanıldığı ileri sürülmektedir. 1970'li yılların ortalarında Kanada Hükümeti tarafından başlatılan ekotur programlarında ekoturizm terimine raslanmaktadır. 1976–1982 yılları arasında bastırılan ekotur rehberleri ve broşürlerinde ekoturizm tanımlanmakla birlikte, bu kaynaklarda ekoturla ilgili bilgiler verilmektedir. Yine Ashton (1993) ve Higgins (1996) bu terimin ilk defa literatürde 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Bir başka referans olarak Mathieson ve Wall (1982)'un "Turizm Etkinlikleri" adlı kitabı da ekoturizmi içermektedir. Başka bir örnekte de 1965 yılında Hetzer muhtemelen ekoturizm terimini ilk gündeme getiren kişidir. Hetzer, alternatif ve sorumlu turizm için önerilerinde "çevresel korumanın belirtilen dört önemli unsurunu en iyi ekolojik turizm/ekoturizm temsil etmektedir" şeklindeki ifadesiyle ilk defa ekoturizm terimini kullanmıştır (Demir ve Çevirgen 2006a).

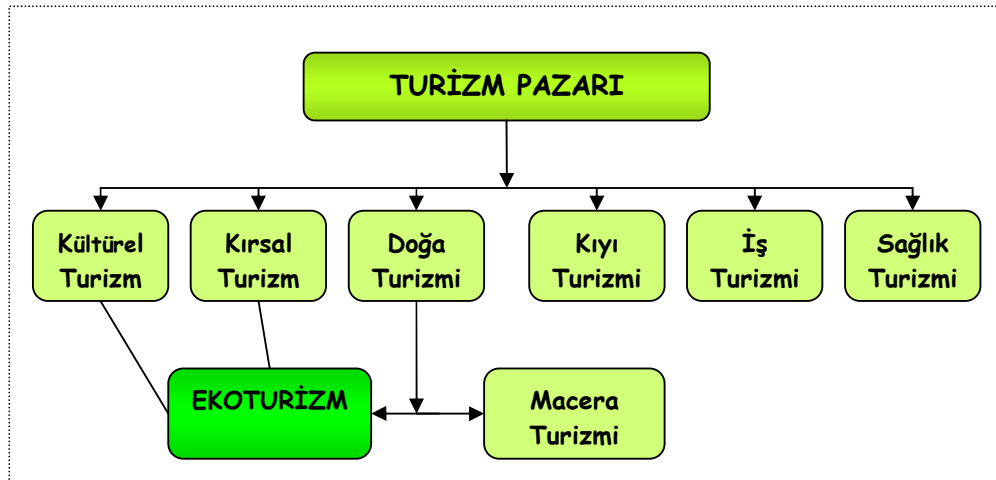
Günümüze kadar geçen süreç içinde "ekoturizm" kavramı, giderek yaygınlaşmıştır. Kanada'nın Quebec kentinde 2002 yılının Mayıs ayında, 133 ülkeden gelen 1100 delegenin katılımıyla yapılan "Dünya Ekoturizm Zirvesi"nde, tüm ülkelerin benimsediği ortak bir tanım yapılmıştır. Buna tanıma göre ekoturizm, "Yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek veren, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetken bir yaklaşım ya da tavır" olarak belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu 2002 yılını "Uluslararası Ekoturizm Yılı" ilan etmiş ve bu konuyla ilgili olarak Dünya Turizm Örgütünü (WTO) görevlendirmiştir. 1998 yılında da Birleşmiş Milletler'in aldığı bir kararla 2002 yılı Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından "Ekoturizm ve Dağlar Yılı" ilan edilmiştir.

Kitle turizminin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki tahrip edici etkilerine karşılık, doğaya ve yerel kültürlere saygılı ve onları değiştirmeyen düşüncenin ürünü olarak yumuşak turizm, yeşil turizm gibi alternatif turizmi tanımlayan çeşitli kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kavramlar doğa temelli turizm, macera turizmi, sürdürülebilir

turizm, yaban hayatı turizmi, yeşil turizm, toplum temelli turizm, agroturizm, kırsal turizm, ekolojik turizm (ekoturizm) ve benzeri çok çeşitli isimler altında toplanabilmektedir. Tamamıyla aynı anlama gelmeseler de yoğun turistik kullanımlara alternatif olarak geliştirilen ve bazı genel yaklaşımları ortak olan bu kavramlar arasında ekoturizm, alternatif turizm türleri içinde en yaygın kabul gören ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir kalkınma aracı olarak değerlendirilen bir turizm etkinliği olarak dikkat çekmektedir (Kurdoğlu 2002).

Demir ve Çevirgen (2006a)'ya göre turizm pazarında ekoturizmin yeri şema olarak Şekil 1.1.'de gösterilmiştir.

Şekil 1.1. Turizm pazarında ekoturizmin yeri (Demir ve Çevirgen 2006a).

Ekoturizm doğa temelli turizm endüstrisi içinde hızla büyümekte ve sürdürülebilir turizmin bir biçimi olduğuna inanılmaktadır (Erdoğan 2003a). Ekoturizm Topluluğu (Ecotourism Society) ekoturizmi çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını geliştiren, doğal alanlara doğru olan sorumlu turizm olarak tanımlamaktadır (Leung *et al.* 2001).

Zaman içerisinde ekoturizm farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır (Erdoğan 2003a):

- ✓ Doğaya Dayalı Turizm
- ✓ Yumuşak Turizm
- ✓ Özel İlgi Turizmi
- ✓ Yeşil Turizm
- ✓ Sorumlu Turizm
- ✓ Alternatif Turizm
- ✓ Ekoturizm

Ekoturizm kavramının anlam ve kullanımındaki karmaşa ve anlaşmazlıklar nedeniyle üzerinde fikir birliği varılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Yine de ekoturizmin 3 temel belirleyici ögeyi içerdiği üzerinde genel bir ortak görüş vardır (Erdoğan 2003a):

- ✓ Doğa temelli olması
- ✓ Kültürel olması
- ✓ Kaynağın değerini anlama

Ekoturizmin ne olduğu bu üç ögeyi içeren ve bunlara eklenen yerel ekonomiye fayda gibi diğer karakterler de kullanılarak açıklanır. Bu öğeler birbirini destekleyen bir şekilde kullanılarak, ekoturizme doğayı tanıma ve doğayı anlama, doğrudan zevk alma ve doğayı gözetleme karakteri verilir; ekoturizm doğa turizmi olarak nitelenir ve kitle turizmine çevreci bir alternatif olarak sunulur. Böylece ekoturizmin tanımlarında gidilen yerlerde doğaya saygılı, bozmadan kullanım, bilgili kullanım, çevreye uygun tesis kurma vurgulanmaktadır (Erdoğan 2003a).

Ekoturizmin gerçekten ne olduğu konusunda önemli tartışmalar vardır (Campbell 1999). Ekoturizm farklı istekleri olan kişiler için farklı anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle uluslararası kabul edilmiş bir tanımı yoktur (Motavalli 2002). Ekoturizm alanındaki araştırmacı ve yazarların hemen hepsi eserlerinde bu fikri paylaşılmaktadır (Demir ve Çevirgen 2006a). Ekoturizmin tanımı ve temel prensiplerinin ortaya konulması bakımından mevcut belirsizlik ve karışıklıklar ekoturistlerin davranışlarının tam olarak anlaşılamamasından kaynaklanmaktadır. Aslında ekoturistlerin davranışları

tamamen keşfedilinceye kadar, ekoturizm kavramının açıklanmasındaki bu güçlüklerin devam edeceği söylenebilir (Diamantis 1998).

Ward (1997)'e göre ekoturizm, korumacılığı geliştiren ve zararlı etkileri asgariye indirmenin en iyi yolunu arayan doğal çevre temeline dayalı bir turizmi ifade eder.

Ekoturizm olayını tanımlamak için doğa seyahatleri, doğa tabanlı turizm ve özel ilgi turizmi gibi birçok terim kullanılmaktadır. Yine ekoturizm ile ilgili kurulabilecek sürdürülebilir turizm, alternatif turizm gibi 35'in üzerinde terim bulunmaktadır. Ekoturizm tanımlarındaki tehlike doğa ile hiçbir ilgisi olmayan turizm şekilleri için de bu terimin kullanılması ve onlardan ayrılmamasıdır (Boyd and Butler 1996).

Dünya Koruma Birliği (IUCN), ekoturizmi doğayı, kültürel değerleri de dahil olmak üzere korumaya ve desteklemeye yönelik, takdir etmek ve zevk almak için tahrip edilmemiş doğal alanlarda minimum ziyaretçi etkisine sahip ve aynı zamanda yöre insanların aktif olarak sosyo-ekonomik gelişmelerine katkı sağlayabilecek çevresel sorumluluk içeren bir seyahat ve ziyaret olarak tanımlamıştır (Wood 2002). Ekoturizm Derneği (The Ecotourism Society)'nin tanımına göre ise ekoturizm, doğayı koruyan, yerel halkın refahına katkıda bulunan ve bir sorumluluk duygusu içinde doğal alanlara yapılan seyahat türüdür.

Ekoturizmin günümüzde en iyi bilinen ve en çok kabul gören ilk tanımlarından biri olan Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecotourism Society)'na göre ekoturizm, "Çevrenin doğal tarihini ve kültürünü anlamak için yerel halka doğal kaynakların korunması konusunda ekonomik fırsatlar yaratırken, ekosistem bütünlüğünü değiştirmeyen doğal alanlara yönelik olarak özel amaçlı seyahatlerdir" biçiminde tanımlamıştır. Daha sonra bu tanımlı "yerel halkın yaşam olanaklarını sürdüren ve çevreyi koruyan, doğal alanlara yönelik sorumlu seyahattir" biçiminde kısaltmıştır (Yılmaz vd 2004).

1990'lı yılların ortalarında dört grup kendi ilgi alanlarına göre farklı amaçlar ekleyerek ekoturizm kavramının gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bunlardan ilki olan turizm endüstrisi ekoturizmi, ziyaretçileri doğal ve kültürel alanlara çekmek için etkili bir pazarlama aracı olarak görmüştür. İkinci grubu oluşturan ekonomistler diğer ekonomik faaliyetlerin yetersiz olduğu alanlarda istihdam sağlamak anlamında etkili bir araç olarak görmüştür. Üçüncü grup olan korumacı ve kaynak yönetim uzmanları ise ekoturizmi, koruma programlarını geliştiren bir eğitim aracı ve programları finanse eden bir gelir aracı olarak değerlendirmektedir. Son grup ise turizmdeki gelişmenin olumsuz etkileri üzerinde durup ekoturizmi, turizm kaynaklarının sürdürülebilirliğini ve gelişmesini arttıracak bir gereklilik olarak yorumlamaktadır. Ekoturizmle ilgili araştırmalara ve gelişmelere bu bakış açıları da eklendiğinde ekoturizm kavramı genişlemektedir (Demir ve Çevirgen 2006a).

Ekoturizm kaynakların korunarak tüketilmeden kullanılmasını öngören bir turizm yaklaşımıdır ve böylelikle yerel halkı kapsayıp gelir oluşturmaya, çevresel eğitimi teşvik etmesiyle doğal alanları da korumaktadır. Ekoturizm, çevreye zarar vermeden yararlanma yöntemlerinin geliştirilmesi ve tüm yerli halkların değerlerini yok etmeden onların turizm faaliyetlerinden yararlanmalarının sağlanması şeklinde özetlenebilir.

Ekoturizm geniş bir faaliyet alanı olup, bazı yazarlarca yapılmış olan tanımlara bakacak olursak ise:

Masberg (1999)'a göre ekoturizm doğal ve kültürel kaynakların korunmasına katkıda bulunmaya odaklanan yerel halka ekonomik katkıyı teşvik eden turizm biçimidir.

Çevreye saygı ve duyarlılığın artırılması yoluyla, rekreasyonel turizm kaynaklarının gelecek nesillere aktarımını ve bu sırada yerel halkın refahını ve bütünlüğünü geliştirmeyi hedefleyen, sosyal sorumluluk duygusu içerisinde ölçülü, çevreye duyarlı, yaşama saygılı ve akılcı bir turizm politikasıdır (Daş vd 1997).

Wight (1993) ekoturizmi, yerel halkın bütünlüğüne saygı duyarken ekosistemin korunmasına katkıda bulunan aydınlatıcı, bilgilendirici doğa seyahati olarak tanımlamıştır.

Kanada Çevre Danışmanlığı Komisyonu ekoturizmi, yerel toplumun bütünlüğüne saygı gösterirken, ekosistemin korunmasına katkıda bulunan aydınlatıcı doğa seyahatidir (Scace *et al.* 1993).

Norris vd (2002)'nin tanımına göre ise ekoturizm, doğaya duyulan özlemin ortaya çıkması ve tatmin edilmesi, koruma ve gelişmeye dayalı olarak turizm potansiyelinden faydalanılması ve onun ekoloji, estetik ve kültür üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi ile ilgili bir kavramdır. Bu tanımda ekoturizm bir yandan ekolojik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması, diğer yandan doğal alanların korunmasında bir araç olarak kullanılabilen bir turizm türü olarak görülmektedir (Demir ve Çevirgen 2006a).

Ruschmann (1992)'a göre ekoturizm, "Uygulayıcıların doğayla temas etmek amacıyla düzenlediği geziler ve bu gezileri basit bir gözlem gezisi ya da sistematik araştırma gezisi yapma etkinlikleriyle karakterize olan, uzmanlaşmış özel bir turizm türüdür" şeklinde tanımlanmıştır.

Belirtilen tanımlar ve açıklamalar ışığında ekoturizmin özellikleri aşağıdaki şekilde belirtilebilir (Demir ve Çevirgen 2006a).

- ✓ Turist Tipi: Doğal alanlara ve kültürel çevrelere seyahati seven, yerel kültürleri ve bölgeleri öğrenme ve değerini anlama isteğinde olan kişilerden oluşur.
- ✓ Yer: Genellikle doğal, bazen koruma alanları veya kültürel çekicilikleri kapsar.
- ✓ Faaliyetler: Çevreye en düşük etki ile kaynakların kullanılması ve çevresel eğitimin desteklenmesine dayanır.
- ✓ Olanaklar: Çevre dostu teknolojilerin ve yerel kaynakların kullanımını gerektirir.

- ✓ Gelişme Yaklaşımı: Ekonomik gelişme ile koruma amaçlarının birleştirilmesine dayanır.
- ✓ Gelişme Süreçleri: Toplum ve çevre üzerinde en az seviyede olumsuz etkiler oluşturmali ve tüm yerel halkı aktif olarak kapsamalıdır. Yerel topluluğa ekonomik faydalar sağlamalıdır.

Ekoturizmi kaynakların korunması açısından değerli bir araç haline getiren nedenler ise şunlardır:

- ✓ Koruma alanlarında verilen hizmetleri ekosistem açısından ekonomik bir değere dönüştürür.
- ✓ Koruma alanlarının muhafazası ve iyileştirilmesi için doğrudan bir gelir sağlar.
- ✓ Yerel aktörler için doğrudan ve dolaylı bir gelir oluşturarak, yerel toplulukta korumacılığı teşvik eder.
- ✓ Yerel, ulusal ve uluslar arası korumacılık açısından sağlam bir temel oluşturur.
- ✓ Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını geliştirir.
- ✓ Biyolojik çeşitliliğe yönelik tehlikeleri azaltır.

Kitle turizminin doğal alanlarda neden olduğu olumsuz etkilere karşı bir tepki olarak, doğadan hoşlanmak kadar aynı zamanda onu koruyan doğa tabanlı turizm fikri gündeme gelmiştir. Ekoturizm kavramı doğal çevrenin ve dolayısıyla çevre kalitesinin korunmasının önemini anlaşılması ve bu yöndeki artan ilginin yaygınlaşmasıyla eş zamanlı olarak gelişme göstermiştir.

Ekoturizm sürdürülebilir olmayan ekonomik gelişmelerle doğal kaynakların hızla tüketildiği, olumsuz çevre şartlarının arttığı ve özellikle de nüfusun giderek yoğunlaştığı Asya, Latin Amerika ve Afrika gibi bölgelerde önemli bir alternatif olarak önerilmiştir. Ayrıca ekoturizm uzmanlar tarafından insanlarda çevre bilincini geliştirmek ve toplumsal açıdan sorumlu bir davranış aracı, ekonomik gelişme ve çevre korumaya yönelik faaliyetler arasında denge kurabilecek bir yol olarak görülmüştür (Lawrence *et al.* 1997).

En sade şekliyle ekoturizm, vahşi yaşam ve bitki örtüsünün korumasına, istihdam ve gelir yaratmaya destek olurken çevre ve kültür üzerinde en düşük etkiyi yapacağını ileri süren bir endüstridir. Ekoturizm çevresel eğitim ile asgari seyahat konforunu birleştireceğini, yerel flora ve faunanın korunmasına yardımcı olacağını ve yerel halka sağlayacağı ekonomik teşviklerle yaşadıkları çevreyi korumalarını sağlayacağını öne sürmektedir. Ekoturistlere yönelik faaliyetler yaban hayatı ve doğal kaynakların aşırı tüketilmeden kullanılması, işgücü ve finansal yardımlarla bölgenin korunmasına doğrudan fayda sağlanması şeklinde ziyaret edilen yöreye katkı sağlamaktadır. Ekoturizm sadece turizm endüstrisinin en hızlı gelişen sektörü değil, aynı zamanda ev sahibi ülkedeki insanlara toplumsal katılımlı gelişme fırsatları sağlamak ve hassas alanlar ile tehlike altındaki doğal yaşam alanlarını korumak için umut verici yeni bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Demir ve Çevirgen 2006a).

Dünya Turizm Örgütü (WTO)'ne Göre Ekoturizmin Bileşenleri:

- ✓ Biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması
- ✓ Yerel halkın refahının gözetilmesi, turistlerin ve yerel halkın bilinçlendirilmesinin sağlanması
- ✓ Küçük ölçekli işletmeler tarafından küçük turist gruplarına hizmet verilmesi
- ✓ Turistlerin ve yerel halkın turizm endüstrisi hakkında sorumlu hareket etmesinin sağlanması
- ✓ Geri dönüşü olmayan kaynakların en düşük düzeyde tüketilmesi
- ✓ Turizm yönetimine yerel düzeyde katılımın önemsenmesi
- ✓ İş fırsatlarının ve mülkiyetin yerel halk lehinde gelişmesinin gözetilmesi olarak tanımlanmaktadır

Dünya Turizm Örgütü (WTO)'ne Göre Ekoturizmin Amacı:

- ✓ Turizmin doğal ve geleneksel çevreye verdiği tahribatın en alt düzeye indirilmesi
- ✓ Turistlere ve yerel halka doğanın ve geleneksel sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik eğitim verilmesi

- ✓ Turizmin yerel halkın ihtiyaçlarının karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesinin sağlanması
- ✓ Koruma kapsamındaki (doğal ve sosyo-kültürel) alanların yönetim için kaynak ayrılması
- ✓ Turizmin negatif etkisinin en alt düzeye indirilmesi amacıyla sosyo-kültürel ve doğal çevreye yönelik uzun vadeli takip ve değerlendirme programlarının desteklenmesi
- ✓ Turizmin yerel halkın geçimine katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesinin temini
- ✓ Turizmin gelişiminin yörenin sosyal ve çevresel kapasitesini artıracak şekilde gelişmesinin temini
- ✓ Çevreyle uyumlu, doğal ve geleneksel sosyo-kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki örtüsünü ve yaban hayatını koruyan turizmin alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesidir.

1.2.1. Ekoturizm ve Kitle Turizminin Karşılaştırılması

Kitle turizmi, büyük gruplara, kısa sürede, hızlı ulaşım araçlarıyla, sabit bir program içinde, zamanı kısıtlı ve konfor seven geniş bir kitleyi kendine çekmektedir. Turizm yörelerine yabancı işletmelerin hâkim olduğu bu turizm şeklinde, çevresine göre daha zengin doğal ve kültürel özellik gösteren yerlerde, plansız bir gelişmeyle yatak kapasitesini yükseltmeyi amaçlayarak yeni yapılaşmalarında beraberinde getirmektedir (Yağcı 2000).

Ekoturizmin kitle turizmine karşıt olarak geliştirildiği söylenebilir. Kitle turizmi doğal kaynakların ve peyzajın bozulmasına, çevre kirliliğine, kültürel değişimlere yol açmıştır. Ayrıca kitle turizminden elde edilen gelirin önemli bir bölümü o yörenin dışına, özellikle bu konuda uzmanlaşmış uluslararası büyük firmalara gitmektedir. Oysa ekoturizm, bölgeye gelen ziyaretçilere doğanın korunduğu bir perspektifte ve yöre halkının da bu sektör içinde elde edilen geliri paylaştığı bir yaklaşımı önermektedir (Neyişçi 1998).

Ekoturizm, küçük ölçekli ve yerel otoriteye dayalı olarak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamak için toplumsal gelişmeyi ön plana çıkarmaktadır. Bu açıdan kitle turizmine önemli bir alternatif olarak görülmektedir. Kitle turizmi çevre üzerinde tahrip edici bir potansiyele sahipken, ekoturizm flora, fauna, habitat ve yaban hayatına zarar vermeden ekosistemin korunmasını teşvik eder. Turizmin sürdürülebilir gelişmesi için bütün kaynakların verimli kullanımının devamını da sağlamaktadır. Kitle turizmi öncelikle turistlerin gereksinimlerinin tatminine yönelikken, ekoturizm tüm kaynakların uygun kullanımını vurgulayarak toplumun ekonomik, sosyal, kültürel gereksinimlerinin karşılanması ile toplumun gelişmesini ön plana çıkarmaktadır. Ekoturizm, yerel yaşam tarzları, yerel toplumun ekonomik refahı ve değerlerini ön plana çıkararak yerel kimliği, kendi kendine başarma duygusunu ve bunlarla gururu duymayı amaçlar (Demir ve Çevirgen 2006a).

Çizelge 1.1. ve 1.2.'de ekoturizm ve kitle turizminin çeşitli kriterler açısından yapılan bir karşılaştırılması verilmektedir. Çizelge 1.1.'de genel olarak ekoturizm pazarında; doğa, macera, kültür ve eğitim unsurları ile birlikte çevresel korumacılık ve sorumluluk bilincinin ön plana çıktığı görülmektedir. Kitle olarak ortaya çıkan geleneksel turizmde yatırımcıların ana amacı kar maksimizasyonu iken turistlerin ise hoşça vakit geçirmek ve eğlenmektir. Ekoturizm ise ekonomik, sosyal ve estetik değerleri ortaya çıkartırken öte yandan çevresel kaynakların sürdürülebilirliğini ve tatmin edici bir karlılığı hedefler. Sadece yatırımcılar ve turistler değil, aynı zamanda yerel yönetimler ve yerel halk da turizmden fayda sağlar. Wight (1997)'ye göre pazarın bu temel özellikleri geleneksel turizm pazarından farklı olarak konaklama, hizmetler, programlar ve motivasyonlar gibi diğer unsurlara da yansımaktadır. Geleneksel turizm, turizm pazarının büyük bir bölümünü oluşturmakla beraber geleneksel turistlerin ekoturizm pazarına doğru bir eğilim içinde oldukları da görülmektedirler (Demir ve Çevirgen 2006a).

Çizelge 1.1. Swarbrooke (1999)'a göre Kitle Turizmi ve Ekoturizmin Karşılaştırılması (Demir ve Çevirgen 2006a).

KİTLE TURİZMİ		EKOTURİZM
*Büyük ölçekli ve yöreye uygun olmayan	ÖLÇEK	*Turistlerin destinasyona zarar vermeyecek seviyede ve küçük ölçekli
*Yeni, gelişmiş çekici olmayan binalar *Aşırı yapılaşmanın yol açtığı kirlilik	FİZİKSEL ÇEVREYE ETKİLER	*Küçük ölçekli yapılar *Minimum altyapı talebi
*Resmi ilişkiler *Turizm endüstrisine katılmayan yerel halkla sınırlı ilişkiler	EV SAHİBİ TOPLUMLA İLİŞKİLER	*Samimi ilişkiler *Yerel halkın tümü ile karşılıklı iletişim
*Yerel kültüre dışarıdan transfer *Bölge dışından işgücü göçü	SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLER	*Yerel kültüre çok az etki *İşgücünün tamamen yerel toplumdan karşılanması
*Turizm gelirlerinin çoğu destinasyon dışındaki işletmelere gider *Turizm baskın bir ekonomik aktivitedir	EKONOMİK ETKİLER	*Turizm gelirlerinin çoğu yerel ekonomide kalır *Turizmden elde edilen ilave gelir geleneksel faaliyetleri tamamlar
*Havası ve suyu iyi olan herhangi bir yer olabilir *Özel bir yer olması önemli değildir	YÖRENİN ÖNEMİ	*Özel bir alanda ve başka yerde bulunamayacak farklı deneyimler sunar
*Kısa süreli rahatlama ve bronzlaşma	TURİSTLERİN DENEYİM KALİTESİ	*Gidilen yerlerde insanların nerede ve nasıl yaşadıklarının öğrenilmesi ile uzun dönemli bir deneyim elde etme
*Yerel kültür ve geleneklere karşı hassas olmama *Yerel insanların yaşayışında farklılık olmaması *Zevkine düşkün	TURİST DAVRANIŞLARI	*Yerel kültür ve geleneklere hassas davranma *Yerel insanların yaşayışı ile ilgilenme *Sorumlu

Çizelge 1.2. Kitle turizmi ve ekoturizm pazarları arasındaki karşılaştırma (Demir ve Çevirgen 2006a).

GELENEKSEL TURİZM PAZARI		EKOTURİZM PAZARI
*Mutlaka yataklı konaklama *Lüks konaklama *Büyük ölçekli tasarım ve aktiviteler	İMKANLAR KONAKLAMA	*Turistlerin destinasyona zarar vermeyeceği seviyede küçük ölçekli
*Müşterilerin fonksiyonel gereksinimleri	HİZMET	*Aktiviteleri entelektüel, manevi ve diğer gereksinimleri anlayan
*Orta derecede lüks *Eğlence *Resmi Hizmet	LÜKS	*Orta derecede bütçe *Eğitim, memnuniyet, takdir etme *Geleneksel yaklaşımlarla destekli hizmet
*Kitle pazarları *Eğlenme *İmaj dayalı satış *Yeşil imaj (eko imaj)	PAZARLAMA	*Özel Pazar bölümü–doğa, macera, kültür, eğitim *Çevresel koruyuculuk, kırsal etik, aydınlanma *Yarar ve sorumlulukları tanımlama *Yeşil gerçek (eko etik)
*Alana dayalı aktiviteler *Tatil süresince iletişim, olası bir eğitim *Gözlemleme ve rahatlama *Çok azı rehberli özel aktiviteler	PROGRAMLAMA	*Alana dayalı deneyimler ve alan dışı doğa ile ilgili aktivite ve deneyimler *Tatil öncesi, sonrası ve süresince iletişim ve eğitim *Deneyim ve aktif olma *Genellikle rehberli, birbiri ile bağlantılı aktivite ve deneyimler
*Gece hayatı, çekicilikler, yemek, alışveriş	MOTİVASYON	*Kalabalık olmayan, yerleşim yerlerinden uzak, doğa ve kültür hakkında bilgi edinme, vahşi yaşamı gözlemleme ve fiziksel efor
*Tatil süresince tüketici yararları	YARARLAR	*Toplum, kaynaklar gibi değişik faydalar *Tatilden sonra da devam eden yararlar
*Hacim esaslı *Ziyaretçi sayısı *Harcanan para *Zevkine düşün	BAŞARI ÖLÇÜLERİ	*Ziyaretlerin tekrarı ve dilden dile reklam *Müşterinin aydınlatılması ve sorumluluğu *Toplumun/operatörün yaşam kalitesi, kültürel yenilenme ve gurur *Tatil süresini uzatma *Olumlu ekonomik etki ve geçerli iş alanları *Kaynakların korunması

Çizelge 1.2.'de geleneksel turizm ve ekoturizm pazarları arasında, konaklama, hizmetler, motivasyonlar gibi çeşitli kriterler açısından mevcut ve gelecekteki eğilimler dikkate alınarak yapılan bir karşılaştırma gösterilmiştir (Demir ve Çevirgen 2006a).

Ekoturizm, kitle turizminin aksine, turizmi yıl içine yaymak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmak, tahribatı düzeltmeye değil, önlemeye yönelik planlama ve uzun vadeli ekonomik çıkarı gözetmektedir (Neyişçi 1998).

Ekoturizm hareketinin olumlu sosyal ve çevresel etkisi olsa da, iyi planlanmadığı durumlarda, kitle turizmi kadar çevresel tahribata sebebiyet verebilmektedir. Bunun nedeni ekoturizm destinasyonlarının hassas ekosistemler olması ve bu bölgelerde yapılacak herhangi bir turizm hareketinin doğal kaynakların yok edilmesi, hatta çevresel kirliliğin yaratılmasına neden olabilmektedir (Yürük 2003).

Atmış (1994)'e göre kitle turizmiyle ekoturizm arasındaki farklar şu şekilde sıralanabilir (Amaç 2003):

- ✓ Kitle turizminde sınırlar kar amaçlı zorlanır. Ekoturizmde kar amaç değildir.
- ✓ Kitle turizmi zor denetlenir, çevreye saygısızdır, saldırgandır. Ekoturizmde kullanıcı çevreye sahip çıkarak denetimi sağlar.
- ✓ Kitle turizminde uzun vadeli, toplumsal ve sosyal çıkarlar düşünülemez, süreklilik ve istikrar yoktur. Ekoturizm ise her şeyden önce doğal ve ekolojik çevrenin korunmasını esas alan bir yapıdadır.
- ✓ Kitle turizmi genelde yaz aylarında yapılırken, ekoturizm yılın 12 ayı yapılabilir.
- ✓ Kitle turizminde insanlar belirli bir programa uymak zorundadırlar. Ekoturizmde ise insanlar isteklerine göre seyahat edebilir ve planlarını kafalarına göre değiştirebilirler.
- ✓ Kitle turizminde gecele turistler modern yaşama biçimlerini gittikleri mekanada taşırlar. Ekoturizmde ise geleneksel yaşam biçimi daha çok yaygındır.
- ✓ Kitle turizminde anlama ağırlık kazanır. Ekoturizmde ise deneyim ve yaşama ile öğrenme esastır.

- ✓ Ekoturizm kitle turizmi gibi doğal ortamı ve ekolojik dengeyi tahrip etmez, koruma esastır.
- ✓ Kitle turizminde zaman kısıtlı olduğu için hızlı ulaşım vardır. Ekoturizmde ise yavaş ulaşım söz konusudur.
- ✓ Kitle turizminde modern binalar yapmak zorunludur. Ekoturizmde ise terk edilen yayla ve köy evleri restore edilerek kullanılabilir.

1.2.2. Ekoturist Grupları ve Ekoturist Profili

Ekoturist ziyaret ettikleri bölgenin kültürünü, geleneklerini ve doğal özelliklerini öğrenmek ve deneyim kazanmak amacıyla yedi gün veya daha fazla bulunmak üzere seyahat yapan kişilere denir (Chesworth 1999). Ekoturist değerbilirlik, katılımcılık ve duyarlılık ruhu içinde, nispeten doğal güzelliklerini koruyan alanları ziyaret eden kişi olarak tanımlanmaktadır. Ekoturizm etkinliklerini aktif olarak yapan ekoturist kavramı konusunda da farklı görüşler ortaya çıkmıştır (Nayir vd 2008).

Lindberg (1991)'e göre, doğa tabanlı etkinliklere katılan turistler dört farklı grupta toplanabilir (Kuvan 2002):

1. *Araştırmacı ve Çevre Korumacılar:* Bilim adamları, araştırmacılar, eğitim ve çevre koruma amacıyla düzenlenen turlara katılanlar,
2. *Kararlılar:* Özellikle korunan alanlara seyahat edenler ve yörenin tarihi, kültürü ve doğasını görmek isteyenler,
3. *Sıradışılar:* Sıradışı bir geziye katılmak amacıyla çok nadir gidilen yerleri tercih edenler,
4. *Rastlantılara Bağlılar:* Herhangi bir tur ya da gezi programına bağlı kalmadan, gezilerini genişletme ve renklendirme amacıyla doğa gezilerine katılanlar.

Ekoturistler ile kitle turisti arasındaki en temel ayrım ekoturistlerin daha çok doğa için gelmiş olmasıdır. Teoride ekoturistin doğaya ve çevreye duyarlı olan turist olduğu varsayılmasına rağmen ekoturizm faaliyetlerinin uygulanmasında hizmet veren (yöneticiler, yöre insanları, operatörler vb.) ve hizmet alanların (turistler,

ziyaretçi/kullanıcılar gibi) hepsinin çevreye duyarlı olduğu veya ekoturizmin amaçları ile uygun hareket edeceği beklenmemelidir. Ancak temel hedef ekoturizm ile ilgili hizmeti alan ve verenlerin doğa koruma sorumluluğunda olmaları ve bu yönde bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmelidir (Nayir vd 2008).

Tur operatörlerine göre tipik bir ekoturist doğa aşığı ve sportiftir. Bu turist tipinin maceracı bir ruhu vardır ve lüks olmadan da yapabilir. Kitle turizmini sevmez fakat takım ruhu taşır ve esnektir. Önyargısız ve açık fikirli olan ekoturistler yerel adetlere uymaya çalışır ve peyzaj, kültür ve insanlarla ilgilenir. Tümü, çevresel ve sosyal uyum içinde seyahat ederek deneyim kazanmak istemektedir (Polat 2006). Şekil 1.2.'de tur operatörlerine göre ekoturist profili açıklanmıştır.

Şekil 1.2. Rein (2005)'e göre tur operatörlerine göre tipik ekoturist profili (Polat 2006).

Giannecchini (1993) ve Ziffer (1989) ekoturisti; değerbilirlik, katılımcılık ve duyarlılık ruhu içinde, nispeten doğal özelliklerini koruyan alanları ziyaret eden kişi olarak tanımlamaktadır. Ekoturist, yaban hayatını ve doğal kaynakları kullanırken tüketici bir anlayışla yaklaşmaz. Ayrıca ekoturist yöre insanların ekonomik refahına ve alanın korunmasına, doğrudan faydalanmaya yönelik istihdam ve finans araçları yaratmasıyla da ziyaret edilen alana katkıda bulunur (Bolton 1997).

Tipik bir ekoturistin tanımlanması için birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalar genelde sosyo-demografik (yaş, gelir, meslek ve ülke v.b.) faktörlere odaklanmıştır. Keszi (1998)'e göre ekoturist profili için bu çalışmalardan çıkan yaygın karakteristikler (Polat 2006);

- ✓ Yüksek eğitilmiş
- ✓ 25-54 yaş arası
- ✓ Ortalama bir turistten daha yüksek kazancı olan
- ✓ Doğayla ilişkili kulüp ve organizasyonlarla bağlantılı
- ✓ Ortalama bir turistten daha fazla zaman harcayabilme

şeklinde açıklanmaktadır.

Keszi (1997) ekoturistlerin psikolojik karakteristiklerini genel olarak şöyle sıralamıştır (Polat 2006);

- ✓ Genel seyahatçilerden daha farklı seyahat motivasyonuna sahip olma
- ✓ Ekolojik tutum ve çevresel değerlerinin güçlü olması
- ✓ Tur operatörleri tarafından yapılan çevresel reklâmlara karşı tedbirli davranmaları
- ✓ Çok yönlü etkinliklere yönelme
- ✓ Seyahat boyunca ve öncesinde yoğun bilgi gereksinimi içinde olmaları
- ✓ Tecrübelerinin dışına yönelme sayılabilir.

Ovacık (2005)'e göre ülkemize gelen ekoturist sayısı, niteliği ve özel ilgi alanları konusunda ayrıntılı istatistik olmamakla birlikte, özellikle ekoturlar düzenleyen seyahat acentelerinin ve rehberlerin gözlemlerine dayanarak denilebilir ki, ortalama ekoturist

profili, kültür ve gelir düzeyi yüksek, doğal ve kültürel çevreye karşı duyarlı ve ilgili bir turist portresi çizmektedir (Polat 2006).

1.2.3. Dünyada Ekoturizm

Dünyadaki gelişmeler ekoturizmi oldukça kabul gören aktiviteler arasına itmiş ve 2002 yılı Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "Dünya Ekoturizm Yılı" olarak ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM)'in 2002 yılını Dünya Ekoturizm Yılı olarak ilan etmesinde; ekoturizmin büyük oranda ekonomik gelişme potansiyeline sahip alanlarda giderek artan bir önem kazanması ve aynı zamanda da ekoturizmin iyi planlandığı, geliştirildiği ve idare edildiği takdirde doğal çevrenin korunması için güçlü bir araç olma özelliği arzemesi nedenleri önemli bir rol oynamıştır.

İstatistikler, ekoturist olarak adlandırılan kitlenin 35–54 yaş grubunda, yüksek eğitilmiş, ortanın üzerinde geliri olan, doğa, kültür ve gastronomiye ilgi duyan kişiler olduğunu ortaya koymaktadır. Ekoturizm pazarının giderek büyüdüğü 1990'lı yıllarda, 43 milyon Amerikalının ekoturizm faaliyetine katıldığı, Yunanistan'a gelen 3 milyon İngiliz turistin %19'unun ekoturist olduğu, Fransa'da yılda 15 milyon kişinin trekking yaptığı belirlenmiş, ayrıca Avrupa ülkelerinin pek çoğunun ülke turizmi için ayırdıkları payın önemli bir kısmının bu amaca yönelik harcadığı yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Anonim 2008a). Tipik turizm mal ve hizmetlerinin satılmasıyla ülke ekonomisine katkının yanında, bağımsız kuş gözlemcileri ve kuş gözlem turları, Kenya ve Güney Afrika gibi düşük gelirli ülkelerde bile, bazen günde 200 dolar gibi ücretler ödeyerek, yerel doğa rehberleri tutmaktadırlar. İngiltere'deki geleneksel Rutland Water kuş gözlem festivalinin üç günlük kazancı 3 milyon İngiliz Sterlinini bulmaktadır.

Dünyada ekoturizm potansiyelinin yüksek olduğu alanların çoğu tropikal bölgeler, ada ülkeleri, vahşi yaşam ortamları, dağlık ve ormanlık bölgeleri barındıran az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir. Dünyada ekoturizm açısından önemli destinasyonlara sahip bölgeler arasında Güney Doğu Asya, Güney Doğu Afrika, Latin Amerika, Avustralya, Antartika, Karayipler ve Pasifik Adaları sayılmaktadır. Diğer bölgeler de ekoturizme

yönelik kaynaklara sahip olmakla birlikte, bahsedilenlerle karşılaştırıldığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Örneğin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ekoturizm aktivitelerine yönelik fazla bir gelişmeden söz edilememektedir. Bu bölgeler, gerek sahip oldukları kaynaklar gerekse politik ve sosyal istikrarsızlıklar nedeniyle ekoturizm açısından gelişme gösteren bölgeler arasında değildir. Mısır, Cezayir, Irak, İran, Afganistan gibi ülkeler ekoturizm açısından fırsatlara sahip olmakla birlikte, bu destinasyonlarda ekoturizm gelişme göstermemiştir (Demir ve Çevirgen 2006a).

Weaver (1998) tarafından bildirildiğine göre, 1990 yılında Amerika'da macera seyahatleri ile ilgili bir araştırmada, ekoturizmle ilgili aktivitelere yönelik çeşitli destinasyonlar için şu programlar oluşturulmuştur (Demir ve Çevirgen 2006a):

- ✓ Doğa Yürüyüşü: Arjantin, Hindistan, Nepal, Pakistan, Peru, Türkiye.
- ✓ Doğa Tarihi: Antartika, Brezilya, Kosta Rika, Ekvator, Madagaskar
- ✓ Vahşi Doğada Safari: Orta Afrika, Kenya, Tanzanya'dır.

Dünyada önemli ekoturizm destinasyonlarından bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

KENYA: Kenya Afrika'nın doğusunda, Afrika'daki en eski ve en büyük turizm endüstrisine sahip ülkelerden biridir. Kenya dünya ekoturizm uygulamalarında en önemli örneklerden biri olup, Yıllardır önemli gelir sağlayan bir destinasyondur. Sürdürülebilirliğini kamuya ait geniş milli parklar, koruma alanları ve zarar görmeyen yaban hayatı sağlamaktadır. Kenya'da ilk turizm hareketleri av turizmi ile başlamış zamanla avlanmanın olumsuz sonuçları görülmüş ve vahşi yaşam büyük yaralar almıştır. 1977 yılında, her türlü avlanma yasaklanmış, 1978 yılında vahşi yaşamdan elde edilen hediyelik eşya ve yan ürünler kanun dışı sayılmıştır. Bu durumda Kenya'lı girişimciler, çıkış yolu olarak ekoturizmi keşfetmişlerdir. Kenya, değişik doğa sporları, safari turları, kuş gözlemciliği ve botanik turizmi için yaptığı yatırımlarla ekoturizmde patlama yaşanmasını sağlamıştır (Yağcı 2000).

Weaver (1999) tarafından yapılan bir araştırma sonucunda, Kenya'da 1963 yılında 110.000 olan yabancı ziyaretçi sayısı, 1994 yılında 863.000'e yükselmiştir. 1987 yılından beri turizm, Kenya'ya döviz sağlayan en büyük sektörlerden biridir ve 1994 yılında tüm döviz girdilerinin %34'ünü turizmden elde etmiştir. Klasik kıyı turizmindeki gelişmenin yanında, 1993 yılında yabancı ziyaretçilerle yapılan bir araştırmada doğa ve yaban hayatı %70.6'lık bir oranla turistlerin Kenya'yı tercih etmelerinde etkili olan ilk çekicilik olarak belirtilmiş, plajlar ise %32.6'lık oranla ikinci sırada yer almıştır (Demir ve Çevirgen 2006a). Cater and Lowman (1996) tarafından bildirildiğine göre, her yıl Kenya'nın park ve koruma alanlarını 650.000 kişi ziyaret etmekte ve ortalama 350 milyon \$ harcama yapmaktadırlar. Bu ziyaretlerin ana çekim nedeni vahşi yaşamdır. Planlamalara göre hesaba göre bir fil, yılda 14.375 \$, hayatı boyunca da 900.000 \$'ın üzerinde gelir getirmektedir. 1988 yılında Kenya'da turizm ilk defa kahve ve çaydan elde edilen geliri aşarak ülkenin en önemli sektörü olmuştur (Yağcı 2000).

RUANDA: Afrikanın doğusunda yer alan Ruanda'da ekoturizmle birlikte, dağ gorilleri yoğun avlanma nedeniyle yok olma tehlikesi içindeydiler. Günümüzde ise, "Goril Turizmi" yörenin korunmasında ve kalkınmasında kullanılan, yılda 10 milyon \$ gelir getiren bir kurtarıcı olmuştur (Yağcı 2000). Ruanda'daki ulusal parklar, ORTPN (Office Rwandais du Tourisme et des Parc Nationaux/Ruanda Turizm ve Ulusal Parklar Ofisi) isimli bir kuruluşa bağlıdır. Virunga Dağları'nın Ruanda'daki uzantısını içinde barındıran Volcanoes Ulusal Parkı (Parc Des Volcans) 13,000 hektarlık bir alana sahiptir. Virunga dağ gorillerinin sayısı günümüzde yaklaşık 300 kadar kalmış olup yarıya yakın bölümü Ruanda'daki Volkanlar Ulusal Parkı'nda yaşamaktadırlar. Ayrıca bu parkta koruma altındaki türlerden bir diğeri de Altın Maymunlar (*Cercopithecus Kandti*)' dir. Bu tür, yalnızca Büyük Çatlak Vadisi'nin Albertine Çatlağı bölgesine mahsus ve özellikle de Volkanlar Ulusal Parkı'nda yaşamaktadır. Bu hayvanları görmek için gelen turistlere bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin, gorilleri toplam 1 saatten fazla ziyarete müsaade edilmemekte, günde en fazla 8 kişilik tek bir grup tarafından ziyaret edilebilmekte ve buna göre rezervasyon alınmaktadır.

KARAİBLER: Karaibler’de, mercan resiflerine yapılan turistik dalışlardan yılda yaklaşık 1 milyar \$ gelir elde edilmektedir. Yöre halkı, resiflerin değeri konusunda bilinçlendirilmiş olup, kaynakları sıkı sıkıya korumaktadırlar (Yağcı 2000). Ekoturizm açısından zengin biyoçeşitliliğe ve doğal kaynaklara sahiptir. Yağmur ormanları, zengin kuş çeşitliliği ile dünyada kuş gözlemciği için önemli bir bölgedir.

KOSTA RİKA: Orta Amerika’nın en önemli ekoturizm destinasyonu olan Kosta Rika ülkenin ekolojik zenginliği, milli parkları ve vahşi yaşam ortamlarının ticarileşmesi karşısında ekoturizm anlayışını geliştirerek günümüzde ülke genelinde ekosistemin bütünlüğüne zarar vermeden önemli bir ekoturizm endüstrisi oluşturmuştur. 1987 yılında Osa Yarımadası’nda ormanlık ekosistemin sürdürülebilirliğinin sağlanması için Boscosa Projesi, Kosta Rika Ulusal Eko Tarım Kooperatifi Ağı’nın (KRUETKA) üyesi 6 çiftlik kooperatifi çeşitli ekoturizm projeleri gerçekleştirmiştir. Kosta Rika, ekoturizmle ilgili çeşitli projelerle yerel topluma önemli istihdam sağlamıştır. Örneğin 1999 yılında, Kosta Rika Turizm Enstitüsü (ICT) o yıl için olan 1 milyar dolarlık turizm gelirinin %41’inin kuş gözlemciliğinden geldiğini hesaplamıştır. Talamanca’nın Gandoca Plajı bölgesinde ekoturizm açısından önemli bir çekicilik yaratan deri sırtlı kaplumbağaların koruma altına alınmasıyla önemli bir gelir elde edilmiştir. Bu projelerden 100’ün üzerinde yerel aileye tur rehberliği, yerel konaklama ve yerel ürünlerin satışı ile ilgili olarak istihdam olanağı sağlanmıştır. Kurumsal seviyede bir çok üniversite doğa ile ilgili turizm konusunda programlarına dersler koymuş ve Kosta Rika Üniversitesi ekolojik turizm adı ile bir bölüm açmıştır (Demir ve Çevirgen 2006a).

AVUSTRALYA: Sahip olduğu korunmuş alanlarıyla önemli bir ekoturizm destinasyonu olan Avustralya tropikal bölgeleri, büyük mercan kayalıkları, iç bölgelerdeki çölleri ve dağlık alanlarıyla zengin doğal kaynak ve biyolojik çeşitliliğe sahiptir. Avustralya’nın ekoturizmdeki başarısının altında, ekoturizmle ilgili olarak yerel toplumu ve yerlileri de kapsayacak şekilde birçok aktörü, akademisyenleri, tur operatörlerini, planlama konusundaki uzmanları ve hükümeti bir araya getirebilmesi yatmaktadır. Ekoturizm pazarının en önemli ülkelerinden biri olan Avustralya’da Ulusal Ekoturizm Akreditasyon Programı (UEAP) oluşturulmuştur. Priskin (2001) tarafından

belirtildiğine göre Avustralya’da ekoturizm işletmeciliği yıllık tahmini 250 milyon ABD Doları bir para hacmi yaratmakta ve 4500’ü sürekli olmak üzere toplam 6500 kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. Avustralya’da en çok ihracat gelirlerini sağlama potansiyeline sahip endüstri olarak görülen doğa tabanlı turizm 1999 yılında, yıllık olarak ülkenin gayri safi milli hasılasının %5.6’sını sağlamış ve aynı yıl turizm Avustralya’nın en çok döviz getiren sektörü olmuştur (Demir ve Çevirgen 2006a).

BELİZE: Belize Orta Amerika’da Kosta Rika’dan sonra en yüksek ekoturizm potansiyeline sahip ülkedir. Dünyanın ikinci en uzun mercan kayalıkları formasyonuna sahip olan Belize, orman ve doğal kaynak zenginlikleriyle de ekoturistler için çekicilik yaratmaktadır. Eko konaklama birimleri ile birlikte, kültürel ekoturizmin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmış, yaban hayatı koruma alanları oluşturulmuş ve yerel toplumun ekoturizme katılımını sağlayan projeler hazırlanmıştır. Ayrıca, özel olarak ekoturizm pazarında çalışan küçük ölçekli yerel tur operatörlerinin sayısı artmıştır (Demir ve Çevirgen 2006a). Horwich *et al.* (1998)’ne göre Belizenin başarılı bir ekoturizm endüstrisi kurmasında hem devletin hem de özel sektörün yaban hayatı ve ormanların korunmasına gösterdiği önem büyük katkı sağlamıştır. Bu endüstri doğal kaynakları kullanarak bu alanları bozmadan döviz girdisi sağlamaktadır. Parkların oluşturulması, korumacılık ve yerel ekonomik gelişme arasında entegrasyonun sağlanması ile yerel rehberlik hizmetlerinin, yerel el sanatları endüstrisinin, yatak ve kahvaltı hizmeti veren küçük konaklama birimlerinin kurulması şeklinde yerel gelişmeye önemli katkı sağlamaktadır (Demir ve Çevirgen 2006a).

EKVATOR: Galapagos Adaları ile Latin Amerika’da yer alan önemli bir ekoturizm destinasyonudur. Ekvator Galapagos’dakiler de dahil olmak üzere 4000 endemik bitki türü ile etkileyici bir biyolojik çeşitliliğe sahip olup, dünyada devlete ait alanlar içinde %39’luk oran ile en yüksek koruma alanına sahip bir destinasyondur. Ekvator’da ki Galapagos Milli Parkı bir dünya mirasına, biyosfer ve deniz rezervine sahip olup Galapagos hala jeolojik oluşumunu sürdüren dünya üzerindeki en yeni kara formudur. Kıtalarından ayrılmış, dünyadaki eşsiz kara kaplumbağaları, iguanalar, açık denizlerde yaşayan kuşlar, dev kaktüsler gibi çok çeşitli fauna ve floraya sahiptir. Bu hassas

ekosisteme gelen ziyaretçi sayıları da sınırlı tutulmakta, taşıma kapasiteleri ve onlara sunulacak hizmetlerle orantılı olarak yavaş ve sabit bir hızla artmaktadır (Demir ve Çevirgen 2006a).

MEKSİKA: Meksika da yüksek biyolojik çeşitliliğe sahip bir destinasyondur. 137 çeşit endemik hayvan türü ile Kuzey ve Orta Amerika'nın kombinasyonu olan 10.000–15.000 arasında bitki türüne sahiptir. Turizmdeki kontrolsüz gelişmenin sonucu olarak, ekoturizm potansiyeline sahip alanlar oldukça azalmıştır. Parkların ve rezerv alanlarının çoğu doğa hakkında bilgi edinmekten çok yerli turistler tarafından piknik, spor gibi rekreasyon amaçları için kullanılma eğilimindedir (Demir ve Çevirgen 2006a). Meksika, turizm ve çevre bakanlıklarına sahip az sayıdaki Latin Amerika ülkesinden biridir. Bu iki bakanlık, 1995 yılında ekoturizmin gelişmesi konusunda işbirliği antlaşması imzalamışlardır. Bir grup özel girişimci 1994 yılında işletmelerinin pazarlama etkinliklerinde promosyon giderlerini paylaşmak için Meksika Macera Seyahatleri ve Ekoturizm Birliği'ni (MMSEB) kurmuşlardır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ (ABD): Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Sahip olduğu çok sayıdaki rekreasyon alanları ve milli parkları, ekoturizm açısından önemli kaynak değerlerini oluşturmaktadır. 1983'ten beri, ABD'de kuş gözlemcilerinin sayısı % 332 oranında artarak ülke içinde en hızlı gelişen doğa turizmi aktivitesi olmuştur. ABD'de bir kuş gözlemcisinin ortalama yıllık geliri 50.000 doların üzerindedir ve üçte biri en azından üniversite mezunudur. ABD'de kuş gözlemciliği ile ilgili harcamaların sadece 1996 yılında 23 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Amerika'da beş önemli kuş gözlem alanına kuş gözlemcilerinin yılda 2.4 milyon dolar ile 40 milyon dolar gelir bıraktığı tahmin edilmektedir. ABD'de Texas'ın küçük bir kasabası, altı haftalık kuş göçü sezonunca kuşçulardan iki milyon dolar kazanmaktadır.

Bunlara yeni destinasyonlar eklenebileceği gibi, ekoturizmin ilkelerine uygun olarak gelişme gösteremezlerse bazıları da çekiciliğini yitirebilecektir. Avrupa kıtasında çok önemli destinasyonların ön plana çıkmaması, buradaki ülkelerin çoğunun gelişmiş

olması ve bununla birlikte otantik doğal ve kültürel değerlerinin çoğunu da yitirmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Burada gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, bu ülkeler arasında doğal ve kültürel değerlerini hala canlı tutabilen ve ekoturizm açısından büyük bir potansiyele sahip ülke olarak dikkat çekmektedir.

1.2.4. Türkiye’de Ekoturizm

Türkiye dört mevsimi aynı anda yaşayabilen, üç tarafı denizlerle çevrili, yüz ölçümünün %26’sı ormanlarla kaplı, farklı kültürlerin ve inançların bir arada yüzyıllardır yaşandığı bir coğrafyaya sahip olup, ekoturizm açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Ancak, Türkiye’nin ekoturizmdeki potansiyeli Akdeniz çanağındaki Avrupalı rakiplerine oranla çok somut biçimde daha fazladır. Çünkü bu ülkeler endüstrileşmiş ve nüfusu büyük oranda kentleşerek otantik kültürlerini büyük oranda yitirmişlerdir. Türkiye’nin henüz gelişmekte olan bir ülke olması, doğal ve kırsal kültürel değerlerinin ve mirasının büyük bölümünün varlığını canlı biçimde sürdürüyor olması, Türkiye’nin birçok yöresinde sürdürülebilir ekoturizm için büyük bir potansiyeli göstermektedir (Anonim 2008b).

Akdeniz’deki en önemli turizm alanlarından birisi olan ülkemiz, yaklaşık 8000 km. uzunluğundaki sahilleri, çeşitli uygarlıklardan kalan zengin tarihi ve kültürel mirasın yanı sıra iklimsel çeşitliliği nedeniyle olağanüstü bioçeşitliliğe sahiptir ve tek başına bütün bir Avrupa kıtası ile karşılaştırılabilir. Örneğin, tüm Avrupa’da 500 kuş türü bulunmasına karşılık, Türkiye’de 420 civarında kuş türü tespit edilmiştir. Ayrıca Avrupa’da tespit edilen yaklaşık 12.000 bitki türünden yaklaşık 9.000’i ülkemizdedir. Türkiye, gerek dağları, ormanları, yaylaları, kıyıları, gölleri, termal kaynakları, akarsuları gibi doğal varlıkları; gerek flora ve faunası ve gerekse mağaraları ve kanyonları gibi ilginç jeolojik oluşumları açısından diğer ülkelerle kıyaslanamayacak düzeyde bir zenginliğe sahiptir ve bu zenginlikler ülkemizi gündemde olan ekoturizm için oldukça ilgi çekici bir ülke konumuna getirmektedir (Yürük 2003).

Ülkemizde en önemli ekoturizme yönelik kaynaklarını başlıca Milli Parklar, Tabiat Anıtları, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Alanları, Özel Çevre Koruma Bölgeleri ve Sulak Alanlar oluşturmaktadır.

Ülkemizde 2008 yılı itibariyle;

- ✓ 877.771 ha. toplam yüzölçüme sahip 39 Milli Park
- ✓ 77.152 ha. toplam yüzölçüme sahip 26 Tabiat Parkı
- ✓ 63.008 ha. toplam yüzölçüme sahip 32 Tabiatı Koruma Alanı
- ✓ 5.286 ha. toplam yüzölçüme sahip 104 Tabiat Anıtı

bulunmaktadır (Anonim 2008c). Bu korunan alanlarımız sahip oldukları zengin jeolojik, tarihi, doğal ve kültürel değerleriyle ülkemiz ekoturizmi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Ülkemizde 2008 yılı itibariyle Özel Çevre Koruma Bölgeleri sayısı 14'e yükselmiştir. Türkiye'deki Özel Çevre Koruma Bölgeleri şunlardır: Köyceğiz–Dalyan, Fethiye–Göcek, Gökova, Datça–Bozburun, Patara, Kekova–Kaş, Belek, Pamukkale, Foça, Göksu Deltası, Gölbaşı, İhlara Vadisi, Tuz Gölü ve Uzungöl. Bunlardan Köyceğiz–Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi ekoturizme yönelik önemli bir örnektir. (Doğaner 1994)'e göre Ekoturizm Türkiye'de ilk kez Dalyan–İztuzu'nda 1987 yılında bir otelin temel atılmasıyla gündeme gelmiştir. Otel inşaatı İztuzu kumsalında yuva yapan *Caretta Caretta* cinsi deniz kaplumbağalarına zarar vereceğinden ekolojistlerin yoğun tepsi sonucu iptal edilmiş, Köyceğiz–Dalyan çevresi Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir (Yağcı 2000). Sahip olduğu biyolojik çeşitlilikle birlikte, özellikle deniz kaplumbağalarının üreme bölgesi olan İztuzu Kumsalı bir çok turisti buraya çekmektedir. Yine Dalyan ağzı açıklarında dünyada nesli tükenmekte olan 12 memeliden birisi olan koruma altına alınan Akdeniz Foku görülebilmektedir (Demir ve Çevirgen 2006a).

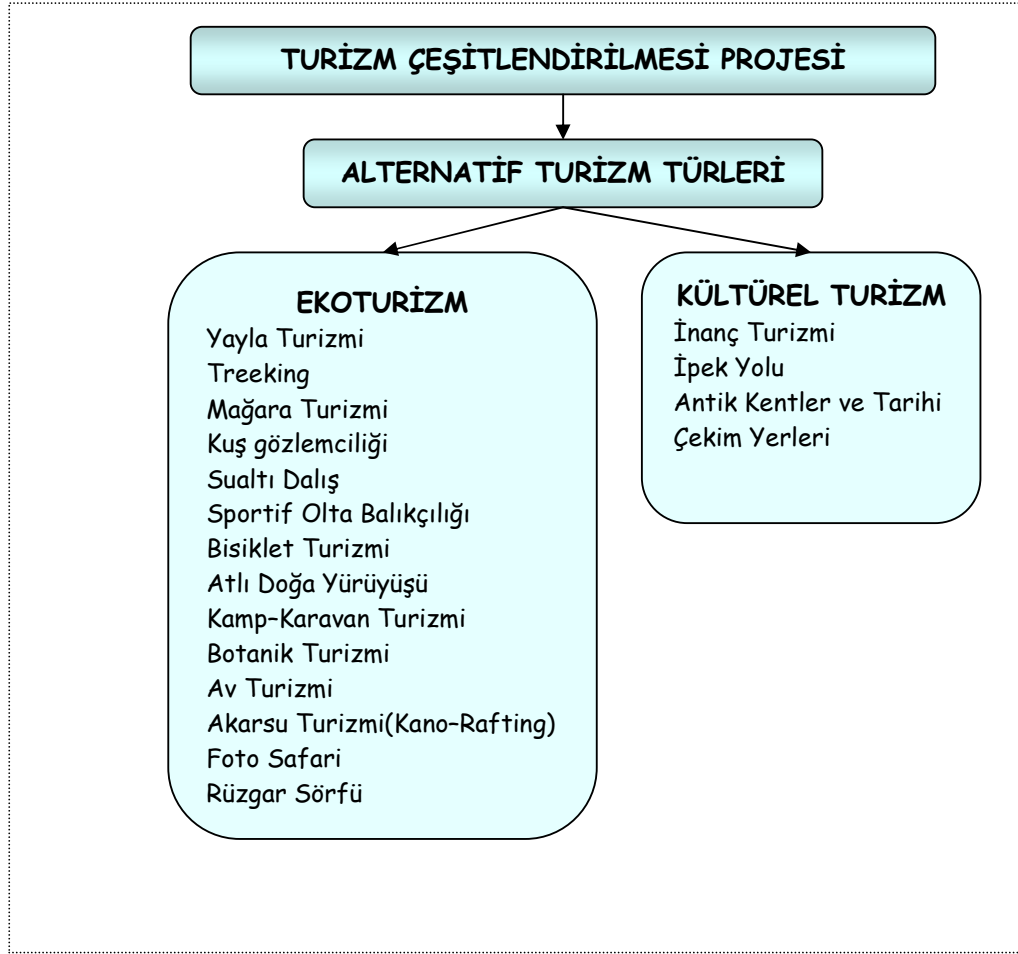
Ülkemizde öncelikli olarak türlerin ve ait oldukları habitatların yok olma tehlikesi ele alınmalıdır. Örneğin; 19.yy. sonlarında Fırat vadisinde arslan ve kaplanların bulunması,

Anadolu Parsının tek tük kaldığı, Caretta Caretta'ların, Kelaynak'ların yaşam mücadelesi verdikleri, Akdeniz Foku'nun artık Foça kıyılarını terk ettikleri bilinen gerçeklerdir (Saner 1995).

Türkiye'nin ekoturizm açısından önemli diğer bir kaynağı 1.295.546 hektarlık yüz ölçümü ile 76 adet uluslararası öneme sahip Sulak Alanlarıdır. 76 adet sulak alanın 72'si su kuşları, 4'ü balıklar ve 16'sı ise hem su kuşları hem de balıklar bakımından uluslararası öneme sahiptir. Bu alanlar ekosisteme birçok fayda sağlamakla birlikte, zengin biyolojik çeşitliliği ve özellikle de barındırdığı kuş türleri ile önemli bir çekicilik yaratmaktadır (Demir ve Çevirgen 2006a). Türkiye sulak alanlar bakımından Avrupa ve Orta Doğu'nun en zengin sulak alanlarına sahiptir. Sulak alanlar güzel manzarası, biyolojik çeşitliliği, kuş gözlemleme, yürüyüş ve benzeri aktiviteleri ile ekoturizm açısından önemli kaynaklardır. Ekoturizmin bu alanlarda gelişmesi doğal kaynakların korunması, yönetimi ve civarında yaşayan halk için ilave bir gelir kaynağı yaratması bakımından önem taşımaktadır (Demir ve Çevirgen 2006a).

Kültür ve Turizm Bakanlığı turizm ürünlerini çeşitlendirmeyi ve kıyı alanları üzerindeki baskıları azaltacak ve turizmin sosyo-ekonomik faydalarını daha az gelişmiş bölgelere dağıtacak şekilde tatilleri yaymayı amaçlayan bir politika izlemektedir (Kahraman ve Türkay 2006). Türkiye'de turizmin çeşitlendirilmesi, ülke sathına ve 12 aya yaygınlaştırılması politikası doğrultusunda, çeşitli yörelerimizin turizm potansiyelinin belirlenmesi, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Turizmin çeşitlendirilmesi politikası ile turizmin ülke geneline ve tüm yıla yaygınlaştırılmasının da bir sonucu olarak pek çok alternatif projeler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan turizmin çeşitlendirilmesi projeleri Şekil 1.3.'de verilmiştir (Erdoğan 2003a).

Şekil 1.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın turizmin çeşitlendirilmesi projeleri

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı'nda (2007–2013) doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerin koruma–kullanma dengesi içinde kullanılması ve turizm alternatiflerinin geliştirilerek ülkenin turizmden alacağı payın arttırılmasına yönelik hedefler belirlenmiş ve bu hedeflere yönelik planlar hazırlanmaya başlanmıştır. 2007–2023 yılları arasını hedefleyen 16 yıl içerisinde Türkiye'nin dört mevsim turizmi için mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, bungee jumping vb. doğa sporlarına yönelik hedefler de söz konusu plan içerisinde yer almaktadır (Altınok 2008).

2023`te 63 milyon turist, 86 milyar dolar turizm geliri ve dünyanın beşinci büyük turizm ülkesi olmayı hedefleyen Türkiye'nin yapacağı yatırımların planlanmasına yönelik olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanan ve Yüksek Planlama Kurulu'nca 28.2.2007 tarih ve 07/4 sayılı karar ile kabul edilen "Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007–2013)" 2 Mart 2007 tarihinde 26450 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Planlama, Yatırım, Örgütlenme, İç Turizm, Araştırma–Geliştirme (Ar–Ge), Hizmet, Ulaşım ve Altyapının Güçlendirilmesi, Tanıtım ve Pazarlama, Eğitim, Kentsel Ölçekte Markalaşma, Turizmin Çeşitlendirilmesi, Mevcut Turizm Alanlarının Rehabilitasyonu ve Varış Noktalarının Geliştirilmesi konularında 9. Kalkınma Planı (2007–2013) doğrultusunda uzun erimli stratejiler geliştiren Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007–2013); ülkenin Turizm Sektörü Ana Planı olarak kabul edilmiştir (Altınok 2008).

Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı, Türkiye Turizm Stratejisi'nin ülke turizminin önündeki kısa, orta ve uzun vadede öncelikli olarak ele alacağı sorun alanları ve bu sorunları çözmekle sorumlu kuruluşlar ve bu kuruluşların rolleri ile ilgili planlamaları içermektedir. Türkiye Turizm Stratejisi'nin öngördüğü gelişmelere paralel olarak eylem planında 9 Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi, 7 Turizm Gelişim Koridoru, 10 Turizm Kenti, 11 Kruvaziyer Liman, 9 Yat Limanı, 27 Balıkçı Barınağı + Yat Limanı ile 1 yeni havaalanı, yeni demiryolu ve karayolu hattına yer verilmekte; plan kapsamında sorumlu kuruluşlar, diğer kuruluşların rolleri ve sürece ilişkin ayrıntılar planlanmaktadır (Altınok 2008).

2007–2023 yılları arasını hedefleyen 16 yıl içerisinde Türkiye'nin dört mevsim turizmi için mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, bungee jumping vb. doğa sporlarına yönelik hedefler de söz konusu plan içerisinde yer almaktadır. Türkiye Turizm Stratejisi'nin Turizm Çeşitlendirilmesi Stratejisi başlıklı bölümünde alternatif turizm türlerinden öncelikli olarak sağlık turizmi ve termal turizm, kış turizmi, golf turizmi, deniz turizmi, ekoturizm ve yayla turizmi, kongre ve fuar turizminin geliştirilmesi öngörülmekte,

turizm sezonunun bütün bir yıla yayılması turizm ürününün çeşitlenmesine bağlı olduğu belirtilerek bu kapsamda öncelikli olarak belirlenen turizm türleri desteklenerek gelişmeleri sağlanması amaçlanmaktadır. 2023 yılı hedefleri içerisinde (Altınok 2008);

1. Ekoturizm başlığı altında kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile agro-turizm, macera turizmi, mağara turizmi, spor turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için eylem planlarının hazırlanması,
2. Ekoturizm ve yayla turizmi başlığı altında doğa turizm amaçlı olarak seçilen alanlarda güzergâh üzerinde yer alan mağara, şelale, ilginç ağaç ve kaya oluşumu, sportif alanlar, kamping alanları vb. çekicilikler için çevre düzenlemelerinin yapılacağı, başta ulaşım olmak üzere gerekli altyapıların tamamlanması,
3. Turizm Gelişim Bölgeleri başlığı altında varış noktası olarak geliştirilecek ve birden fazla ili kapsayan turizm gelişim bölgelerinde yerel ve bölgesel kalkınmada turizmin güçlü bir araç olarak kullanılmasının sağlanması; strateji kapsamında ülke çapında önerilen 9 adet tematik bölge içerisinde olması önerilen ve önemsenen Göller Bölgesi Eko-turizm Gelişim Bölgesi'ndeki Beyşehir, Eğirdir, Kovada, Acıgöl, Burdur, Salda, Eber ve Akşehir Gölleri esas alınarak, doğa turizmine yönelik alanlar ve turizmi destekleyen trekking, araçlı ve çadırli kamp, yamaç paraşütü, dağcılık, mağaracılık, avcılık, binicilik, bisiklet, sörf, foto safari vb. gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi,
4. Turizm Gelişim Koridorları başlığı altında belli bir güzergâhın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesinin sağlanması, strateji kapsamında ülke ölçeğinde önerilen 7 adet tematik turizm gelişim koridoru içerisinde olması önerilen "Yayla Koridorları" önemli bir tematik bölge olarak tarif edilmekte ve anılan tematik bölgede turizmin çeşitlendirilmesi için kamp, golf, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto-safari ve bungee jumping gibi macera sporlarına yönelik planlama çalışmalarının yapılmasının planlandığı belirtilmektedir.

Ekoturizm sektörü açısından her türlü doğal zenginliğin kullanımındaki temel ilke, koruma ve kullanma dengesinin sağlanmasıdır. Bu dengenin sağlanması, ekoturizm sektörü için büyük önem taşımaktadır. Ekonomik, sosyal, kültürel pek çok yararı olan turizm sektörünün iyi kontrol edilememesi halinde, aşırı doğal kaynak kullanımı ve yanlış yer seçimleri nedeniyle doğal alanların, tarihsel değerleri ve kıyı alanlarının tahrip edilmesi gibi olumsuz çevresel etkileri olabilmektedir. Nitekim ülkemizde giderek büyüyen turizm sektöründe doğal yaşam alanları modern tatil sitelerine, nesli tehlike altındaki deniz kaplumbağaları üreme kumsalları da turistik tesislere dönüştürülmüşlerdir. Denizlere daha fazla atık su boşaltılmış, bu da ekosistemdeki dengeleri bozmuştur. Son 30 yılda sahildeki insan baskısı üç katına çıkmış, kıyıların büyük bölümü insan müdahalesi ile değişim göstermiş, kıyı alanlarındaki araziler büyük rant kazanırken, pek çok turizm alanında yerel halk ve endüstriyi olumsuz etkileyen önemli boyutlarda su sıkıntısı yaşanmaya başlanmıştır (Yürük 2003).

Henüz milli ya da bölgesel olarak ekoturizm bilincinin olmaması ya da ekoturizmin anlaşılamaması nedeniyle, çirkin ve denetimsiz yapılaşmalar olmakta, yaban hayatı gelişigüzel kullanılmakta, flora ve fauna tanınmadan ve bölgenin taşıma kapasitesi bilinmeden turlar düzenlenmektedir. Yapılan turların her ne kadar düzenli ve çevreye saygılı yapıldığı iddia edilse de plansız, denetimsiz ve bölgenin taşıma kapasitesi bilinmeden yapılan bu turizmin ekoturizm olamayacağı bir gerçektir. Ülkemizde, çalışmaları sürdürülen Doğal Kaynak Envanteri'nin tamamlanması halinde ekolojik taşıma kapasiteleri belirlenecek, ekolojik verimliliğe ilişkin çalışmalar daha sağlıklı bir hale gelebilecektir (Yürük 2003).

1.3. Ekoturizm Etkinlikleri

Ekoturizm çeşitli kıstaslara göre gruplandırılır ve bu kıstaslarda kullanılan araçlar (bisiklet, balon, raft, at), gidilen yerin doğası (dağ, yayla, mağara), yapılan etkinliğin özelliği (akarsu, av, bilim, treeking) gibi çeşitlilik gösterir. Ekoturizmin çoklu ve en iyi biçimiyle idealleştirilmiş tanımları yanı sıra, ekoturizm etkinliklerinin çevreyi koruma derecelerine göre kendi içerisinde çeşitli sınıflamalar yapılmaktadır (Erdoğan 2003a).

Orams (1995) ekoturizmi, aktif ve pasif ekoturizm olarak ikiye ayırmıştır. Aktif ekoturizm, gidilen çevreyi geliştirmeye yönelik olarak sürdürülebilir formda olanıdır. Bu tür turizme katılanlar daha fazla çevre bilincine sahiptir ve çevreyi değiştirme girişimi yoktur. Ekolojiye uygun doğal konaklama birimleri (ekolodge) kurulur, hizmet ve donanım en az seviyede tutulur. Pasif ekoturizm ise, fiziki ve kültürel çevreye olumsuz etki yapmayan turizm faaliyetlerinin sadece gerekliliği üzerinde durmaktadır. Pasif ekoturizm etkinliklerinde kaynağın mevcut durumunun muhafaza edilmesi konusunda daha toleranslıdır ve buna bağlı olarak daha yaygın hizmet ve donanım vardır (Erdoğan 2003a).

Ekoturizm etkinlikleri için doğal ve kültürel olmak üzere iki çekim kaynağı bulunmaktadır. Doğal kaynaklar biyolojik çeşitlilik, ilginç jeomorfolojik oluşumlar (mağara, kanyon, fosil alanlar, şelale, vb.), hidroloji (göller, nehir, termal kaynaklar vb.), ilginç iklim özellikleri (nem, sıcaklık, güneşliği vb.) ve estetik manzara noktaları vb. sayılabilir; kültürel çekim kaynakları ise, tarihi ve arkeolojik kalıntı ve eserler, yöresel festivaller, folklor, yöresel ürün ve mimarisi, arazi kullanım desenleri vb. olmak üzere sınıflandırılabilir. Bu kaynakların ilginç ve ender rastlanılan türden olması ve özellikle keşfetme ve takdir değerinin yüksek olduğu kaynak değerlerinin çekiciliğini daha fazla artırabilecektir. Ekoturizm kapsamı içinde özellikle biyolojik çeşitlilik ile ilgili değerler her zaman diğer değerlerden en yüksek çekiciliğe ve önceliğe sahiptir (Gül ve Özaltın 2007).

Ekoturizm kavramı başlangıçta doğa tabanlı etkinlikleri içerirken, günümüzde kendine özgü nitelik ve özellikleri ile kentsel, kırsal, sulak alanlar, dağlık bölgelerde gibi her çevrede yapılabilir duruma gelmiştir. Ekoturizm kapsamında, çeşitli ülkelerde yürüyüş, tırmanma, kuş izleme, doğa fotoğrafçılığı, vahşi yaşam safarisi, kampçılık, rafting, kano ve bitki çalışmalarının en popüler ekoturizm etkinlikleri olarak ekoturistlerin ilgisini çektiği bildirilmektedir (Erdoğan 2003a). Aslında doğa turizmi etkinliği olarak gerçekleştirilen bazı etkinliklerin ekoturizm etkinlikleri olarak değerlendirildiği gözlenmektedir. Bir etkinliğin ekoturizm kapsamında olabilmesi için taşınması gereken bazı temel nitelikler şu şekilde özetlenebilir (Gül ve Özaltın 2007):

- ✓ Mevcut doğal ve kültürel kaynağa zarar vermemeli ve doğal çevreyi tüketmemelidir
- ✓ Söz konusu etkinlik, doğal ve kültürel kaynak değerleri korumalı, geliştirmeli ve ekolojik bütünlüğe doğrudan katkıda bulunacak net bir yarar sağlamalıdır
- ✓ Doğa ve çevre etiğini ve çevre açısından uygun davranış biçimlerini teşvik etmelidir
- ✓ Etkinlikler, insana değil doğaya dönük olmalıdır. Yani ekoturist doğayı olduğu gibi kabul etmeli, kendine göre düzeltme ve değiştirme beklentisinde içersinde olmamalıdır
- ✓ Dışsal değerlerden çok içsel değerler üzerinde yoğunlaşmalıdır
- ✓ Doğal alan ve gelişmemiş alanlarda doğal çevreye eşlik eden kültürel unsurlarla ilk elden buluşma imkanı sağlamalıdır
- ✓ Etkinlik sürecine yöre insanlarının aktif katılımını sağlayacak potansiyele sahip olmalıdır. Böylece onların bu imkandan faydalanması suretiyle alanın doğal ve kültürel kaynaklarına daha çok değer verilmesi sağlanmalıdır
- ✓ Ekoturizm etkinliğinde, hissedilen macera heyecanı ya da fiziksel başarı elde etme düşüncesi kadar doğaya katkı, öğrenme ve takdir ölçüleri ile tatmin olma özelliği olmalıdır.

Doğal veya kültürel ortamda yapılacak ekoturizm etkinlikleri, kavramsal ve temel özellikleri dikkate alınarak aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür (Gül ve Özeltin 2008):

- ✓ Yaban hayatı gözlem ve inceleme
- ✓ Bitki gözlem ve inceleme
- ✓ Mağara, kanyon, peribacaları, şelale gibi jeomorfolojik oluşumları gözlem ve inceleme
- ✓ Tarihi, arkeolojik, dinsel ve geleneksel kültürel obje ve alanların gözlem ve inceleme
- ✓ Ekoturizm tabanlı doğa sporları

Ekoturizm kapsamında yapılan başlıca ekoturizm etkinlikleri şu şekilde sıralanabilir (Erdoğan 2003a):

- ✓ Yayla Turizmi
- ✓ Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)
- ✓ Foto safari
- ✓ Yaban Hayatı Gözlemciliği
- ✓ Sportif Olta Balıkçılığı
- ✓ Bisiklet Turizmi
- ✓ Balon Turizmi
- ✓ Sualtı Dalış
- ✓ Tarım ve Çiftlik Turizmi
- ✓ Av Turizmi
- ✓ Botanik Turizmi
- ✓ Kamp Karavan Turizmi
- ✓ Mağara Turizmi
- ✓ Trekking
- ✓ Dağcılık
- ✓ Akarsu Turizmi
- ✓ Yamaç Paraşütü
- ✓ Atlı Doğa Yürüyüşü

1.4. Ekoturizm Etkinliklerinin Sürdürülebilirliği

1992 Rio Konferansı ile gündeme gelen "sürdürülebilir kalkınma" kavramı, tüm sektörlerin kendi iş kollarında "sürdürülebilirlik" faaliyetlerini şekillendirmeleri gereğinin altını çizmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın, çevresel değerler üzerinde olumsuz etkiye sebep olmadan, ekonomik kalkınmanın devam ettirilmesini özellikle vurguladığı göz önünde bulundurularak, Akış (1999)'a göre sürdürülebilir turizm; sektörü besleyen doğal çevre ve insan kaynaklarını olumsuz yönde etkilemeden, turizm kapasitesini ve turizm ürünlerinin kalitesini arttırmak olarak tanımlanabilir (Türkay ve Uçkun 2003).

WTO (1998)'e göre turizm sektöründe en geniş faaliyet ağına sahip sivil inisiyatif ve en büyük uluslararası birlik olan Dünya Turizm Örgütü tarafından düzenlenen kongrelerde sık kullanılan bir tanım ise şu şekildedir: Sürdürülebilir turizm, gelecek nesiller için fırsatlar oluştururken ve geliştirirken şimdinin turistleri ve ev sahibi toplumlarında beklenti ve ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Bu tanımlama ile yola çıkarak sürdürülebilir turizmin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Türkay ve Uçkun 2003):

- ✓ Doğal, tarihi, kültürel ve diğer kaynaklar hem günümüz hemde gelecek nesiller için korunur
- ✓ Turizm gelişimi, turistik bölgede çevresel ve sosyokültürel problemlere yol açmayacak şekilde planlanır ve yönetilir
- ✓ İhtiyaç duyulan yerlerde genel çevre kalitesi sürdürülür ve geliştirilir
- ✓ Yüksek oranda bir turist doyumu, turistik destinasyonun pazarlanabilirliğinin ve popülaritesinin devam ettirilmesi ile sağlanır ve sürekli bir hal alır
- ✓ Turizmden elde edilen fayda, toplum içinde daha geniş kesimlere yayılır

Sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi olmayıp, tüm turizm çeşitlerinin çevreye duyarlı bir yapıya kavuşturulmasının sağlanacağı bir süreçtir. Bu süreç bazı aktif uygulamaları kapsamaktadır. Bu uygulamalar, "Planlama", "Çevresel Etki Değerlendirmesi" uygulanması gibi kontrollü gelişim formülleridir. Doğa turizmi, düşük etkili turizm, yumuşak turizm, doğal yaşam turizmi, yeşil turizm, çevreyle dost turizm, çevresel yolculuk, özel ilgi turizmi, uygun turizm, sorumlu turizm, etik turizm, ortaklığa dayalı turizm, kırsal turizm ve alternatif turizm, ekoturizm gibi adlarla anılan ve hepsinin de temelde dayandığı doğal kaynaklara sorumlulukla yaklaşımı ifade eden turizm türlerinin hepsinin sürdürülebilir turizm yaklaşımına örnek teşkil edebileceği düşünülebilir (Türkay ve Uçkun 2003).

Çevresel duyarlılıktan uzak olarak ortaya konan alternatif turizm türleri de çevresel değerlerin bozulmasına yol açacak ve bu bozulma büyük boyutlara ulaşabilecektir. Sürdürülebilir bir anlayış içerisinde, kitle turizmi için öngörülen tedbirler alternatif türler için de alınmazsa, bu türlere olan talebin artması, alternatif türleri çevresel tehlike açısından kitle turizmiyle aynı noktaya taşıyacaktır. Uluslararası turizminin gelişme

eğilimi turistin ve hizmet üreticilerinin tatilden elde edeceği faydayı maksimize edecek formların geliştirilmesi yönünde iken, sürdürülebilir turizm kavramıyla birlikte, turist–hizmet üreticisi–yerli halk arasında turistik kazançta ortak olma durumu yaratılmış olmaktadır. Bu bakımdan sürdürülebilir yaklaşım alternatif türlerin yönetilmesinde de yüksek derecede öneme sahiptir (Türkay ve Uçkun 2003).

Sürdürülebilir gelişme ve aynı zamanda çevreye uyumlu bir yaşam için ekolojik ve ekonomik kararların bir arada ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle bölgesel ve yerel alan düzeyindeki çok farklı coğrafi özelliklerin ve bunlara bağlı gelişen doğal kaynak ile sosyo–ekonomik–kültürel bileşenlerin oluşturduğu mekansal sistemlerin birbirleriyle olan ilişkiler demetinin saptanması ve çeşitli plan kademelerinde özelden genele irdelenip yorumlanması ekolojik ve ekonomik mekan değerlerini olumlu etkileyeceği açıktır. Doğal ve kültürel değerlerin olası çevre baskılarından korunmasında, öncelikle alan ve çevresi hakkında geniş bir referansın elde edilmesi söz konusudur. Bu nedenle doğal mekana ilişkin ekolojik ve biyolojik envanterlerin çıkartılması ve biyotop haritalarının elde edilmesi çevre etki değerlendirmesine temel teşkil eden bir araçtır (Atabay 1998).

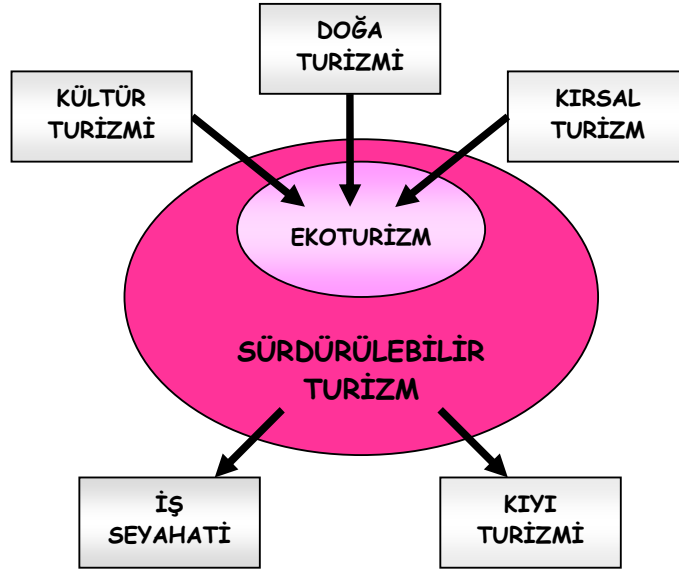
Turizmin bir yörede veya bölgede gelişiminde göz önünde bulundurulması gereken hassas nokta destinasyonun rekabet gücüdür. Destinasyonun sürdürülebilir turizm yönünden güçlenmesi ise destinasyonun rekabet gücünün devamı açısından gerekli görülmektedir. Dolayısıyla, rekabete dayalı pazarlarda destinasyonun gücü, destinasyonun rakipleri karşısında pazar payını korurken, kaynaklarını sürdürülebilir şekilde kullanarak katma değeri yüksek ürünler üretme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında eğer, planlı ve kontrollü şekilde geliştirilmezse alternatif türlerin de çevresel bozulmalara yol açacağı bellidir. Bu açıdan, alternatif turizm bölgelerinde çevresel planlamanın yapılması, yatırımlarda Çevresel Etki Değerlendirme şartı aranması ve hem kamu organları, hem özel sektör temsilcileri ve birlikler ve hem de sivil inisiyatif tarafından bu gelişmelerin takip edilmesi önemli olmaktadır (Türkay ve Uçkun 2003). Ekolojik temele dayalı bölge planlamalarında turizm planlaması sürecinde arazi seçimi, kaynak temini, ulaşım ve kaynakların

kullanımı gibi faaliyetler için çevresel etki değerlendirmesinin yapılması sürdürülebilir bir korumanın gerçekleştirilmesi bağlamında bir zorunluluk olduğu açıktır (Kiemstedt 1996).

Turizm planlayıcıları bugünden yarını planladığı için gelecekteki seyahat pazarının nitelik ve niceliğinin nasıl değişeceği konusundaki tahminlerini isabetli yapmaları gereklidir (Scharpf 1998). Turizmde plansızlık doğal ve kültürel çevreyle barışık olmayan, aşırı müdahaleci ve abartılı ölçülerde bir mimarinin oluşumudur. Turizm amaçlı her türlü ve her ölçekteki planlamada ilk hareket noktasının koruma olması gerekmektedir. Bundan şu veya bu düzeyde ödün vermek ise orta ve uzun vadede sürdürülemez bir turizme yeşil ışık yakmak anlamına gelmektedir (Ekinci 1998).

Sürdürülebilir kalkınma; doğal kaynak tabanının korunmasını ve yönetimini içermekte, bugünkü ve gelecek kuşakların isteklerinin karşılanması ve bu alanda devamlılığın sağlanması için her türlü teknolojik ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasını kapsamaktadır.

Ekoturizm sürdürülebilir turizmin bir alt bölümünü oluşturmaktadır. Kimi zaman sürdürülebilir turizmle eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte, ekoturizm sürdürülebilir turizm şekillerinden biridir. Şekil 1.4.'de turizmin daha sürdürülebilir türlerini geliştirme sürecinde ekoturizmin yerini göstermektedir. Şekil 1.4. ekoturizmin kültürel ve kırsal turizmin unsurlarını içermekle birlikte doğa turizminin sürdürülebilir bir türü olduğunu açıklamaktadır. (Demir ve Çevirgen 2006a).

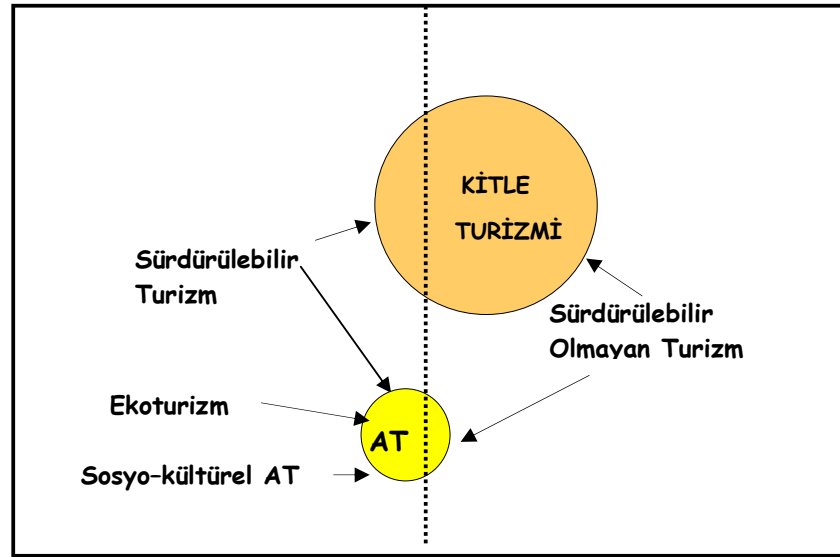
Şekil 1.4. Sürdürülebilir gelişme kavramı olarak turizm

Sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi turizm endüstrisinin tüm bölümleri için gerekli iken, konu ekoturizm olduğunda bu bir zorunluluktur. Buna rağmen dünyanın bir çok yerinde doğal çevrenin varlığını tehdit eden sürdürülebilir olmayan ekoturizm uygulamaları görülmektedir. Böyle bir durumda bu turizm türünün ekoturizm olduğu söylenemez. Diğer bir deyişle ekoturizmin sürdürülebilir olmayan bir şekli düşünülemez. Çünkü ekoturizm sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı olarak ortaya çıkmış ve sürdürülebilir turizmin anahtarı sayılan bir turizm türüdür (Demir ve Çevirgen 2006b).

Diğer turizm türleri gibi ekoturizm de faaliyetlerin aşırı yoğunluğundan dolayı sürdürülebilir olmayan bir gelişme gösterebilir. Turizmin ulusal ve bölgesel planlarla entegrasyonu sağlanmadığı sürece sürdürülebilir bir seçenek olarak ekoturizmin uygulanması zordur (Ioannides 1995). Turistik alanlarda yaşayan halka turizmin sosyo-ekonomik faydalarının eşit olarak dağıtılması, çevresel kaynakların ve kültürel bütünlüğün sürekliliğinin sağlanması sürdürülebilir gelişmenin özünü oluşturmaktadır. Kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak için uygun şekillerde aktivitelerin geliştirilmesi zorunludur. Bu nedenle yerel halkın öncelikler kadar, kaynakların

özellikleri ile uyumlu olarak ekoturizmin gereksinimlerini sağlayacak bir gelişme gereklidir (Boyd and Butler 1996).

Alternatif turizm, etkinliğin yönelimine göre doğa temelli alternatif turizm veya kültürel kaynaklara yönelen sosyo-kültürel alternatif turizm olarak ayrılabilir. Doğa temelli alternatif turizm ekoturizm olarak adlandırılabilir. Şekil 1.5.'te ekoturizmin başlangıçtan beri çevre eğitiminin vurgulandığı, doğaya dayalı seyahat olarak sunulmaktadır. Doğaya yönelik olması, doğal ve kültürel kaynakları taktir etme bağlamında, ekoturizm sürdürülebilir turizm karakteri taşımaktadır (Weaver 1999). Ekoturizm doğa turizmi olarak nitelenmekte ve kitle turizmine çevreci bir alternatif olarak sunulmaktadır.

Şekil 1.5. Weaver (1999)'a göre sürdürülebilirlik, kitle turizmi, alternatif turizm ve ekoturizm arasında algılanan ilişki (Erdoğan 2003b). (Noktalarla ayırım yerin kesin olmadığına işaret eder).

Şekil 1.5.'te görüldüğü gibi sürdürülebilir turizm, ekoturizm ve alternatif turizm birbiriyle yakın bağı olan turizm türleridir. Özellikle 1992'deki Rio Zirvesinin sunduğu kuramsal çerçeveden hareket edildiğinde her turizm türü sürdürülebilir veya

sürdürülebilir olmayan olarak ayırt edilebilir. Fakat ikisi arasında kesin ayırıcı bir çizgi yoktur. Hatta bazı görüşlere göre kitle turizmiyle sürdürülebilirlik arasında doğasından kaynaklanan hiç bir uyumsuzluk bulunmamaktadır (Weaver 1999). Pratikte turizm sektörü gittikçe artan çevre ve sosyal bilinç duygusuyla güdülenen turizm pazarının talebine cevap olarak sürdürülebilirliğe doğru kaymaktadır. Bu yorumun yanında, sürdürülebilirliğe doğru kaymanın aslında temel nedeninin çevre ve sosyal bilinç duygusuyla güdülenme olmadığı, sürdürülebilirliğin uluslararası pazarı genişletme ve alışılmış yer ve faaliyetlere yenilerini ekleyerek yeni talepler yaratıp kar alanları açma olduğu görüşleri de sunulmaktadır. Gerçek muhtemelen bu iki görüşün arasında bir yerde durmaktadır (Erdoğan 2003b).

Sürdürülebilir turizm ürünleri ve faaliyetlerinin gelişmesi, yönetimi ve planlanması üzerine odaklanan ekoturizm, çevreye saygı ve duyarlılığının artırılması yoluyla günümüz turizm kaynaklarının gelecek nesillere aktarımını hedefleyen çevreye duyarlı ve yaşama saygılı bir turizm olarak sunulmaktadır. Buna gerekçe olarak da özellikle 1980'lerden beri artan bir şekilde turizm sektöründeki, doğayı bozucu ve tahripçi gelişmeler ve bunların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar verilmiş; bu olumsuzluğa bağlı olarak sürdürülebilir turizm ilkelerine bağlı kendi geleceğini tehdit etmeyen gelecek nesillere de kalmasını amaçlayan uzun dönemli bir turizm gelişmesini güvence altına alabilmek amacıyla yeni turizm politikaları ve stratejileri oluşturmak ve uygulamak yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan politikaların ortak özelliği, geçmiş dönemlerdeki politikalardan farklı olarak çevre boyutunu ekonomik boyutun yanına koyması ve bazen dengeli bazen de çevreyi öne çıkartan stratejileri savunmasıdır (Erdoğan 2003b).

Son yıllarda ekoturizmin popülerliği artarken sürdürülebilirlik bağlamında destekleyici görüşler yanında eleştirel görüşler de olmaktadır. Eleştirilere göre, ekoturizm tanımlarında kullanılan ilgi çekici sözler ekoturizmin gerçek amacını idealleştirmiş, tanımlamalar ve betimlemelerle gizlemektedir. Turistin istekleri bağlamında ele alındığında ekoturizmin amacı, bilme, görme, yardım, doğaya saygı, doğanın kıymetini takdir etme gibi nitelilerle açıklanır. Bu açıklama dikkatleri sürdürülebilirlik

sorunları olan kitle turizminden alıp daha az zararlı görünen ekoturizm gündemine kaydırma çabası olarak eleştirilir. Turizm endüstrisinin ve akademisyenlerin turizmdeki sürdürülebilirlik iddiaları gerçeği yansıtmayan geçersiz iddialar ve teoriler olarak nitelenir. Daha kötüsü eleştirel çevreler tarafından bilinç yönetimi olarak nitelenir (Akış 2002).

Gössling (1999) ekoturizmin ilkelerini ve gerekliliklerini yerine getirmenin oldukça zor olduğunu ifade etmesine rağmen, ekoturizmin gelişen ülkelerde biyolojik çeşitlilik ve ekosistem fonksiyonlarını korumaya katkıda bulunabileceğini belirtmektedir. Tüm bu eleştirel ve destekleyici görüşler doğrultusunda, sürdürülebilir bir turizm ve ekoturizm ancak (1) Çevresel ve ekolojik anlamda sürdürülebilir; (2) Ekonomik anlamda uygulanabilir; (3) Sosyal anlamda kabul edilebilir özelliklere bağlı olarak, çevreci bir yönetim ve planlamalarla gerçekleşme olasılığına sahiptir (Erdoğan 2003b).

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Horwich *et al.* (1993), çalışmalarında Ekoturizm ve toplumsal gelişmeyi Belize örneği için incelemişler, Belize’de ekoturizmin gerçekleştirildiği alanlarda ekoturizmin toplumsal gelişmedeki rolünü araştırmışlardır.

Scace *et al.* (1993), çalışmalarında Kanada örneğinde ekoturizmi incelemişler ve değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Yılmaz ve Özkan (1994), çalışmalarında rekreasyonel turizm çalışmalarının önemini vurgulayarak, Erzurum Palandöken Dağları’nın rekreasyonel turizm yönünden önemini ortaya koymuşlardır.

Cater and Lowman (1996), Ekoturizm isimli çalışmalarında ekoturizmi açıklayarak tanımı, çevre, korunan alanlar ve toplumsal açıdan ilişkilerine değinmiş ekoturizmin yönetimi ve planlaması konularına değinerek ayrıntılı şekilde incelemişlerdir.

Kaya (1996), Uzundere (Kargapazarı Dağları) ve çevresi florası üzerine bir ön araştırma çalışmasında Uzundere İlçesi ve çevresinin flora potansiyeli üzerine bir araştırma yaparak flora çeşitliliği hakkında bilgilere yer vermiştir. Çalışma alanında 80 familyaya ait 302 cins, 634 tür, 20 alt tür ve varyete olmak üzere 655 takson olduğu saptamıştır. Saptanan taksonlardan 48 tanesinin çalışma alanı için yeni kayıtlar olduklarını belirtmiştir.

Kelkit (1996), yaptığı araştırmada Uzundere İlçesi sınırları içerisinde yer alan Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi’nin rekreasyonel faaliyetler açısından potansiyelini değerlendirmiştir. alanın fiziksel, sosyo-kültürel ve mevcut rekreasyonel yapısının analizlerini yaparak, alanın görsel yapısını ve rekreasyonel alan kullanım potansiyelini ortaya koymuş, alan kullanımı ile ilgili öneriler sunmuştur.

Brief (1997), çalışmasında Jamaika Kara Nehir’de ortaya çıkan doğa turizmi endüstrisi sonucu, turizm çevre ilişkisini geliştiren faktörleri belirlemeye çalışmıştır.

Richardson (1997), çalışmasında sürdürülebilir gelişme, ekoturizm ve turizm planlaması olarak üç temel kavramı tartışmıştır.

Yılmaz (1997), Dogu Karadeniz Bölgesi’nin doğal ve kültürel kaynak değerlerini yayla turizmi örneğinde inceleyerek, bölgenin rekreasyonel turizm açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Diamantis (1998), çalışmasında ekoturizm etkinliklerinde ekoturistlerin profilini, özelliklerini, davranışlarını, tercihlerini ve çevreye olan yaklaşım ve etkilerini inceleyerek yer vermiştir.

Keszi (1998), tez çalışmasında Manitoba’da ekoturizm politikalarına yönelik sürdürülebilirlik, kaynak yönetimi, ortaklık, pazar, yerel gelişim ve farkındalık konularını değerlendirmiştir.

Campbell (1999), çalışmasında kırsal alanlarda ekoturizm çalışmalarının toplumsal gelişme üzerindeki etkilerine ve faydalarına değinmiştir.

Chesworth (1999), yaptığı araştırmada ekoturizm pazar modeli ve kavramsal çatısı üzerine literatür araştırması ve alan çalışması yapmış ve güncel ekoturizm pazarı üzerine dört model tanımlamıştır.

Fennell (1999), çalışmasında doğa turizmi, ekoturizm ve ekoturistler, doğal kaynaklar, koruma ve parklar, turizmin sosyal ve ekolojik etkileri, ekonomiler, pazar ve ekoturizm yöntemi, ekoturizmin gelişmesi konularında ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Weaver (1999) Kenya ve Kosta Rikada ekoturizmin önemi konulu çalışmasında Kenya ve Kosta Rika örneğinde mevcut ekoturizm çalışmalarını ve etkinliklerini incelemiş bu ülkeler için ekoturizmin ekonomik ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği açısından önemini vurgulayarak ekoturizme yönelik nasıl kullanıldığına değinmiştir.

Pratiwi (2000), tez çalışmasında ekoturizm gelişmesinde yerel toplum katılımını literatür araştırması yaparak değerlendirmiştir.

Yağcı (2000), ekoturizm konulu çalışmasında çevre kavramı ve sorunları, turizmin sektörel özellikleri, çevre ve turizm ilişkisi ile sürdürülebilir gelişimi, ekoturizmin turizm talebini artırıcı etkisini değerlendirmiştir. Ekoturizm kavramı, faydaları, uygulanma koşulları ve ekoturizm uygulamalarına dünya ve Türkiye’den örneklerle yer verilmiştir.

Bukenya (2001), Uganda milli parkları örneğinde ekoturizm gelişimi için öncelikli ve önemli problemlerin çözümünde çok kriterli karar verme ve CBS metotlarını kullanmıştır.

Priskin (2001), Batı Avusturalya’nın Merkez Kıyı Bölgesi’nde, dogaya dayalı turizm endüstrisinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla bölgenin dogal kaynak değerini ortaya koymuştur.

Redmond (2001), tez çalışmasında Belize’de ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştirildiği alanlarda kadınların ekoturizme yönelik katılımındaki rolünü analiz etmiştir.

Drumm ve Moore (2002), çalışmalarında ekoturizmin tanımı, ekoturizm ve korunan alanlar, ekoturizm ve yerel toplumlar, ekoturizmin planlama ve yönetimi konularını ayrıntılarıyla incelemişlerdir.

Yaşar (2002), yaptığı çalışmada Kahramanmaraş İli'nin ekoturizm potansiyeli ve yöre halkının ekoturizme konu olan doğal alanlara yönelik tercihlerini incelemiştir.

Wood (2002), çalışmasında ekoturizm, ilkeleri, uygulamaları ve ekoturizmin sürdürülebilirliği politikaları hakkında araştırma yapmıştır.

Amaç (2003), çalışmasında Bartın'ın sahip olduğu ekoturizm potansiyelini belirlemeye çalışmıştır.

Behrenfeld (2003), yaptığı çalışmada Nepal'de toplum tabanlı ekoturizm projelerinin planlama, yönetim ve izleme aşamalarında yerel toplumların katkılarıyla nasıl başarıya ulaştığını ve sonuçlarını değerlendirmiştir.

Çeken ve Erdem (2003), turistlerin değişen seyahat eğilimleri, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda, alternatif bir turizm çeşidi olarak ekoturizmi, sürdürülebilir turizm politikaları çerçevesinde irdelenmişler, bu turizm türünün pazarlama olanaklarını ortaya koymuşlar ve bu doğrultuda öneriler geliştirmeye çalışmışlardır.

Erdoğan (2003a), Çevre ve Ekoturizm isimli çalışmasında turizmle çevre arasındaki ilişkiyi irdelenmiş, turizmin sebep olduğu çevre sorunlarına değinmiştir. Bu çalışmada günümüzde çevre ve insanın durumunu, bu durumun yaratılmasında kitle turizminden ekoturizme kadar gelişmiş bir endüstriyel yapının katkısını, çevre koruma çabalarını ve bu çabaların sonuçlarını, gerçekçi bir çevre koruma için gerekli koşulları ve girişimleri irdelleyip çözüm önerileri sunmuştur. Ayrıca ekoturizm kavramı geniş bir biçimde irdelenmiş sürdürülebilir ekoturizm için çözüm önerilerine yer vermiştir.

Erdoğan (2003b), ekoturizm, alternatif turizm ve kitle turizmi sürdürülebilirlik olasılıkları ve koşulları bağlamında incelemesini yapmıştır. İncelemeye göre, turizm türleriyle ilgili betimlemeler farklı görüşteki yaklaşımlar tarafından çeşitli eleştirilere uğramaktadır. Hangi turizm türü olursa olsun, sürdürülebilirlik ancak gerekli koşulların

karşılanması ve devamlılığıyla gerçekleşebileceği vurgulanmıştır. Bu da ancak sürdürülebilirlik özelliklerinin turizm uygulamalarına yansısıyla mümkün olacağı, eğer bu olmazsa, turizm türleriyle ve sürdürülebilirlik ile ilgili tanımlamalar ve sunumlar gerçeği yansıtmayan geçersiz betimlemeler olarak nitelenir olacağını belirtmiştir.

Irmak (2003), çalışmasında Tortum Çayı Havzasının odunsu bitkilerinin peyzaj mimarlığı açısından kullanımı ve odunsu bitki çeşitliliğinden yararlanma olanaklarını değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda kullanıma sunulmasına yönelik bilgi ve önerilere yer verilmiştir.

Karahan (2003), Erzurum–Rize karayolu koridorunun peyzaj planlama ilkelerine göre turizm amaçlı manzara yolu olarak kullanım potansiyelini belirleyip, koridor yönetim planlama temeline dayalı bir sistem önerisinde bulunmuştur.

Türkay ve Uçkun (2003), çalışmalarında alternatif turizmin oluşumu, satış ve operasyon aşamalarında sürdürülebilir turizm değerlerine ne derece bağlı kaldığını tespit etmeye çalışmışlardır.

Yüksek ve Bahçe (2003), Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi'nin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi çekicilikler ile alternatif turizm çeşitlerinin uygulanabilirliği açısından elverişli bir yerleşim merkezi olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çalışma ile Mihalıççık İlçesinin mevcut çekicilikleri saptanarak, ilçe halkının alternatif turizme olan yaklaşımlarını ve beklentilerini ölçmeye yönelik bir alan araştırması yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda, yöre halkının alternatif turizme yaklaşımı analiz edilerek, ilçenin alternatif turizm potansiyeli belirlenmeye çalışılmış ve ekolojik dengeye zarar vermeyen turizm çeşitlerinin uygulanmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Yürük (2003), ekoturizm konusunda açıklamalar yaparak Türkiye'nin ekoturizm potansiyeli değerlendirilmiş, dünyadaki hızlı ekonomik, siyasal ve teknolojik

gelişmelere paralel olarak, turizm tüketim alışkanlıklarında son yıllarda önemli bir değişim gözlemlendiği vurgulanmıştır. Zamanla daha da belirginleşen yeni tip turistlerin beklentileri, deniz–güneş–kum üçgeninin hakim olduğu alışılmış turizm merkezlerinden uzak, doğa ile iç içe, abartılı olmayan tesislerde iyi bir oda, iyi hizmet ve tüm bunların başında bozulmamış ve temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak özetlenebileceğini açıklamıştır.

Çevirgen (2004), Edremit yöresinde ekoturizm aktivitelerine katılan turistlerin tercihleri, motivasyonları ve demografik özelliklerini belirlemiş ve Edremit yöresinde ekoturizmin nasıl geliştirilebileceği konusunda değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yılmaz (2004), Erzurum kent merkezine 35 km uzaklıkta olan Serçeme Vadisinin rekreasyonel kullanım potansiyelinin belirlenmesi konusunda tespitler yapmıştır. Serçeme Vadisinin; ilginç peyzaj formları, bozulmamış çevresi ve köy yerleşimleri, akarsu kaynakları, kendine özgü bitki örtüsü, kente yakınlığı ile Erzurum kenti için yüksek rekreasyon potansiyeline sahip olduğu belirlenmiştir. Koruma–kullanmaya yönelik planlama kararları içeren Rekreasyonel Havza Yönetim Planlaması yapılarak vadinin rekreasyonel kullanımlara açılması önerilerek hem korunmasına hem de yerel halkın ekonomik anlamda kazanç sağlamasına katkıda bulunacağı vurgulanmıştır.

Çevirgen (2005), Kazdağı Milli Parkının ve çevresinin turizm potansiyelinin ekoturizm amaçlı kullanımı ve geliştirmesine yönelik araştırma ve bilgilere yer vererek incelemesini yapmıştır.

Şapçı (2005), Edirne İli Keşan İlçesi sınırları içerisinde bulunan Kuzey–Orta Saroz Bölgesinin deniz kaynaklarının yanında orman ve insan kaynakları ile de ekoturizm ve agroturizmin uygulanması açısından değerlendirme ve önerilere yer vermiştir. Bölgedeki artan turizm hareketinin ekoturizm normlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi için öneriler sunulmuştur.

Akın (2006), ekoturizm potansiyeli çok yüksek olan Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinin ekoturizm çerçevesinde doğal kaynak yönetimini araştırarak, alanda sürdürülebilir ekoturizm uygulamaları için tespitler yapmış ve çözüm önerileri sunmuştur.

Bulut (2006), çalışmasında Kemaliye ilçesi ve yakın çevresinin doğal, kültürel ve görsel zenginliklerini göz önüne alarak alternatif turizm potansiyelini belirlemesine yönelik araştırmalar yaparak bu kapsamda önerilere yer vermiştir.

Demir ve Çevirgen (2006a), ekoturizm yönetimi isimli çalışmalarında koruma alanlarında turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini, prensipleri ve sürdürülebilirliğini açıklamış ekoturizmin diğer turizm türleri ile ilişkisini ve çevre etkileşimini irdelemiştir. Ekoturizm kavramı, yapısı, gelişimi, ilkeleri ve ekoturizm pazarının önemi açıklanmıştır. Ekoturizm planlaması hakkında geniş bilgi ve önerilere yer verilerek, ekoturizm endüstrisinin ve altyapısının geliştirilmesi ile bu süreçte yerel toplumun katılımının önemi vurgulanmıştır. Sonuç olarak ekoturizm ile ilgili düzenlemeler kurallar ve standartlara değinilerek önemi irdelenmiştir.

Demir ve Çevirgen (2006b), Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı isimli çalışmada boş zaman, rekreasyon ve turizm arasındaki ilişki, doğal alanların sınıflandırılması ve milli parkların bu sınıflandırma içindeki yeri ve önemi ele alınmıştır. Turizm endüstrisinde gelişme eğilimleri ve çevre yönetimi konularına yer verilmiş, sürdürülebilir gelişme ve turizm arasındaki ilişki incelenmiştir. Turizm ve çevre konuları ele alınarak taşıma kapasitesi ve turizm ilişkisi, turizmde çevresel etki değerlendirilmesi (ÇED) kavramı ve önemine değinilerek irdelenmesi yapılmıştır.

Kahraman ve Türkay (2006), turizm ve çevre ilişkisinin önemi açıklayarak, sürdürülebilir turizm politika ve planlama anlayışları, sürdürülebilir turizm

işletmeciliğinin, otel işletmelerinde ne şekilde yürütüldüğü, turizm sektörü açısından çevreyi koruyucu ve geliştirici uygulamalar, örneklerle açıklamaya çalışılmıştır.

Kızılırmak (2006), lkemizde yaylacılık geleneğiyle ilgili bilgiler verilmiş, yayla potansiyeli açısından Türkiye'nin sahip olduğu yaylalar, turistik değerler ve olanakları değerlendirilmiştir. Yayla turizmi hakkında geniş bilgilere yer verilerek gelişimiyle ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca yapılan çalışmalar anlatılarak konu tüm yönleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Yaylaların tanıtılmasıyla ilgili olarak tanıtım ve özellikle de turistik tanıtım ile ilgili bilgiler verildikten sonra Doğu Karadeniz Bölgesine tur düzenleyen seyahat acentalarına, yaylalar ve buralarda düzenlenen yayla şenliklerinin ürün çeşitlendirme kapsamında koruma ve kullanma dengesi gözetilerek Türk turizminde daha iyi değerlendirilebilmesi için tanıtımıyla ilgili olarak bir anket uygulaması gerçekleştirilerek mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kılıç Benzer (2006), Türkiye'nin kuzeybatısında bulunan Bolu İlinin güneybatı bölümünde yer alan Göynük'de potansiyel ekoturizm alanlarını belirlemeye yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Tez kapsamında, öncelikle, ekoturizm değerlendirme çalışmalarında temel oluşturan bölgenin abiyotik, biyotik ve kültürel evre özelliklerinin tanımı yapılmıştır. Geniş kapsamlı çevresel ve turizm verileri birleştirilmiş, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Tez kapsamında, evre ve turizm arasındaki ilişki incelenerek, ekoturizm gelişme planları için gerekli olan evre duyarlı turizm planlaması yaklaşımı geliştirilmiştir.

Polat (2006), Konya İli Karapınar İlçesi ve yakın çevresinin peyzaj özelliklerinin ekoturizm kullanımları yönünden potansiyelinin, doğal ve kültürel çevreye zarar vermeyecek ve ekonomik faydalar üretebilecek bir ekoturizm planlaması ile turizm sektörüne kazandırılması amaçlanarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Karapınar İlçesi ve yakın çevresinin bazı ekoturizm etkinliklerine uygunluğu coğrafi bilgi sistemleri, yerinde gözlem ve anket çalışmaları yardımıyla araştırılmıştır. Sonuç olarak İlçe ve yakın çevresinde gerçekleştirilmesi uygun ekoturizm etkinliklerine yönelik uygun alan tespitleri yapılmış ve uygulama nerileri getirilmiştir.

Yılmaz (2006), Erzurum–Uzundere karayolu koridoru boyunca peyzaj planlama çalışmalarında değişik amaçlar için kullanılabilecek 22 familyaya ait 41 odunsu bitki türü ile, 48 familyaya ait 286 otsu bitki türü tespit etmiş ve bunların estetik ve fonksiyonel özelliklerine göre peyzaj planlama çalışmalarında kullanım olanaklarını değerlendirmiştir.

Karahan (2007), Tortum Şelalesi ve Erzurum–Tortum Şelalesi karayolu koridoruna bağlı doğal, tarihi, kültürel, turistik ve rekreasyonel kaynakların ulusal ve uluslar arası düzeyde tanıtımına yönelik bir çalışma yapmıştır.

Vardar ve Sarıöz (2007), çalışmalarında İzmir ve Manisa İlleri arasında doğal bir sınır oluşturan Bozdağlar ve Gediz ve Küçük Menderes ovaları arasındaki yaylaları ekoturizm için uygun mekanlar olarak değerlendirmiştir. Yaylalar ve çevresi, arkeolojik ve kültürel birikimiyle, zengin flora ve su kaynaklarıyla, orman ve gölleriyle ekoturizm amaçlı kullanıma uygun bulunmuştur. Bozdağlar ve yaylaları, İzmir İli ve çevresi için en geniş alanlı rekreasyon ve ekoturizm alanı olarak belirtilip bu yönlü önerilere yer verilmiştir.

Yıldız (2007), Tortum Çayı Havzasında coğrafi bilgi sistemi (CBS) ve uzaktan algılama yöntemleri kullanarak, koruma, orman, çayır–mera, tarım, turizm–rekreasyon ve yerleşim alanları için uygun alan kullanım haritaları hazırlamıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu çalışmada ekoturizm etkinlikleri açısından Erzurum İli Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin ekoturizme kaynak olabilecek sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklar araştırma materyalini oluşturmaktadır.

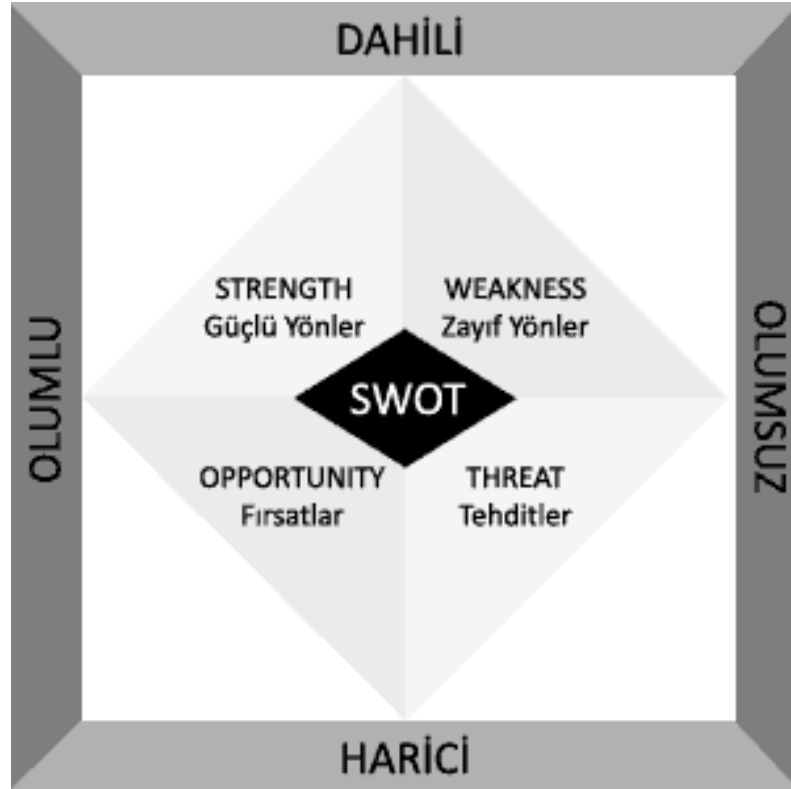
Kullanılan veriler arasında, araştırma alanına ait çeşitli kurumlardan elde edilen dökümanlar, arazide yapılan inceleme ve gözlemler, çeşitli sivil toplum örgütleri ve bilim adamlarının araştırma alanı ile ilgili yaptıkları çeşitli araştırma sonuçlarına ait yazılı ve görsel kaynaklardan yararlanılmıştır.

3.2. Yöntem

Bu araştırmada yöntem olarak SWOT Analizi Tekniği'nden faydalanılmıştır. Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin ekoturizm etkinliklerine yönelik potansiyelinin saptanması için çeşitli yöntemler incelenmiş, bunların birbirlerine karşı avantaj ve dezavantajları irdelenmiştir. SWOT Analizi Tekniği mevcut ve potansiyel turizm aktivitelerinin belirlenmesi, planlanması ve sürdürülebilirliği açısından rasyonel yaklaşımlar elde edilmesine yardımcı olmaktadır.

SWOT Analizi incelenen kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamakta kullanılan bir tekniktir (Gürlek 2002). SWOT Analizi Tekniği, konu ile ilgili mevcut güçlü yanlar (avantajlar) ve zayıf yanlar (dezavantajlar) ile birlikte gelecekte karşılaşılabilecek fırsatlar ve tehditler önceden tespit edilerek planlama ve yönetim aşamasında karar vermede kullanılan bir analiz yöntemidir. SWOT kelimesi, Strengths (Güçlü yanlar/Avantajlar), Weaknesses (Zayıf yanlar/Dezavantajlar), Opportunities

(Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) kelimelerinin baş harflerinden meydana gelmektedir (Şekil 3.1.).

Şekil 3.1. SWOT Analizi Tekniği şeması (Anonim 2008d).

Aktan (1999)'a göre planlamalarda SWOT Analizi yapılmasının başlıca iki yararı bulunmaktadır. İlk olarak, SWOT Analizi yapılarak mevcut durum tespit edilir. Bu çerçevede güçlü ve zayıf yönler ile karşı karşıya bulunan fırsatlar ve tehdit unsurları ortaya konulmaya çalışılır. Bu anlamda SWOT bir "mevcut durum" analizidir. SWOT aynı zamanda gelecekteki durumunun ne olacağını tespit ve tahmin etmeye yarayan bir analiz tekniğidir. Bu ikinci anlamda SWOT bir "gelecek durum" analizidir. Bu açıklamalar çerçevesinde SWOT Analizini yakını ve uzağı görmeyi sağlayan bir gözlük olarak algılanabilir (Polat 2006).

Gürlek (2002)'e göre SWOT Analizi, güçlü olunan ve büyük fırsatların yattığı alanlara odaklanmayı sağlar ve ayrıca;

- ✓ Stratejik bir plan geliştirilmesinde
- ✓ Sorun tanımlama ve çözüm oluşturulmasında
- ✓ Nicel verilerin yetersiz, bilgilerin kişilerin belleklerinde olduğu durumların analizinde kullanılır.

Bir ülkenin ya da bir yörenin alternatif turizm politikalarının belirlenmesinde SWOT Analizi Tekniği'nden yararlanılarak, ülkenin turizm potansiyelinin içsel (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal (fırsatlar ve tehditler) faktörleri ortaya çıkarılabilmektedir (Avcıkurt vd 2003). Ülkemizde giderek önemi artan ekoturizmin mevcut güçlü ve zayıf yönlerinin açıkça bilinmesi, bugün ve gelecekte fırsat ve tehditlerin tahmin edilmek suretiyle analiz edilmesi, ülkesel ölçekte amaçlara uygun stratejilerin ve politikaların belirlenmesi ve seçiminde önemli bir rol oynayacaktır (Nayir vd 2008).

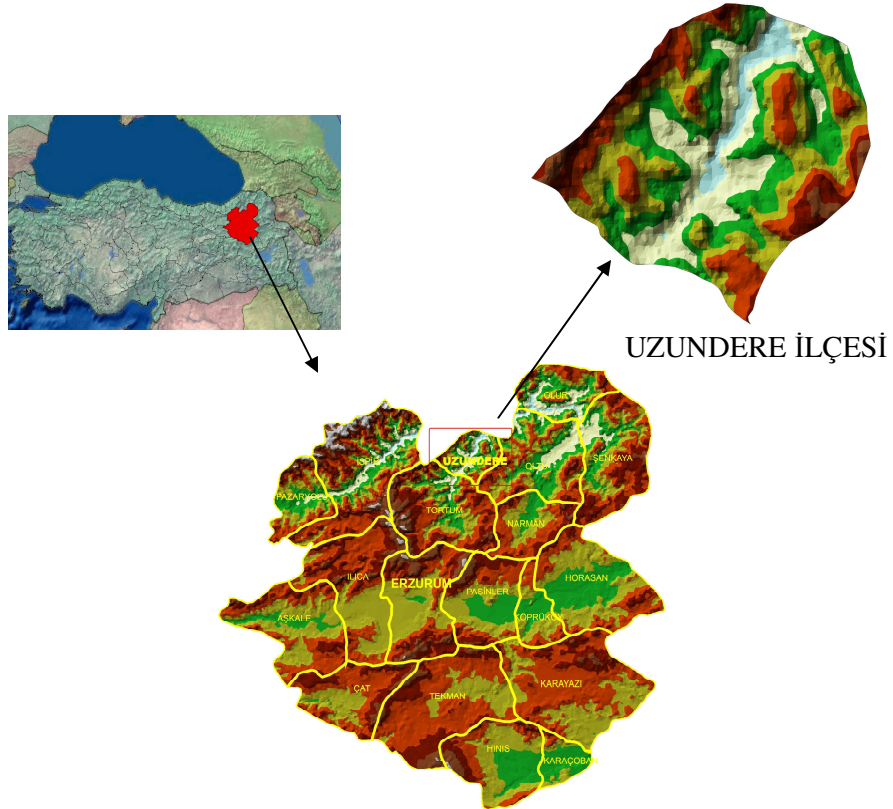
Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi, mevcut ve potansiyel turizm etkinliklerinin sınıflandırılmasında SWOT Analizi'nden yararlanılarak, alanın ekoturizm potansiyelinin içsel (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal (fırsatlar ve tehditler) faktörleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma alanının iç ve dış etkenleri dikkate alarak izlenen bu yöntemle, alanın var olan güçlü yönleri ve fırsatlardan en üst düzeyde yararlanacak, tehditlerin ve zayıf yanlarının etkisini en aza indirecek plan ve öneriler geliştirilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Araştırma Alanının Doğal ve Kültürel Özellikleri

4.1.1. Coğrafi Konum ve Tarihi

Erzurum İli'ne bağlı Uzundere İlçesi il merkezine 84 km mesafededir. Uzundere İlçesi coğrafi konumu itibariyle Erzurum–Artvin Karayolu (950–02) üzerinde, Tortum Çayı vadisinde kurulmuştur. 840 km² yüz ölçümüne sahip olan ilçe merkezinin denizden yüksekliği 1050 metre olup yukarı mahallelerde bu yükseklik 2100 metreye kadar çıkmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölgesi ile olan sınır bölgelerinden birini oluşturan Uzundere İlçesi doğuda Oltu, batıda İspir, kuzeyde Yusufeli ve güneyde Tortum ilçeleriyle komşudur. Uzundere İlçesi'nin Erzurum İli içerisindeki konumu Şekil 4.1.'de verilmiştir.

Şekil 4.1. Uzundere İlçesi'nin coğrafi konumu

Uzundere İlçesi 10 adet köy, 8 adet mahalle ile birlikte derin ve uzun vadiler içerisinde kurulmuştur. Uzundere İlçesi'nin köylerine bağlı 19 adet yerleşik, 19 adet de yalnız yaz aylarında ikamet edilen yayla tipi mezra olmak üzere 38 adet mezarası bulunmaktadır. İlçe nüfusu 2007 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre Uzundere İlçe merkezi 3716 kişi ve köyler 5622 kişi olmak üzere toplam nüfus sayısı 9338 kişidir (Anonim 2008e).

Uzundere İlçesi'nin 3000 yıllık bir tarihi geçmiş olduğu tahmin edilmekte olup, tarih boyunca pek çok devletin egemenliği altına girdiği bilinmektedir. Uzundere İlçesi tarih içerisinde; Etiler, İskitler, Sakalar, Persler, Çoruh Bulgarları (M.Ö. II.yy.), Doğu Romalılar, Suvarlar (IV.yy.), Abbasiler (VIII. yy.), Sasaniler (M.Ö. 400), Ardahan–Artvin Bağıratlı Devleti (IX.–XII. yy.), Vaspurakan Krallığı, Selçuklular, Ata Beyler (1104–1233), Saltukoğulları (1071–1210), Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Osmanlı Devleti gibi millet ve devletlerin hakimiyeti altında kalmıştır. Uzundere M.Ö.650–120 yılları arasında Küçük Arsaklıklar çağında Tavlar Ülkesi (Tayk Eyaleti) denilen Çoruh Nehri boyundaki dokuz sancak merkezlerinden biriydi (Kardeş 2008). M.S. 1018–1036 yıllarında Türklerin eline geçen Uzundere İlçesi 1071 Malazgirt savaşından sonra Türklerin Anadolu'ya girmesiyle Saltukoğulları Beyliğine katılmıştır. Uzundere İlçesi ve çevresi 1549 yılında Vezir Ahmet Paşa'nın Gürcistan seferinde Tortumkale ve Ağcakale'nin fethedilmesi ile Osmanlı iradesine geçmiş ve Tortum Sancağı olarak Erzurum Beylerbeyine katılmıştır. Uzundere İlçesi Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girmiştir (Anonim 2008f).

1. Dünya Savaşı'nda Rus işgali altına düşen Uzundere 1916 yılında Rusların ve onların silahlandırdıkları Ermeni Taşnak çeteleri zulmünden korunmak için Anadolu'nun batısına doğru Sivas, Malatya, Çorum, Tokat gibi illere göç etmişlerdir. Bu olaya tarihte muhacirlik denilmektedir. Uzundere ilçesi 16 Mart 1918 tarihinde Rus ve Ermeni çetelerinin işgalinden kurtarılmıştır. Eski ismi "Azort" olan ilçe daha sonra Uzundere Bucağı olarak teşkilatlanmış, 1955 yılında belediye, 19.06.1987 tarih ve 3392 Sayılı Kanunla daha önce bağlı olduğu Tortum İlçesi'nden ayrılmak suretiyle ilçe statüsüne kavuşmuştur (Özsoy 2005).

4.1.2. İklim

Uzundere İlçesi iklim koşulları kökeni bölge dışında olan hava kütleleri ile yükseklik, bakı, dağların uzanışı gibi doğal çevre faktörlerinin etkisi altındadır. Uzundere ilçesinde kış mevsiminde kuzeyde bulunan kontinental ve maritim polar hava kütlesi ile güneyden gelen kontinental tropikal hava kütesinin etkisi altında kalır. Yaz mevsiminde ise bölge, genel olarak kontinental tropikal hava kütlelerinin etkisi altındadır. Kuru olan bu hava kütleleri bölgede sıcaklığın yükselmesine ve buharlaşmanın şiddetlenmesine neden olmaktadır. Bu devrenin diğer bir özelliği de, yerel olarak hava kütesinin ısınarak yükselmesi sonucunda konveksiyonel yağışların meydana gelmesidir. İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinde kuzey batıdan gelen maritim polar hava kütlesi ile güneyden gelen tropikal hava kütesinin karşılaşmasıyla cepheler oluşmakta ve sık sık frontal yağışlar görülmektedir (Anonim 2008g).

Uzundere İlçesi'nde son 50 yıllık ortalama iklim verilerine bakıldığında ortalama yağış miktarı 434.9mm'dir. Yağışın aylara ve mevsimlere göre dağılımı incelendiğinde en az yağışın olduğu ay Eylül ayı, en yağışlı ay ise Mayıs ayıdır. Yıllık ortalama nispi nem % 59'dur. İlkbahar ve yaz aylarında havaların ısınmaya başlamasıyla oluşan sağanak halindeki konvektif yağışlar erozyon bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Arazinin çok arızalı oluşu orografik yağışların da bol olmasına neden olmaktadır. Yüzey akış ve toprak kaybı yönünden yağışların çeşidi ve miktarı kadar şiddeti ve mevsimlere göre dağılışı da önemlidir (Anonim 2008g).

Uzundere İlçesi'nde günlük ve mevsimlik sıcaklık farkları büyük olup, yıllık ortalama sıcaklık 8.3 C°, yıllık ortalama en yüksek sıcaklık ise 14.5 C°'dir. Donlu günler sayısı ortalama 125.3 gün olup, vejetasyon gün sayısı ise ortalama 161 gündür. İlçede yükseltinin 1000m'ye kadar düştüğü Balıklı, Gölbaşı, Altınçanak, Çağlayanlı köylerinde donlu gün sayısında azalma vardır.

Uzundere İlçesi'nde kuzeydoğu ve güney yönünden esen rüzgarlar hakimdir. Mevsimler dikkate alındığında, kış ve ilkbahar mevsimlerinde güney, yaz ve sonbahar

mevsimlerinde ise kuzeydoğu yönlü rüzgarlar hakimdir. Uzundere İlçesi'nde hakim rüzgar yönünün güney ve ikinci derecede kuzey yönlü olması, Tortum Çayı Vadisi'nin güney-kuzey doğrultusunda uzanması ile yakından ilgilidir. Tortum Çayı Vadisi'ne doğu ve batıdan birleşen vadi içindeki yerleşmelerde ise hakim rüzgar yönü değişmektedir. Örneğin, Altınçanak ve Sapaca Köyleri'nde hakim rüzgar yönünün batı, ikinci derecede de doğu yönlü olması doğu-batı doğrultusunda uzanan vadiler içerisinde yer almalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Uzundere İlçesi'nde fırtınalar şeklinde rüzgarların görülmemesi ise yerleşmelerin vadi içinde bulunmasıyla ilgilidir (Anonim 2008g).

Çizelge 4.1.'de son 50 yıllık ortalamalara göre Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin iklim özelliklerine ait veriler verilmiştir.

4.1.3. Jeomorfolojik Özellikler

Uzundere İlçesi'nin jeomorfolojik özellikleri, genel olarak birbirinden farklı iki üniteden oluşmaktadır. Bunlar dar ve derin vadi tabanları ile tepelik alanlardır. Söz konusu yer şekillerinin meydana gelmesinde bölgenin jeolojik yapısı, tektonik hareketler ve dış etkenlerin büyük rolü vardır.

Çağdet ve Tevin dağlarının doğu kısımlarında, eski heyelan malzemeleri ve molozları yaygındır. Tortum Gölü'nün güney kısmında kalın alüvyonlar ve delta depoları bulunmaktadır. Akarsu yatakları, çakıllar ve bloklar ile kaplı dolgulardan oluşmakta olup, vadiler boyunca ise gevşek yapıda çakıl, kum ve kilden oluşan genç dolgular yer almaktadır (Güresinli 1978).

Çizelge 4.1. Son 50 yıllık ortalamalara göre Uzundere İlçesinn iklim verileri (Anonim 2008g).

AYLAR	Ortalama Sıcaklık (°C)	Ortalama Yüksek Sıcaklık (°C)	En Yüksek Sıcaklık (°C)	En Düşük Sıcaklık (°C)	Ortalamax. Yağış (mm)	Günlük Max. Yağış (mm)	Ortalama Nispi Nem (%)	Donlu Günler Sayısı	En Geç Don Tarihleri	Vejetasyon Gün Sayısı
Ocak	-3.4	1.2	10	-18.5	28.4	30.8	67	28	–	–
Şubat	-2.2	2.6	11.4	-20.8	23.6	3.0,3	64	25.7	–	–
Mart	1.6	6.6	16	-19	39.6	26.8	66	21.6	–	–
Nisan	7.2	12.9	25.1	-12.7	50.1	59.7	59	0.3	30	–
Mayıs	12.4	18.8	28.1	-3	66.6	43	58	0.8	29	24.8
Haziran	16.1	23.2	32	-3.3	62.1	36	55	0.1	–	29.3
Temmuz	19.6	27.2	35.4	-5.5	34.6	50	52	–	–	31
Ağustos	19.5	27.3	35	6	25.4	30.3	50	–	–	31
Eylül	15.3	23.2	30.5	-0.6	19.2	16.9	51	0.1	15	29.1
Ekim	9.5	16.8	26.4	-8	32	37	56	4	13	15.7
Kasım	5	10.8	20	-15.3	29.8	32.2	62	11	–	–
Aralık	-0.6	3.8	12.2	-19	24.4	27	68	25.6	–	–
YILLIK	8.3	14.5	35.4	-20.8	434.9	59.7	59	125.3	–	161

Yeryüzü şekilleri jeolojik yapı ve akarsu erozyonu tarafından şekillendirilmiştir. Mesozoik formasyonları Tortum Çayı ile derin bir şekilde yarılmıştır. Vadi tabanları ile dağların en yüksek bölümleri arasında önemli ölçüde yükselti farkları bulunmaktadır. Örneğin, Tortum Gölü'nün kuzeyinde Tortum Vadisi'nin yükseltisi 800m kadar iken, Kemerli Dağı'nın zirvesi 2700m olup bağıl yükselti farkı 1900m kadardır. Tortum Gölü'nün kuzeybatısında bulunan Kemerli Dağı Alt Kretase'nin ince tabakalı kalker-marnlarından ibaret olup, killi kireç taşından oluşan doğu yamaçları Tortum Vadisi'ne doğru eğimlidir. Tortum Çayı'nın etkinliği ile Kemerli Dağı'nın yamacını teşkil eden arazinin temeli aşınmış ve bunun sonucunda büyük bir kalker kütlesi yerinden kopup vadiye doğru kaymıştır. Bu heyelan ile Tortum Çayı vadisi tamamen doldurulmuş olup, doğal setin uzunluğu 2,5km'den fazla, genişliği 1km'yi ve yüksekliği ise 200m'yi aşmaktadır. Heyelanın kopma yeri Kemerli Dağı'nın doğu yamacı üzerinde çok belirgin olarak görülmekte olup, tarihi kesin olarak bilinmemekte ancak Kuaterner sonlarına doğru olarak tahmin edilmektedir (Lahn 1944).

Tortum Gölü'nün güneyinde yer alan Tav Dağı (2244m) ve Murat Dağı (2434m) trakitlerden oluşup bu dağların yamaçlarında eğim genellikle %40'tan daha fazladır. Genellikle Alt Kretase flişten oluşan Çağdet Dağı (2508m) ve Tevin (2409) Dağı ise çok sarp ve tepelik olup yamaçları akarsularla derin bir şekilde yarılmıştır (Atalay 1981).

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde bulunan bazı dağlar ve yükseltileri aşağıdaki gibidir:

- ✓ Akdağlar (Tortum Gölü'nün doğusunda, 3030m.)
- ✓ Bozdağ (Tortum Çayı'nın kuzeyinde, 2275m.)
- ✓ Çağdet Dağı (Tortum Gölü'nün batısında, 2502m.)
- ✓ Deve Dağı (Bölgenin en yüksek dağıdır, 3202m.)
- ✓ Gülü Bağdat Tepesi (Uzundere İlçesi Kirazlı Köyü yakınında, 2933m.)
- ✓ Hargavur Dağı (Dikyar Köyü– Yusufeli arasında, 2835m.)
- ✓ Hunut Dağı (Göller Dağı, Tortum Gölü'nün batısında, 3650m.)
- ✓ Karadağ (Uzundere ilçe merkezinin doğusunda, 3025m.)

- ✓ Kemerli Dağı (Tortum Gölü'nün kuzeydoğusunda, 2770m.)
- ✓ Kılılı Dağ (Uzundere İlçe merkezinin kuzeybatısında, 2530m.)
- ✓ Mihrap Dağı (Tortum Gölü'nün batısında, 2950m.)
- ✓ Tav Dağı (Uzundere İlçesi'nin doğusunda Uzundere–Sapaca Köyü arasında, 2444m.)
- ✓ Tev'in Dağı (Tortum Gölü'nün doğusunda, 2409m.)
- ✓ Ziyaret Tepe (Uzundere İlçe Merkezi Cömertler Mahallesi'nin güneyinde, 2755m.)

Tortum Çayı Vadisi Tortum Gölü'ne kadar fliş formasyonları üzerinde şekillenen "V" profilli bir vadi özelliği gösterirken Tortum Gölü'nün kuzeyinde kalker arazisi üzerinde şekillenmiş kanyon ve kanyona benzeyen vadi karakteri göstermektedir. Tortum Çayı'na doğu ve batıdan birleşen sular "V" şekilli genç vadileri oluşturmuşlardır. Bu vadiler dağlık ve arızalı alanları dar ve derin bir şekilde yarmışlardır (Güresinli 1978).

Genellikle çakıl, kum, tuf, aglomera parçaları ile kil ve mil gibi gevşek dokuların oluşturduğu vadi tabanı düzlüklerine Tortum Çayı Vadisi ile bu vadiye doğu ve batıdan birleşen tali vadilere de raslanmaktadır. Vadi tabanı düzlüklerinin nispeten genişlediği kesimler bölgenin en verimli tarım alanlarını oluşturur.

Uzundere İlçesi'nde çok geniş bir sahayı etkileyen heyelanlar, toprak kaymaları ve akmaları şeklinde görünmektedir. Kopma yerleri çok belirgin çatlaklar olup, ayrılan kütle bulunduğu yerin eğimine göre vadinin tabanına doğru kaymaktadır. İlçe arazisinde eğimin çok fazla olması (%20'den fazla eğimli alanlar havzanın %72'sini kaplamaktadır) ve jeolojik yapının aşınmaya karşı az direnç göstermesi, toprak erozyonu ve taşkın olaylarının şiddetlenmesine neden olmaktadır. Eğimli yamaçlarda toprak akması sonucu ana kaya açığa çıkmış, bitki örtüsünün tahrip olduğu yamaçlarda yağmur suları yüzeysel akışa geçmekte ve taşınan materyalin bir kısmını tarım alanlarında biriktirmektedir. Araştırmaya sonucunda 1 km² lik alandan bir yıllık ortalama olarak taşınan malzeme 2500 ton, Tortum Gölü'nde bir yılda biriken malzeme miktarı 2.5 milyon ton kadardır. Bu nedenle Tortum Gölü'nün güney kesiminde görülen delta

oluşumu, her yıl göle doğru ilerlemekte ve taşınan malzemeler sonucu göl dolmaktadır (Atalay 1981).

4.1.4. Toprak Özellikleri

Uzundere İlçesi'nde jeomorfolojik yapıya bağlı olarak tepelik alanlarda eğim değerlerinin fazla olması (20° – 30°) sonucu, aşınma olayları meydana gelmektedir. Aşınıp taşınan materyal eğim değerlerinin azaldığı eteklerde birikinti yelpazeleri ve dar vadi tabanı düzlüklerinde toplanmaktadır. Şiddetli erozyon nedeniyle topraktaki ince unsurlu maddeler taşınmış olduğundan, toprakta kaba unsurlu madde miktarı artmıştır. Ot formasyonunun iyi geliştiği yerlerde sığ da olsa organik madde bakımından zengin sayılacak bir A horizonu gelişmiş durumdadır. Azonal topraklar gurubu içinde yer alan bu toprakların büyük bir bölümü kumlu strüktürde olup, genel olarak zayıf asit ve nötr reaksiyon göstermektedir (Yılmaz 1991).

Uzundere İlçesi'nde Tortum Çayı Vadisi ve bu vadiye batı ve doğudan birleşen vadi tabanları ile özellikle 5° – 10° eğim değerleri gösteren birikinti konileri üzerinde kolluviyal toprak örtüsü görülmektedir. Azonal topraklar gurubunda yer alan kolluviyal topraklar eğimi fazla olan formasyonların aşınıp taşınmaları sonucu vadi tabanına veya az eğimli yamaçlarına birikmek suretiyle oluşmuşlardır. Bu topraklar yakın çevredeki kalker, marn, gre, konglomera, andezit, bazalt ve tüflerden formasyonlardan aşınıp taşındığından karışımlarında bu yapılar rastlanmaktadır. Taşıma kısa mesafeli olduğundan, köşeli unsurlar çoğunluktadır ve B horizonu yeterince oluşmamıştır. Kolluviyal topraklar sahada pek fazla yer kaplamamasına rağmen, yörenin en verimli tarım arazileri durumundadır (Yılmaz 1991).

Tepelik ve dağlık bir yapıya sahip Tortum Gölü çevresinde yayılış gösteren kahverengi orman toprakları, sarıçam ormanları altında kretase fliş ve kireç taşları üzerinde gelişmiştir. Bu topraklar A, B, C horizonlu olup, A horizonu 15–20 cm kalınlıkta, granüler yapıda ve organik madde toprağa karışmış durumdadır. B horizonu ise 15–25 cm kalınlıkta ve açık renklidir (Yılmaz 1991).

4.1.5. Hidrografya

Uzundere İlçesi'nde başlıca akarsu ağını Tortum Çayı ve kolları oluşturur. Kaynağını Dumlu Dağı'nın kuzey yamaçlarından alan Tortum Çayı derin bir vadi içinde kuzeye doğru akışına devam etmektedir. Tortum İlçesi'nin içinden geçerek Kaledibi Mahallesi'nin kuzeyinde batıdan Konak Deresi ile doğudan Çamlıca, Erek ve Aksu Çayları'nın sularını alan Tortum Çayı, Aksu Köyü'nün Dereyatağı Mahallesi yakınlarında Tortum Çayı'nın en büyük kollarından biri olan Tortumkale Deresi ile birleşir. Eğerli Dağı (3087m) güney yamaçlarından kaynaklarını alan Yurt, Eğriçay, Yayla ve Zinavur Dereleri'nin meydana getirdiği Harinkos Deresi ile batıdan Koğans Deresi'nin Yellitepe Köyü kuzeyinde birleşmesiyle Sağer Deresi oluşur. Kuzeydoğu yönünde akışına devam eden bu dere, Esendurak Köyü yakınlarında Çiftlik Deresi'nin sularını da aldıktan sonra Tortumkale adını alır ve Arılı Köyü'nün güneydoğusundan geçerek Tortum Çayı'na karışır. Tortumkale Deresi'nin kaynağından Tortum Çayı'na birleştiği yere kadar olan uzunluğu 33 km kadardır (Güresinli 1978).

Kuzey yönünde akışına devam eden Tortum Çayı, batıdan gelen Doruklu Deresi'nin sularıyla debisini artırmakta ve Derekapı Köyü'nde önemli kollarından birini oluşturan Bağlar Deresi'nin sularını almaktadır. Mescit Dağı (3069m) doruğunun güneydoğusunda, Küçükdere ile Büyükdere'nin birleşmesiyle oluşan ve kuzeydoğu yönünden akan Gökçedere, Cihanlı Köyü'nü geçtikten sonra Bağlar Deresi adını alır. Derekapı Köyü'nde Tortum Çayı'na birleşen Bağlar Deresi'nin uzunluğu 32km'yi bulmaktadır. Doğudan gelen Suyatağı Deresi'nin sularını da alan Tortum Çayı, Pehlivanlı Köyü'nün Derekapı Mahallesi'nde en büyük yan kolu olan Pehlivanlı Deresi ile birleşir. Mescit Dağları'nın kuzey ve doğu yamaçlarından kaynağını alan Yedigöller Deresi ile Çinicor Deresi kuzeydoğu yönünde birleşir ve batıdan Karpelen Deresi'nin de sularını aldıktan sonra doğuya yönelerek Uzunkavak Deresi'ni oluşturur. Geniş bir yatak içinde akışını sürdüren dere, Aşağı Katıklı Köyü'nü geçtikten sonra Pehlivanlı (Vihik) Çayı'nı oluşturur. Doğu yönünde akışına devam eden Pehlivanlı Çayı, önce kuzeybatı yönünden gelen Bağbaşı Deresi'nin, daha sonra kuzeyden Salperek

Deresi'nin sularını alır ve Tortum Çayı'na karışır. Pehlivanlı Deresi'nin kaynağından Tortum Çayı'na kadar olan uzunluğu yaklaşık olarak 37 km'dir (Atalay 1981).

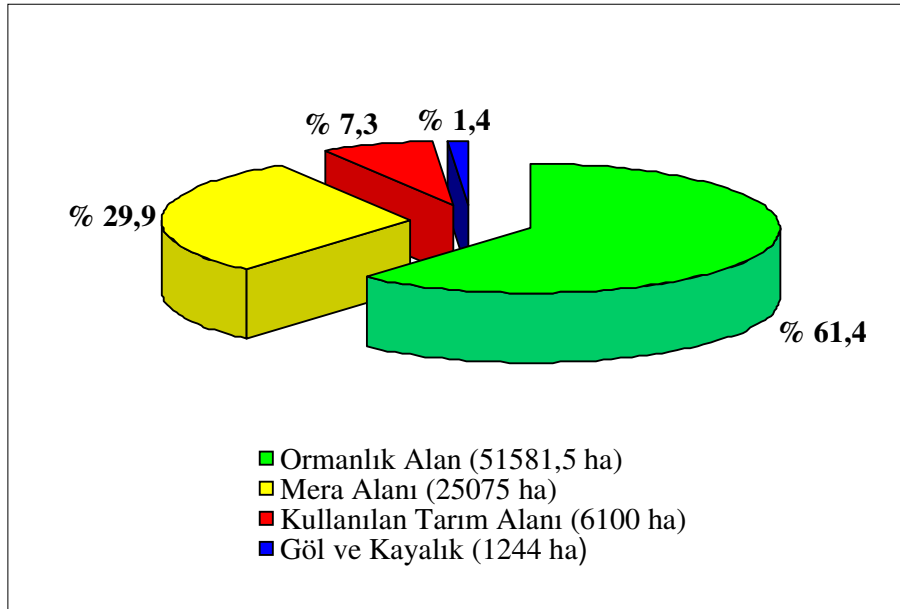
Doğudan Mususin ve İsinboğazı Dereleri ile, batıdan Deynak Deresi'nin sularını alan Tortum Çayı kuzey yönünde akışına devam ederek Tortum Gölü'ne ulaşır. Tortum Gölü'nün kuzeydoğusunda Tortum Şelalesi'ni oluşturarak akışına devam eden Tortum Çayı, güneydoğu yönünden gelen Tev Deresi'nin sularıyla birleşir ve bir yay çizerek kuzeybatıya döner. Bu dar vadi içinde 2 km ilerledikten sonra kuzeye yönelir ve doğudan gelen Oltu Çayı ile birleşir. Daha sonra güneybatı yönünden gelen Çoruh Nehri'ne karışarak Karadeniz'e dökülür. Ana hatlarıyla SN (güney–kuzey) yönünde uzanan Tortum Çayı'na batıdan ve doğudan birleşen akarsular derin vadiler oluşturmuş ve sahayı belirgin bir şekilde yarıp parçalamışlardır (Yılmaz 1991).

Tortum Çayı'nın aylık ortalama debisinin en düşük olduğu ay Eylül ayı (80.04m^3) olup en yüksek debiye ulaştığı ay ise Mayıs ayı (859.4m^3) dır. Tortum çayının ortalama akışı $8.980\text{m}^3/\text{sn.}$ 'dir. Tortum Çayı'nın en yüksek akımı $69.9\text{m}^3/\text{sn.}$, en düşük akımı ise $1.58\text{m}^3/\text{sn.}$ 'dir (Kardeş 2008).

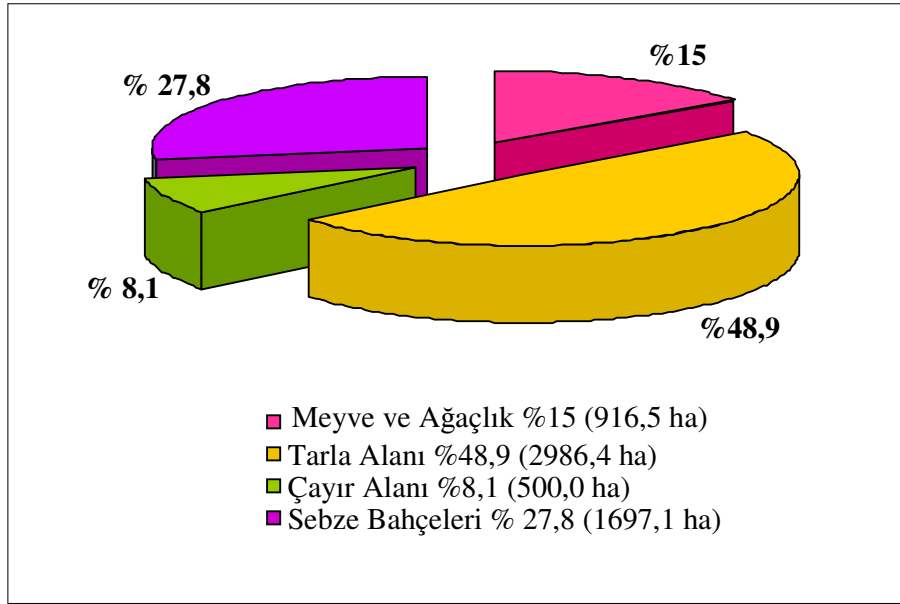
4.1.6. Tarım ve Hayvancılık

Uzundere İlçesi coğrafi konumu, rakımı ve iklimi sayesinde tarımsal peyzaj açısından çok fazla çeşitlilik arz etmektedir ve tarımsal faaliyetler dar alanlarda yapılmakta, yöre halkı çoğunlukla kendi ihtiyaçlarına yönelik sürdürmekte ve ekonomik açıdan pazarlama az olup ticari gaye çok fazla güdülmemektedir (Karahana ve Orhan 2007a). Coğrafi yapı ve rakımının düşük olması nedeniyle Erzurum'a göre ılık bir iklime sahip ilçenin güney ve batısında karasal, kuzey ve doğusunda Doğu Karadeniz iklimi hakimdir. Vadi içlerindeki mikroklima iklim özelliğiyle ilçede narenciye üretimi dışında tüm sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. İlçe nüfusunun büyük çoğunluğu doğal kaynaklar desteğinde tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürmektedir.

Uzundere İlçesi'nin toplam yüzey alanı 84000 hektardır. Bunun 6100 hektarı kullanılan tarım alanı, 51581 hektar orman alanı, 25075 hektar mera alanı, 1244 hektar göl ve kayalık alandır. Şekil 4.2. ve Şekil 4.3.'te görüldüğü gibi kullanılan tarım alanının %15 meyve ve ağaçlık, %48,9 tarla alanı, %8,1'i çayır alanı, %27,8'i sebze bahçesidir (Karahana ve Orhan 2007a). Tarımsal faaliyetler olarak bağ-bahçe tarımı, meyve yetiştiriciliği, seracılık, arıcılık, alabalık yetiştiriciliği, küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği görülmektedir. En önemli ve yaygın yetiştirilen tarımsal ürünler; arpa, buğday, mısır, patates, fasulye, elma, armut, ayva, erik, vişne, kiraz, dut, üzüm, nar, iğde, incir, fındık, üvez, hurma, kuşburnu, böğürtlen, ceviz, kızcık, şeftali, muşmula, kayısı olarak sıralanabilir. Bu ürünlerin çoğu geleneksel yöntemlerle üretilmektedir. Tarımsal peyzaj çeşitliliği oluşturan temel unsurlar (1) tarım, (2) hayvancılık ana kategorileri olarak ayrılabilir gibi tarımın daha çok bağ-bahçe tarımı olarak vadi tabanında ve hayvancılığın ise daha çok yüksek bölgelerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Uzundere İlçesi, ekolojik faktörlerin elverişliliği nedeniyle tarımsal üretim açısından ekonomik bir öneme sahiptir (Karahana 2007).

Şekil 4.2. Uzundere İlçesi'nin genel arazi durumu

Şekil 4.3. Uzundere İlçesi arazilerinin kullanım amacına göre dağılımı ve tarımsal alanların kullanım biçimi.

Uzundere İlçesi, Tarım İlçe Müdürlüğü'nün 2006 verilerine göre meyve üretiminde toplam 12475 adet meyve veren yaşlardaki ağaçlardan 1.155,955 ton/yıl meyve (elma, armut, ceviz, erik, şeftali, kiraz, vişne, ayva, kızılcık, dut, üzüm, nar, ığde, incir, fındık, üvez, hurma, kuşburnu, böğürtlen, muşmula, kayısı) elde edilmektedir. Sebzeçilik faaliyetlerine ayrılan alan ise 1697,1 hektar olup, elde edilen ürün 2920 ton/yıldır. Yaygın olarak üretilen ürünler domates, hıyar, biber, patlıcan, havuç, ıspanak, soğan, fasulye, kavun ve karpuz'dur (Karahan ve Orhan 2007a).

Uzundere İlçesi'nde arazi kaynaklarının sınırlı oluşu nedeniyle tarla bitkileri yetiştiriciliği oldukça dar alanlarda yapılmakta ve araziler genelde eğimli olduğundan toprak işleme ve bakım işlemleri de tekniğine uygun olarak yapılamamaktadır. Tarla bitkileri yetiştiriciliği toplam 6100 hektar ekili alandan elde edilen ürün miktarı 21300 ton/yıl'dır. Ekilen ürünler arasında Arpa, Buğday, Patates, Mısır, Yonca ve Korunga en yaygın olanlarıdır (Anonim 2008e).

Uzundere'de tarım alanlarının kısıtlı olması nedeniyle dar alanlardan en yüksek verime ulaşma hedeflenerek, iklimin müsait olmasından dolayı seracılık faaliyetleri gelişerek devam etmektedir. 1994 yılında 4 adet ve 660 m² kapalı alanda başlatılan seracılık, kabul görmüş ve vatandaşlar için önemli bir gelir kaynağı teşkil etmeye başlamıştır. Elde edilen ürün ortalama olarak 779 ton/yıl'dır. Nisan 2005 tarihi itibari ile ilçe genelinde seracılıkla uğraşan aile sayısı 126, sera sayısı 235, toplam örtü altı sera alanı ise 67.860 m² 'lik bir alana ulaşmıştır. İlçe genelindeki seraların büyük bir çoğunluğu demir konstrüksiyonlu, plastik örtülü ve damla sulama sistemlidir (Anonim 2008e).

Büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde yazın hayvanları otlatma, kışın da kaba yem ihtiyacını karşılama bakımından yetersizlikler söz konusudur. 2006 yılı verilerine göre 3650 adet büyükbaş hayvan; 10.500 adet küçükbaş hayvan; 585 adet tek tırnaklı hayvan mevcuttur (Anonim 2008e). Uzundere İlçesi'nde çoğunlukla koyun yetiştiriciliği yapılmakla birlikte yüksek kesimlerdeki köylerde ise kıl keçisi varlığı sürmektedir.

İlçenin sarp ve engebeli coğrafyası hayvancılıkla uğraşan ailelerin daha çok da bu doğal yapıya kolaylıkla uyum sağlayan ve orman arazileri dahil her türlü yeşil bitki örtüsünü dört mevsim yem olarak değerlendiren keçiyi benimsemelerini kolaylaştırmaktadır. İlçede geleneksel yöntemlerle sürdürülen keçi besiciliği nedeniyle keçiler doğal sarıçam ormanlarında özellikle genç sarıçam fidanlarının tepe sürgünlerini yemek suretiyle doğal büyüme sürecini geometrik bir dizi şeklinde engellenmesi sorunu yaşanmaktadır. Dolayısıyla bölgenin en karakteristik biyolojik çeşitlilik kaynağı olan *Pinus silvestris* L. ormanları otlatma baskısı ve bunun devamlılığı altında doğal gençleşmeyi gerçekleştiremediklerinden ekosistem bütünlüğü içinde varlığını sürdürememe riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Keçiler doğal ve yapay gençleştirme, ağaçlandırma alanlarında zararlı olduğu gibi, mevcut ormanlarda ağaçların tepe büyüme noktalarını sürekli yiyerek onların bodur kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca keçiler tarafından özellikle yayla ve otlaklarda bitki örtüsü bulunmayan kış döneminde hayvanları beslemek üzere ormandaki ağaç dalları kesilmekte ve hayvanlara yem olarak verilmektedir. Bu da ilçenin eşsiz doğal bitki örtüsüne büyük ölçüde tahribat vermekte

olup erozyona zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan Uzundere ilçesi ve köylerinde keçiyi geçim kaynağı olarak gören çoğu aileler de başka bir geçinme yöntemi olmadığı ve bu coğrafyada keçi dışında da herhangi bir küçükbaş hayvan türünün beslenemeyeceği düşüncesi ile bu işi sürdürmektedirler (Karahan vd 2006).

İlçe toprakları zengin bir floraya sahip olduğundan arıcılık faaliyetleri bakımından oldukça uygundur. İlçede fenni ve yerli kovana sahip 372 çiftçiye ait toplam 3.536 kovan mevcuttur. Kovan başına ortalama üretim 30 kg/yıl'dır. İlçede arıcılığın teşvik edilmesi ve kaliteli bal üretiminin yaygınlaştırılması maksadıyla 1993 yılından beri her yıl Eylül ayında "Bal Festivali" düzenlenmektedir (Anonim 2008e).

İlçede alabalık üretim tesislerinin yapımına 1992 yılında 4 adet havuz ve 25.000 adet yavru ile başlanmış, tesis sayısı 9'a ulaşmıştır. Sapaca, Ulubağ ve Balıklı Köylerinde faaliyet gösteren tesislerden elde edilen ürün 56 ton/yıl'dır (Anonim 2008e).

4.1.7. Bitki Örtüsü ve Fauna

Uzundere İlçesi sahip olduğu canlı türleri ve doğal güzellikleri ile Dünya'da 34 sıcak nokta arasında bulunan ve dünyanın 220 önemli ekolojik bölgesinden biri olan Batı Kafkasya Ekolojik Bölgesi'nde Çoruh Vadisi içerisinde bulunmaktadır. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi bitki familyaları ve bitki türleri bakımından oldukça zengin olup, yapılan botanik araştırmalar ilçenin botanik kompozisyon bakımından son derece zengin olduğunu göstermektedir.. Yörenin vejetasyonu daha çok İran-Turan ve Avrupa-Sibirya fitocoğrafik bölge bitkileri ile karakterize edilse de Akdeniz (Mediterranean) bitki örtüsü özelliklerine de rastlanmaktadır.

Doğal bitki örtüsünde otsu bitki türlerinin yanısıra *Acacia longifolia* Wild., *Acer divergens*, *Ailanthus altissima*, *Berberis vulgaris* L., *Carpinus betulus* L., *Celtis galbrata* L., *Colutea armena*, *Corylus maxima*, *Cotinus coggygria*, *Cotoneaster nummularia*, *Eleagnus angustifolia*, *Ephedra major*, *Euonymus latifolius*, *Jasminum*

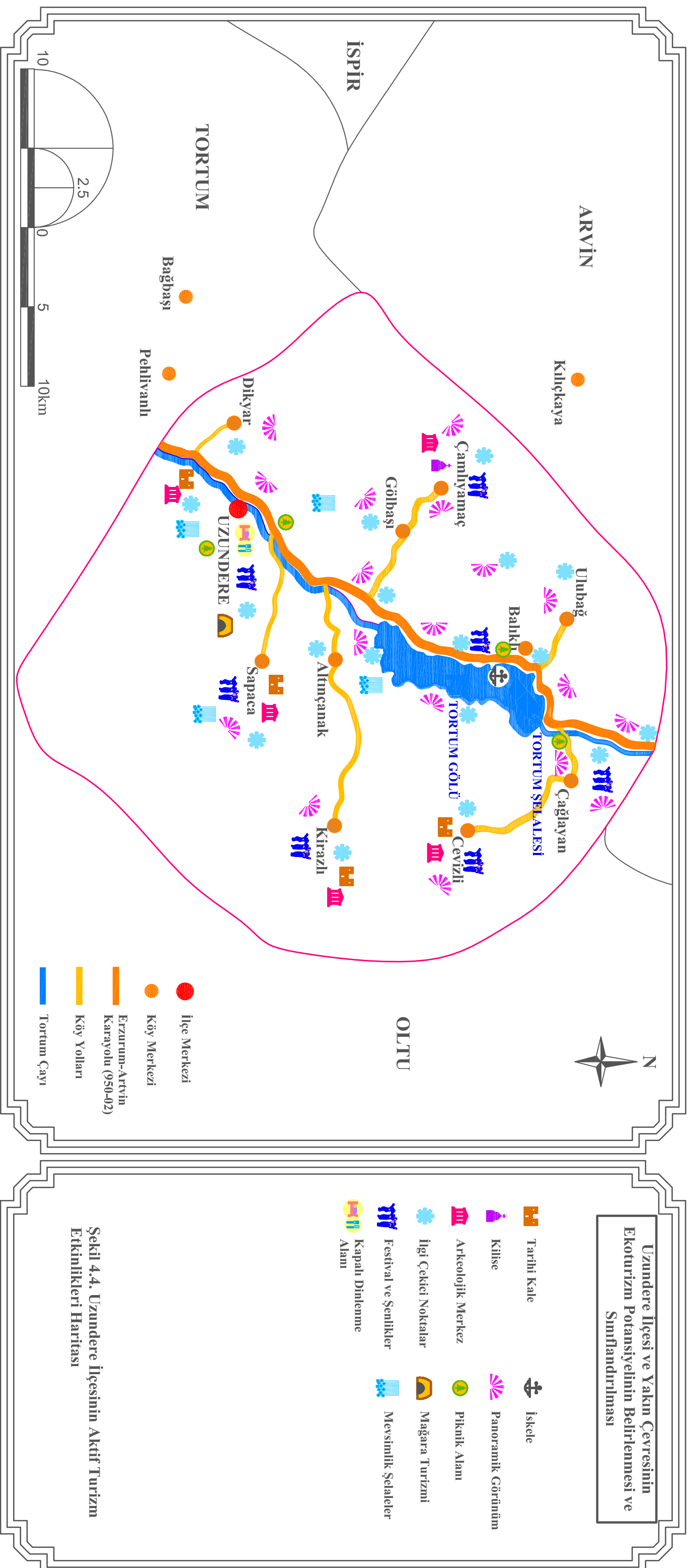
fruticans, *Juglans regia*, *Juniperus comminus*, *Juniperus foetidissima*, *Juniperus oxycedrus*, *Lonicera iberica*, *Ostrya carpinifolia*, *Paliurus spina-christii*, *Pinus sylvestris*, *Populus nigra*, *Populus tremula*, *Quercus macranthera*, *Rhamnus pallasii*, *Rosa iberica*, *Rosa gallica*, *Rosa pimpinellifolia*, *Salix triandra*, *Tamarix smyrnensis*, *Ulmus minor*, gibi çeşitli odunsu bitki türleri de bulunmaktadır (İrmak 2003).

Uzundere vadisi doğal bitki örtüsü çeşitliliği (1) Vadi Vejetasyonu, (2) Tarımsal Biyoçeşitlilik, (3) Ormanlar, (4) Kayalık Yamaç Vejetasyonları, (5) Dere Kenarı Vejetasyonları, (6) Stepler, (7) Alpin Çayırılar olarak sınıflandırılabilir (Karahan ve Orhan 2007b).

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi barındırdığı fauna açısından önemli çeşitlilik arz etmektedir. Bölge fauna açısından, içerdiği Boz Ayı (*Ursus arctos*), Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Dağ Keçisi (*Capra aegagrus*), Kurt (*Canis lupus*), Yaban Kedisi (*Felis silvestris*), Vaşak (*Lynx lynx*) popülasyonları ile önemli memeli alanı niteliğindedir. Alan, içerdiği tüm bu özelliklerin bir birleşimi olarak aynı zamanda Önemli Doğa Alanı statüsü taşır. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde korumuş bölgede farklı iklimlerin aynı anda egemen olması, burada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırdığı gibi, bölgeyi kuşlar açısından da son derece özel bir konuma getirir. Kuş göçünün yanı sıra, kuş gözlem turizmi açısından yüksek bir potansiyele sahip olan birçok kuş türünün Çoruh Vadisi içerisinde yer alan Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde rahatlıkla gözlemlenebildiği belirlenmiştir (Bekir vd 2008).

4.2. Aktif Turizm Etkinlikleri

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde mevcut turizm etkinliklerini arasında; İnanç turizmi etkinlikleri, Tortum Şelalesi ve Yıkıklar (Yedigöller) odaklı etkinlikler, piknik aktiviteleri, festival ve şenlikler olarak sınıflandırmak mümkündür. Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde gerçekleştirilen aktif turizm etkinlikleri haritası Şekil 4.4'te gösterilmiştir.

4.2.1. İnanç Turizmi Etkinlikleri

İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek, inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi "İnanç Turizmi" olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz vd. 1998).

İlkçağlardan günümüze kadar gecen büyük süreç içerisinde yeryüzünde bazı yerler farklı kültür, uygarlık ve dinler arasında yakın ilişkilerin oluşmasına sahne olmuşlardır. Gerek ilkçağ medeniyetlerinin Anadolu'da yerleşmesi, gerekse Hristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin, ortaçağda ise Musevilerin bulundukları ülkelerde karşılaştıkları ağır baskı ve yok etme politikaları sonucu bu topraklara sığınmış olmaları Türklerin kendi dini olan İslamiyet'e ait eserlerin yanı sıra çok sayıda sinagog ve kilise gibi önemli eserlerin de Anadolu'da yer almasına neden olmuştur. Ülkemizde derin saygı ve hoşgörü içerisinde günümüze kadar ulaşan bu eserler Türkiye'yi diğer ülkelerden daha avantajlı duruma getirmektedir (Anonim 2008h).

Çoruh Nehri ve kollarının suladığı vadiler, tarih kaynaklarında Tao-Klarjeti adı ile bilinir. 9. yüzyıl başından 11. yüzyılın ilk çeyreğine kadar bölge derebeylik sisteminde, birbirinden bağımsız kent devletleri şeklinde yönetilmiştir. Bu dönemde Gürcü beyleri para ve toprak yardımı ile manastır mimarisini desteklemişler ve bölgede manastır yaşamı canlanmıştır. Uzundere ilçesi ve yakın çevresi inanç turizmine yönelik olarak bölgede çok çeşitli yapılar ve kiliseler mevcuttur. Bu eserler içerisinde en önemlisi Öşvank Kilisesi'dir

Öşvank Kilisesi (Öşk Manastırı Kilisesi):

Uzundere İlçesi Çamlıyamaç Köyü sınırları içerisinde yer alan Öşk Manastırı Kilisesi (Öşvank Kilisesi) dünya Hristiyan Gürcülerince çok büyük önem taşımaktadır. Her yıl yerli turistlerin yanı sıra dünyanın çeşitli ülkelerinden teologlar ve turisler bu kiliseyi

ziyarete gelmektedirler. Gürcü Bağrat Devleti döneminde önemli dini eserlerden olan Uzundere İlçesi Çamlıyamaç Köyü'nde yer almaktadır (Şekil 4.5.).

Şekil 4.5. Öşvank Kilisesi'nden bir görünüm

Öşk Manastırı Kilisesi'nden günümüze kilise, üç şapel, yemekhane ve el yazmalarının kopye edildiği ve korunduğu kütüphane binası ulaşmıştır. Bölgedeki piskoposluk merkezlerinden biri olan Öşk Manastırı Kilisesi, 11. yüzyılda elyazmalarıyla ünlü önemli bir kültür merkezi olup, bu önemini 15. yüzyıla kadar korur. Öşk Manastır Kilisesi, 19. yüzyılın sonundan 1980 yılına kadar cami işlevi ile kullanılmıştır. 1985 yılında ise TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescil edilerek korunması gereken taşınmaz kültür varlıkları arasına alınmıştır (Anonim 2008h).

Öşk Manastır Kilisesi, üzerindeki yazıtlara göre 963–973 yılları arasında, Gürcü Kralı Kuropalat Adarnese'nin oğulları David ve Prens Bagrat tarafından inşa ettirilmiş ve Vaftizci Yahya (Ioannis Prodromos)'ya adanmıştır. 1022 yılında bölgenin Bizans İmparatorluğu denetimine geçmesinden sonra kilisenin yıkılan kubbesi Bizans

İmparatorları 2. Basileos (1025) ve 8. Konstantin (1028) tarafından onartılmıştır. Öşk Manastır Kilisesi, sonradan eklenen batı bölüm hariç, dıştan 43.80x29.70m boyutlarındadır. Bu boyutları ile bölgedeki en büyük haç planlı Gürcü kilisesidir (Anonim 2008h).

Ağcakale:

Uzundere İlçe merkezine 3 km. mesafedeki AğcaKale (Üngüzek Kalesi), Uzundere–Tortum karayolu üzerindeki çayın kıyısından burğu gibi yükselen farklı görünüşlü sarp ve yüksek bir kayalık üzerindedir (Şekil 4.6.). Çok iyi korunmuş durumdaki, tipik mimariye sahip küçük kale, Uzundere İlçesi’nin Dikyar Köyü sınırları içerisinde. Ortaçağda derebeylik şeklinde hüküm süren Türk Beyleri tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Kalede tarihi şekil ve kitabe bulunmamakta olup, yapının tarihi konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir. İç kale surlarının bir kısmı halen ayaktadır.

Şekil 4.6. Ağcakale (Üngüzek Kale)’den bir görünüm

Kalenin küçük kapısı doğu, büyük kapısı güney yönünde yer almaktadır. Kale burçlarının en çok kalenin güney bölümünde bulunması tarihi akınların bu yönden geldiğini düşündürmektedir. Kalenin hakim bir noktasında bir kapı yeri ve düşman gözetleme delikleri mevcuttur. Kalenin düşmandan korunması için yüksek burcun üzerinde taş veya ateş dökmek için balkona benzer bir yer ve delikler mevcuttur. Kalenin tabanında toprak altında kalan ev kalıntıları yer yer görünmektedir. Tek bölmeli hamamı kalenin dışında ve dibindeki dere kenarında toprak boyalı harabe durumundadır. Tapınağı, çok yüksek burçları, iç kale surları, gözetleme kulesi, fırını, hamamı, Tortum Çayı'na inen gizli su yolları ve dolambaçlı sokakları ile görülmeye değer bir yerdir.

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Mezar Taşları:

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi 14.ve 15.yüzyıllarda Karakoyunlular ve Akkoyunlular devletlerinin yönetimine geçmiştir. Eski Oğuzlar'dan olan bu devletler Eski Oğuzlar'ın töreleri gereği ünlü kişilerin mezar taşlarını koç-koyun şeklinde yapılarıdı (Şekil 4.7.).

Şekil 4.7. Akkoyunlu ve Karakoyunlu mezar taşlarından bir görünüm (Anonim 2008e).

Uzundere İlçesi Altınçanak Köyü'ndeki kilise önünde koç-koyun şeklindeki mezar taşlarından birisinin üzerinde ok, yay, baltalar, testi ve gül; diğerlerinin üzerinde ise orak, boynunda bir gül, maşrapa, testi, gürz ve balta resimleri oyma olarak yerleştirilmişlerdir (Özsoy 2005).

Uzundere Evleri:

Eski bir Türk yurdu olan farklı tarih, kültür ve medeniyetlerin harmanlandığı, öteden beri meyvecilik ve sebzecilik yapıldığı Uzundere ilçesi'nde "Tarihi Ambarlı Eyvanlı Uzundere Evleri" diye nitelendirilen evler vardır. Bu evler günümüzde de bulunmakta olup evler ve ambarlarda el yapım sanatı olan odun malzemeler, odun nakış ve süslemeler bulunmaktadır. Bu evlerden Murat Efendi Mahallesi'inde bulunan evlerden birini 1.Dünya Savaşı'nda Rus ordusu askerleri karargah olarak kullanmışlardır. Ambar bölümü ahşaptan olan bu evlerin bazıları 200–250 yıllık olup, bu evlerdeki yerel araç ve gereçler ile yapı biçimleri çok eskidir (Şekil 4.8.).

Şekil 4.8. Uzundere evlerinden bir görünüm (Yıldız 2007).

Keşif Peyleri:

Keşif Peyleri Uzundere İlçesi'nin doğusundaki kayalıklar arasında geçmişte yaşadıkları varsayılan hristiyan rahiplerin yaşadıkları yerdeki kalıntıların olduğu yere verilen isimdir. Yapılmış kazılarda bakır para, şarap küpleri, vazo ve lahit gibi eşyalar bulunmuştur (Özsoy 2005).

Ziyaret Tepe Ziyaretgahı:

Uzundere İlçesi'nin Ziyaret Tepe Dağı (2405m) üzerinde bulunur. Dört Halife devrinde İslam Ordusu'nun bu bölgeleri hristiyan Bizanslılardan almak için yaptığı savaş esnasında bu tepede Hz.Ömer'in torunu Saad şehit olmuştur. Bu tepe müslümanlarca öteden beri ziyaret edilmekte olup, Ziyaret Tepe'de Hz. Ömer'in torunu Saad'ın mezarı bulunmaktadır. Uzundere halkı bu mübarek zatın hatırasını yaşatmak için bir mahalleye bu zata izafeten Seyit Efendi Mahallesi adını vermiştir. 1940 yılına kadar Ziyaret Tepe'de Oltu, Tortum ve Uzundere ilçeleri'nin köylüleri buluşarak, cirit, güreş müsabakaları yapar, kurban keserlerdi. Günümüzde Uzundere İlçesi Yayla Mahallesi'ndeki halk burada her yıl kurban kesip ziyaret etmektedirler (Kardeş 2008).

Yukarıda sayılanların dışında da bazı önemli ziyaret yerleri ve kaleler de bulunmaktadır.

Bunlar:

- ✓ Murat Dağı Ziyaretgahı
- ✓ Gülu Bağdat Ziyaretgahı
- ✓ Kemerli Dağ Ziyaretgahı
- ✓ Sapaca Kalesi
- ✓ Kirazlı Kalesi
- ✓ Cevizli Kalesi

4.2.2. Tortum Şelalesi ve Yıkıklar (Yedi Göller) Odaklı Etkinlikler

4.2.2.1. Tortum Şelalesi

Uzundere İlçesi Çağlayanlı Köyü'nde yer alan Tortum Şelalesi coğrafi bölge olarak Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. Türkiye'nin en yüksek şelaleleri arasında yer alan Tortum Şelalesi oluşumu açısından ve yüksekliği bakımından ise dünyanın önemli şelalerinden birisidir.

Tortum Şelalesi çevresinin deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 1000 metre dolayındadır. Tortum Şelalesi'nin oluşumuna, Kemerlidağ'dan kopan büyük bir heyelan kütlelerinin Tortum Çayı'nın aktığı Tev Vadisi'ni kapatması sebep olmuştur. Tortum Gölü'nden gelip 22 metrelik genişlikten 48 metre yükseklikten düşen sular; üstte gökkuşağı, altta koca bir Dev Kazanı meydana getirmiştir. Şelalenin aktığı yerden dipteki Dev Kazanına demir korkuluklu, çok uzun taş merdivenlerle inip Tortum Çayı'nı ahşap köprüden geçerek Tortum Hidroelektrik Santrali sahasına aynı merdivenlerin karşı tarafındaki ile çıkılmaktadır.

Tortum Şelalesi'ne 1952–1960 yılları arasında Tortum Hidroelektrik Santrali yapılmış ve ülkemizin elektrik ihtiyacına katkıda bulunmaya başlamıştır. Tortum Hidroelektrik Santrali devreye girdikten sonra Tortum Gölü'nden santral türbinlerine alınan su, şelalenin eski heybetini biraz yitirmesine sebep olsa da suların kabardığı ilkbahar aylarında şelale hala muhteşem görünümüne sahiptir. En coşkun manzaralar Mayıs ve Haziran aylarında izlenmektedir (Şekil 4.9.).

Şekil 4.9. Tortum Şelalesi'nden bir görünüm

4.2.2.2. Yıkıklar (Yedi Göller)

Yıkık Bağlar'da denilen bölge Tortum Gölü'nün hemen altında Ulubağ Köyü'nün bir mahallesidir (Şekil 4.10.). Yıkıklar'ın (Yedigöller) denizden yüksekliği 800 metredir. Tortum Gölü havzasından ve yeraltından sızan sızıntı suların oluşturduğu İncegöl, Karagöl, Efendigilin ve Nazlıgilin isimli göller bulunmaktadır. Göllerden birinde alabalık çiftliği vardır ve piknik yeri bulunmaktadır. Sandalla gölde gezinti yapılabilir.

Şekil 4.10. Yıkıklar (Yedigöller)’dan bir görünüm

4.2.3.3. Mevsimlik Şelaleler

Uzundere İlçesi’nde bahar aylarında çok sayıda mevsimlik şelale görülmektedir. En önemlilerinden biri Uzundere İlçe merkezi Uzundere Deresi dere yatağı yanında Yayla Mahallesi orman yolunda bulunan Sudökülen Şelalesi’dir. Şelale 15 metre yükseklikten akmaktadır (Şekil 4.11.). Yaz aylarında bazen tarım alanlarının sulanmasından dolayı su miktarı azalmaktadır. Mevsimlik şelalelere Sapaca Köyü, Cevizli Yaylası gibi topografya ve orman kaynakları zengin alanlarda da sıkça rastlanmaktadır.

Şelalelerin muhtemşem görüntüsünün yanında çevredeki görsel değeri artıran vadi ve ilginç jeolojik oluşumlar, ilginç peyzaj formları ve bitkilerin sunduğu mevsimsel renk gösterileriyle zengin görsel peyzajı izleme imkanı sunmaktadır.

Şekil 4.11. Sudökülen şelalesinden bir görünüm

4.2.3. Piknik Aktiviteleri

Doğa ve çevre bilinci öneminin giderek daha iyi anlaşıldığı günümüzde hızlı kentleşmeyle beraber, betonlaşma, trafik, stres gibi sorunlar, kentli insanın tatil günlerinde kent dışına çıkma ve yeşil doğa içerisinde dinlenme, yorgunluklarından arınma, rahatlama istekleri bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi vadileri, yaylaları, ormanları, florası ve faunası, üstün peyzaj görüntüleri ile rekreasyonel faaliyetler açısından da önemli bir değere sahiptir. Bol oksijenli serin ve temiz havada sağlıklı yaşam için yürüyüş yapmak, köylerde yaşayan insanlarla kısa bir süre bir arada bulunup paylaşım içerisinde olmak, çadır kurmak, meydan ateşi çevresinde oturup sohbet etmek, yaban hayvanlarını yaşadıkları doğal ortamlarında izlemek, görüntülemek, bitki türlerini incelemek açısından yöre ve çevresi giderek artan bir ilgi görmekte piknik aktiviteleri açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

Erzurum İli, çevre il ve ilçelerden gelen ziyaretçiler için Uzundere İlçesi piknik amaçlı etkinlikler için yoğun bir ilgi ve kullanım alanıdır. Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi çevresi, Yıkıklar (Yedigöller), Zugar Boğazı bölgesi yörenin en başlıca tercih edilen piknik alanları arasında yer almaktadırlar (Şekil 4.12.). Ayrıca ilçe merkezi, köyleri ve çevresi piknik etkinlikleri açısından birçok alternatif oluşturmakta zengin bir potansiyel sunmaktadır. Bu alanlar piknik yapmaya elverişli olduğu kadar doğa gezileri, bisiklet turları, trekking gibi birçok aktivitelere de olanak sağlamaktadır.

Şekil 4.12. Zugar Boğazı piknik alanından bir görünüm.

4.2.4. Festival ve Şenlikler

Festival, genellikle yerel bir topluluk tarafından belirlenmiş ve geleneksel olmuş gün ve tarihlerde kutlanan, yapıldığı yörenin imgesi hâline gelmiş etkinlikler bütünüdür. Festival kelimesi Latince *festa* kelimesinden gelmekte olup ilk kez 1200'lü yılların başında kullanıma girmiş ve yerleşmiştir. Türkçe'de festivaller Şenlik olarak ta adlandırılır. Şenlik kelimesi terim anlamıyla "Çeşitli oyunların ve sanat ürünlerinin halk

önünde belli bir sıra ve düzen içerisinde sergilenmesi ve topluca değerlendirilmesi ve bazen da ödül verilmesi ile ortaya çıkan gösteriler kümesi" olarak ifade edilmektedir. Festival ve şenlikler toplanmaya, yöreye özgü folklor ve oyunların sergilendiği geniş düzlüklerde yılda bir kez yapılan gelenekselleşmiş açık hava eğlenceleridir. Festival ve şenliklerin asıl ana amacı insanların birbirleriyle kaynaşmaları ve dostluk ortamı oluşturarak çeşitli aktivitelerle eğlenme ve dinlenmelerini sağlamaktır. Şenlikler bir çeşit dost ve akrabaların buluşma yeri, dostlukların tazelenme ve arkadaşlıkların kurulma ortamıdır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde gelenekselleşmiş çeşitli festival ve şenlikler düzenlenmektedir. Bunlardan birisi Uzundere Belediyesi tarafından düzenlenen Cumhuriyetin kurulduğu günden itibaren her yıl aksatılmadan 29 Ekim tarihinde yapılan **Cumhuriyet Karakucak Güreşleri Festivali**'dir (Şekil 4.13.).

Şekil 4.13. Uzundere Cumhuriyet Karakucak Güreşleri festivalinden bir görünüm

Uzundere İlçesi Çamlıyamaç Köyü Muhtarlığı tarafından düzenlenen her yıl Eylül ayının 2. haftası yapılan ve bu yılda 6.sı düzenlenen **Armutlu Mezra Festivali** yöredeki bir diğer önemli festivaldir. Bu festival süresince yöre halkı tarafından yetiştirilen çeşitli tarım ürünleri arasında yarışmalar yapılmaktadır. Bir anlamda da yöre halkı hasat mevsiminin bitişini kutlamaktadırlar.

Benzer festivallerden biri de Sapaca Köyü Puşulu Yaylası Festivali'dir. İlki 2007 yılında düzenlenen festival Muhtarlık ve Sapaca Kültür ve Turizm Derneği tarafından organize edilmektedir (Şekil 4.14.).

Şekil 4.14. Sapaca Köyü Puşulu Yaylası Festivali'nden bir görünüm

Diğer festivallerden biri de Uzundere Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Tarafından Birincisi Düzenlenen **Uluslararası Uzundere Karakucak Güreşleri**'dir.

Türk bayrağını taşıyan gemilere ve Türk vatandaşlarına verilen kabotaj hakkı 1926'dan beri Kabotaj ve Denizcilik Bayramı olarak 1 Temmuz günü kutlanmaktadır. Gelenekselleşen bu bayram son üç yıldır tatlı sularda da kutlanmaya başlanmıştır. Uzunlere İlçesi Tortum Gölü'nde 1 Temmuz 2007 yılında birincisi düzenlenen **Denizcilik ve Kabotaj Bayramı** kutlanmıştır (Şekil 4.15.). Uzunlere Kaymakamlığı, Uzunlere Belediyesi, Türkiye Yelken Federasyonu ve Denizcilik Müşteşarlığı tarafından düzenlenen ve piknik havasında geçen etkinlik kapsamında Tortum Gölü'nde yelken yarışları düzenlenmiştir. Ayrıca aynı etkinlik kapsamında yelken yarışlarının yanı sıra Tortum Gölü Bozburun Yarımadası'nda karete, güreş gösterileri ve konserler gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4.15. Denizcilik ve Kabotaj Bayramı kutlamalarından bir görünüm

Bunun yanı sıra diğer köylerde de çeşitli küçük çaplı şenlikler yapılmaktadır. Paisor Yaylası'nda yine aynı şekilde her yıl küçük çaplı bir festival düzenlenmektedir. Her yıl Temmuz ayı sonunda Sapaca Köyü Puşulu Mezrası'nda güreş, bal, buzağı festivalleri düzenlenmekte ve bu kapsamında yörenin yerel yemeği olan Cağ Kebabı yapılmaktadır.

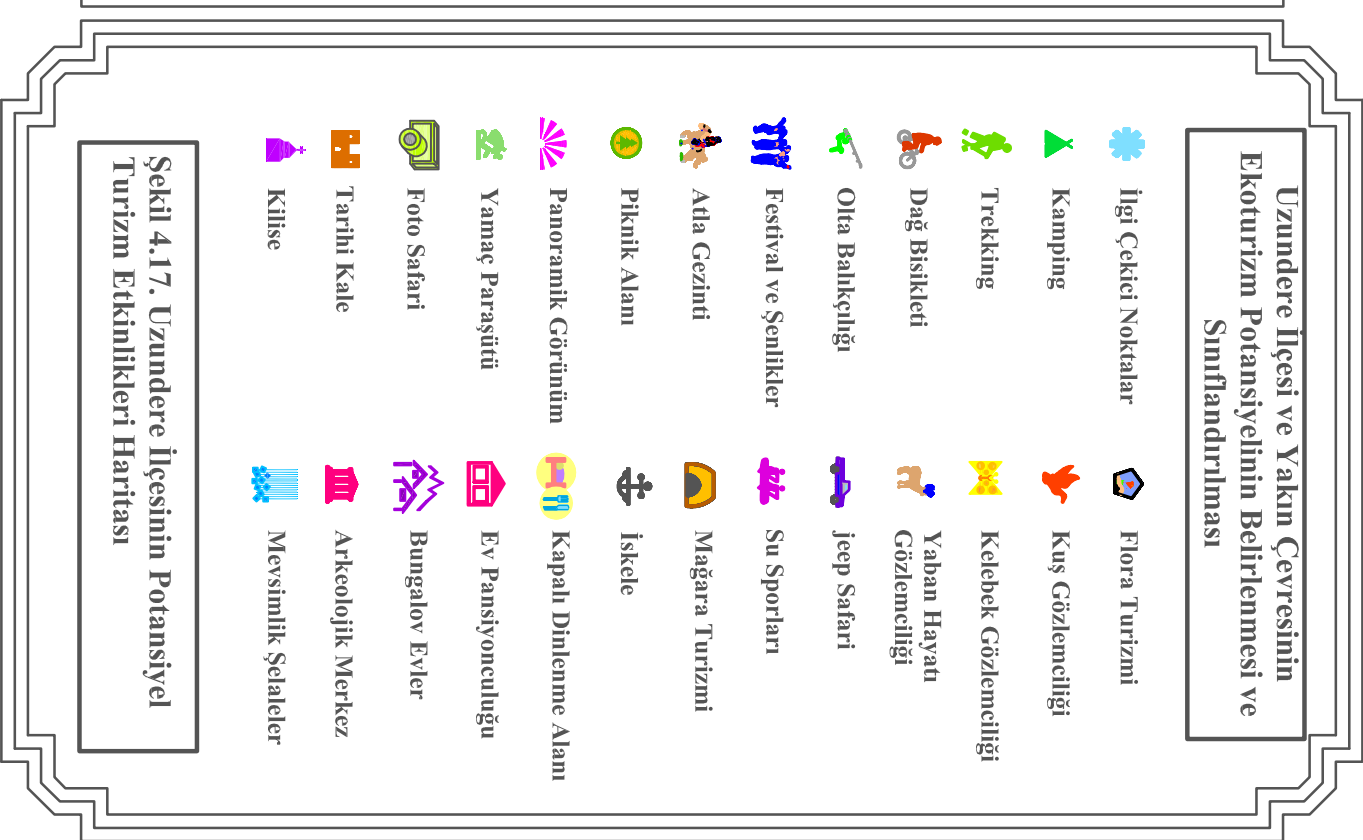
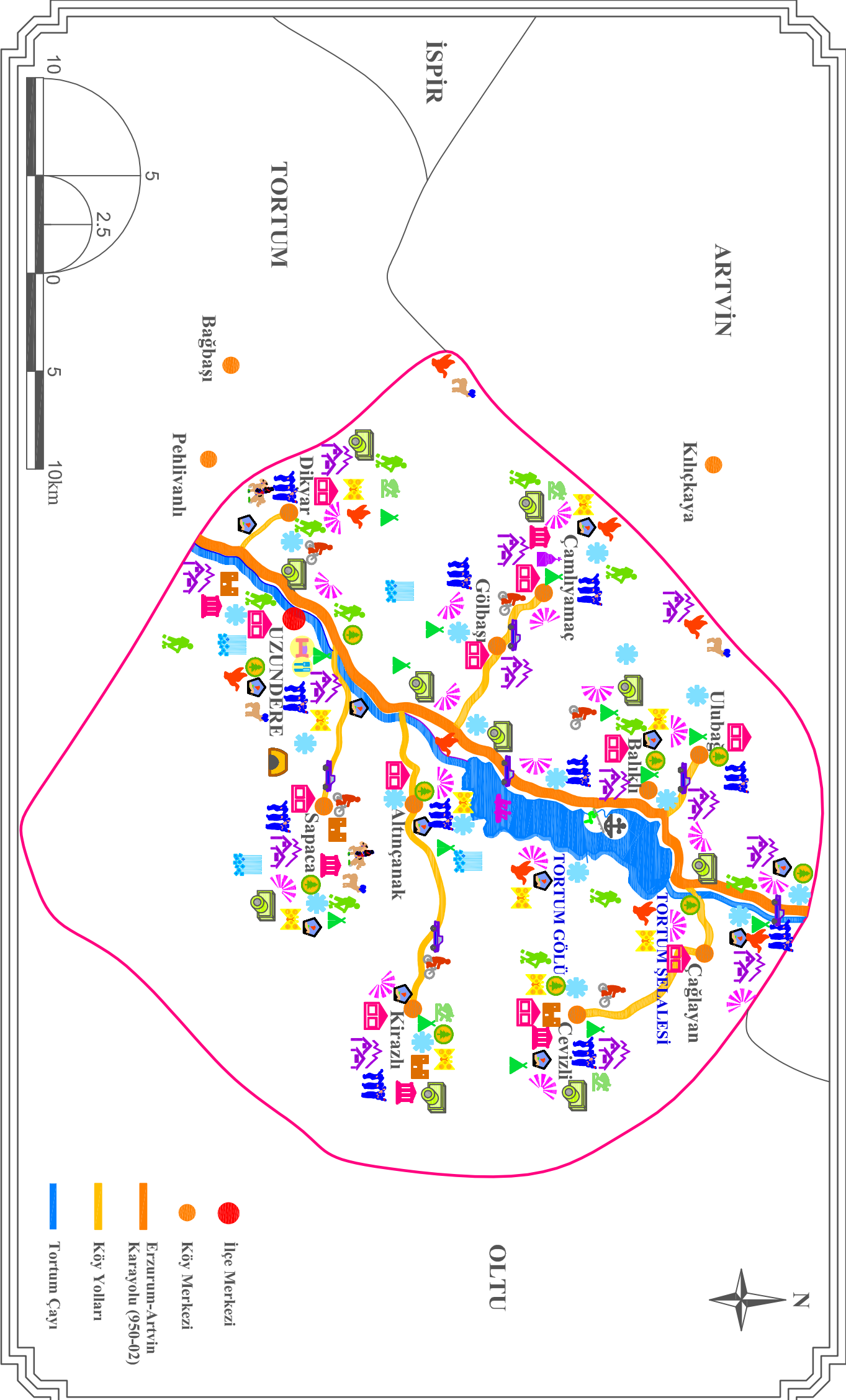
19 Mayıs 2008 tarihinde Uzundere İlçesi Tortum Şelalesi'nde **1. Şelale Festivali ve Gençlik Şöleni**'nin ilki düzenlenmiştir (Şekil 4.16.).

Şekil 4.16. 1. Şelale Festivali ve Gençlik Şöleninden bir görünüm

4.3. Potansiyel Turizm Etkinlikleri

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde potansiyel turizm etkinlikleri arasında ise botanik turizmi, kuş gözlemciliği, kelebek gözlemciliği, yaban hayatı gözlemciliği, trekking, manzara seyri, Tortum Gölü'ne dayalı etkinlikler sıralanabilir. Şekil 4.17. de Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin potansiyel turizm etkinlikleri haritası verilmiştir.

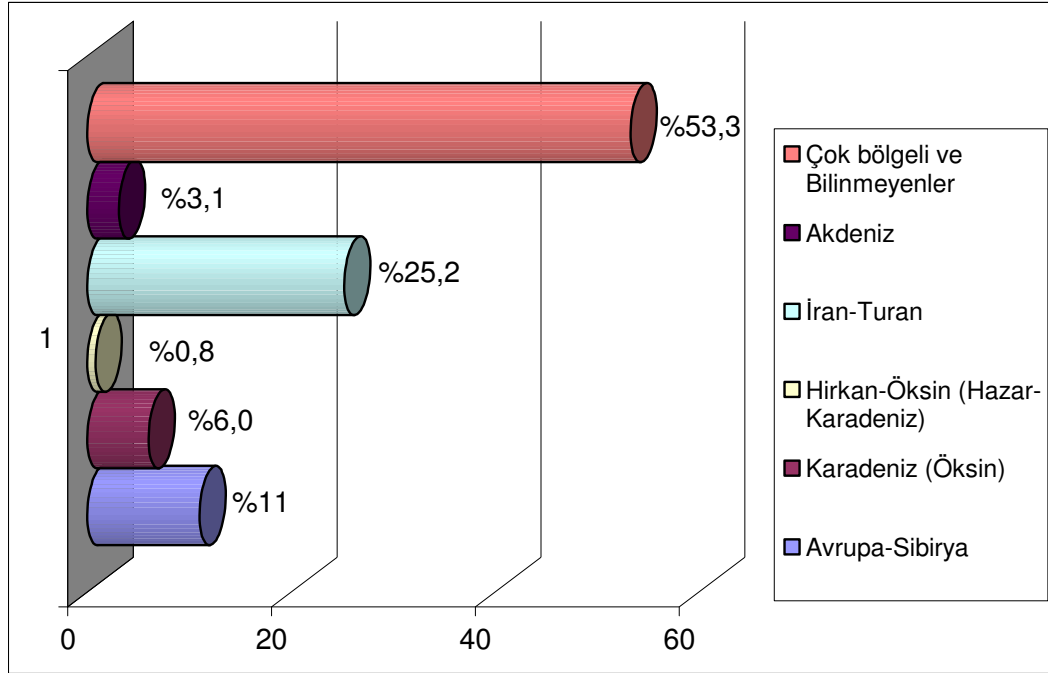
Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması

Şekil 4.17. Uzundere İlçesinin Potansiyel Turizm Etkinlikleri Haritası

4.3.1. Botanik Turizmi

Uzundere İlçesi zengin florası ve doğal bitki örtüsü ekoturizm potansiyeli açısından flora turizmine önemli derecede katkı sağlayacak boyuttadır. İlçe dünyanın 220 önemli ekolojik bölgesinden biri olan Batı Kafkasya Ekolojik Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Yörenin vejetasyonu daha çok İran–Turan ve Avrupa–Sibiryta fitocoğrafik bölge bitkileri ile karakterize edilse de Akdeniz (Mediterranean) bitki örtüsü özelliklerine de rastlanmaktadır. Bu da barındırdığı doğal bitki örtüsü zenginliğini artırmaktadır. Uzundere vadisinin en alçak ve en yüksek nokta arasında 1000–3000 m'leri bulan rakım değişimleri, vadi içlerindeki mikroklima özellik ve iklim farklılıklarının sonucu olarak, aralarında çok ender türler de dahil olmak üzere 100'den fazla endemik ya da başka bölgelerde az görülen türleri ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Vadi içlerindeki mikroklima iklim özelliğiyle bitki örtüsü çeşitliliği atmaktadır. Yörede yapılan botanik araştırmalar ilçenin botanik kompozisyon bakımından son derece zengin olduğunu göstermektedir. Ekoturizm açısından bölgenin en önemli kaynaklarından biri olarak doğal bitki örtüsü değerlendirilmektedir.

Uzundere İlçesi botanik turizmi potansiyeli açısından barındırdığı flora çeşitliliği ve zenginliğiyle Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli yörelerindendir. Uzundere İlçesi özellikle sahip olduğu zengin florası ve doğal bitki toplulukları ile bölgede insanların rekreasyonel amaçlarla tercih ettikleri alanlardan birisidir. Bir başka ifade ile yörenin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerlerin yanı sıra zengin doğal bitki örtüsü de ekoturizm potansiyeli açısından turistleri bu alana çeken önemli bir faktördür. Yörenin doğal bitki örtüsü çeşitliliğinde yer alan zengin vadi vejetasyonları, kayalık yamaç vejetasyonları, dere kenarı vejetasyonları, stepler, alpin çayırlar, orman ve tarımsal çeşitlilikle bu bitkilerin oluşturduğu mevsimsel renk değişimleri de görsel peyzaj değerini yükseltmektedir. Bitkilerin özellikle ilkbahar ve sonbaharda oluşturduğu renk gösterisi de yörede flora turizmine katkı sağlayacak boyuttadır. Şekil 4.18.'de Uzundere İlçesi'nin doğal bitki örtüsünün fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 4.18. Uzundere İlçesi'nin doğal bitki örtüsünün fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı (Kaya 1996).

Uzundere İlçesi doğal bitki örtüsü çeşitliliği botanik turizmi açısından ekolojik, ekonomik önem ve turizm perspektifine göre sınıflandırılacak olursa;

1. Ekolojik Özelliklerine Göre,

- ✓ Alpin vejetasyonu
- ✓ Orman vejetasyonu
- ✓ Sucul vejetasyon

2. Ekonomik Önem ve Turizm Perspektifine Göre,

- ✓ Yabani meyve türleri
- ✓ Şifalı bitkiler
- ✓ Sukkulent bitkiler
- ✓ Alpin bitkiler
- ✓ Odunsu ağaç ve çalı türleri
- ✓ Otsu ve yer örtücü bitkiler

şeklinde bir yapı gösterir.

Alpin vejetasyon yörenin en geniş sahasını oluşturur. 2000–3000 metreler arasındaki yaylalarda mevcuttur (Şekil 4.19.). En yaygın başlıca türler, *Primula veris*, *Gentila gelida*, *Asperula woronowii*, *Androsace villosa*, *Androsace armenica*, *Pedicularis wilhelmsiana*, *Alyssum praecox*, *Alyssum murale*, *Draba bruniifolia*, *Erophila verna* olarak ifade edilebilir (Kaya 1996).

Orman vejetasyonu yörenin en geniş ikinci yayılış sahasını oluşturur. 1700–2250 metreler arasında sırasıyla *Pinus sylvestris*, *Juniperus communis*, *Juniperus oxycedrus*, *Quercus macranthera*, *Carpinus betulus* başlıca türlerdir. 1100–1800 metreler arasında yayılış gösteren ağaç ve çalılar ise, sırasıyla *Prunus domestica*, *Cerasus avium*, *Cerasus mahaleb*, *Persica vulgaris*, *Rosa elymaitica*, *Paliurus spina-cristi*, *Rhamnus pallasii*, *Cotinus coggyria*, *Corylus avellana*, *Daphne oleoides*'dir. Orman içi açıklıklarda yer alan başlıca türler ise, *Polygala alpestris*, *Polygala vulgaris*, *Polygala anatolica*, *Lysimachia vulgaris*, *Trifolium pratense*, *Trifolium ambigum*, *Campanula alliarifolia*, *Campanula rapunculoides*, *Campanula glomerata*, *Lapsana communis*, *Delphinium albiflorum*, *Consolida hohanakheri*, *Echium rusicum*, *Echium italicum*, *Potentilla anatolica* şeklinde görülmektedir (Kaya 1996).

Sucul vejetasyon vadi tabanı, dere yamacı ve kenarlarında, akarsu kenarlarında yayılış gösterir. Dere boyunca yayılış gösteren başlıca ağaç ve çalılar ise, *Hippophae rhamnoides*, *Populus tremula*, *Salix tridentata*, *Salix babylonica*, *Tamarix symrensis*, *Myricaria germaniaca*'dır. Otsu türler ise, *Ranunculus repens*, *Ranunculus brachylobus*, *Mentha spicata*, *Caltha polypetala*, *Veronica anagallis-aquatica*, *Typha latifolia*, *Gentianella ciliata* olarak sıralanabilir (Kaya 1996).

Myosotis alpestris

Primula veris

Sedum hispanicum

Sedum pilosum

Sempervivum armenum

Campanula betulifolia

Capparis ovata

Aquilegia discolor

Şekil 4.19. Uzundere Vadisindeki bazı bitki türlerinden görünüm

Su içerikleri düşük olan ve besin maddeleri bakımından kültür meyvelerine göre daha zengin olan yabani meyveler, yaban hayvanları için olduğu kadar insan beslenmesinde ve sağlığında da önemli bir yere sahiptir. İlçe ve yakın çevresi, yabani meyvelerin gerek sayısı ve gerekse biyolojik çeşitliliği bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir. Yabani meyveler gerek geniş form zenginliği ve renkleri ile gerekse ağaçların mevsimsel renk değişimleriyle peyzaj açısından eşsiz görünümler oluştururlar (Şekil 4.20.). Uzundere İlçesi'nde değişik yoğunluklarda bulunan yabani meyve türleri Ercişli (2008)'ye göre şunlardır:

Çizelge 4.2. Uzundere İlçesi'nde değişik yoğunluklarda bulunan yabani meyve türleri (Ercişli 2008).

Türkçe Adı	Familiya	Latince Adı
Ahududu	Rosaceae	<i>Rubus idaeus</i>
Böğürtlen	Rosaceae	<i>Rubus fruticosus</i>
Muşmula	Rosaceae	<i>Mespilus germanica</i>
Yabani kayısı	Rosaceae	<i>Prunus armeniaca</i>
Yabani armut	Rosaceae	<i>Pyrus elaeagrifolia</i>
Yabani elma	Rosaceae	<i>Malus communis</i>
Kuşburnu	Rosaceae	<i>Rosa spp.</i>
Yabani erik	Rosaceae	<i>Prunus spinosa</i>
Yabani badem	Rosaceae	<i>Amygdalus communis</i>
Üvez	Rosaceae	<i>Sorbus spp.</i>
Alıç	Rosaceae	<i>Crateagus spp.</i>
Yabani çilek	Rosaceae	<i>Fragaria vesca</i>
Yabani iğde	Elaeagnaceae	<i>Hippophae rhamnoides</i>
Kara dut	Moraceae	<i>Morus nigra</i>
Yabani hurma	Ebenaceae	<i>Diospyros lotus</i>
Kızılcık	Cornacea	<i>Cornus mas</i>
Kızamık	Berberidaceae	<i>Berberis vulgaris</i>
Yabani incir	Moraceae	<i>Ficus carica</i>
Yabani üzüm	Vitaceae	<i>Vitis silvestris</i>

Rosa canina

Ficus carica

Pyrus elaeagnifolia

Cornus mas

Prunus avium

Hippophae rhamnoides

Prunus amygdalus

Prunus domestica

Şekil 4.20. Uzundere vadisinde yetişen bazı yabani meyve türlerinden görünümüler

4.3.2. Kuş Gözlemciliği

Kuş gözlemciliği doğayı kuşların dünyasından tanımayı sağlayan, kuşlara ve doğal hayata ilgi duyan her insanın yapabileceği bir gözlem türüdür. Kuş gözlemciliği için gerekli olan ekipmanlar, kendi kişisel malzemeler dışında sadece bir dürbün ve rehber kitaptır. Kuş gözlemciliği kuşları tanımayı, korumayı, bunu izleyerek kuşların yaşam alanlarını ve giderek tüm doğayı tanımayı ve korumayı amaçlar. Amatör kuş gözlemcisi olarak başlayan hobi, giderek doğa ve çevre korumacılığa dönüşür. Kuş gözlemcileri, eğitilmiş ve yüksek gelir seviyeli en büyük ekoturist grubunu oluşturmaktadırlar. Kuş gözlemcilerinin ilgisi ve bu aktiviteye yatırdıkları kaynaklardan dolayı, kuş gözlemciliği hızlı bir şekilde gelişmekte ve tüm dünyada tehdit altında olan bir çok doğal alan için umut olmaktadır (Akarsu 2007).

Uzundere vadisinde içinde yer aldığı Çoruh Vadisi, kuş göç yolları açısından da büyük önem taşımaktadır. Bulunduğu bölgenin geneline göre daha düşük bir rakıma sahip olan Çoruh Vadisi, Kafkasya ile Anadolu arasında süzülerek göç eden yırtıcı kuşlar ile diğer göçmen kuşlar için bir geçiş koridoru vazifesi görmektedir. Süzülen kuşlar, Orta Asya'dan Afrika'ya iki yolla gidebilmektedir. Birinci yol; Hazar Denizi'nin doğusundan geçerek Ortadoğu'ya oradan ya Mısır üzerinden ya da Arap yarımadası üzerinden Afrika'ya ulaşmaktadır. İkinci yol ise; Hazar Denizi'nin batısından geçerek Çoruh Vadisi'ni takip ederek Anadolu üzerinden Ortadoğu'ya buradan ya Mısır ya da Arap Yarımadası'na oradan da Afrika'ya ulaşmaktır. Çoruh Vadisi, ikinci yolu kullanarak Karadeniz ile Hazar Denizi arasından geçerek Afrika'ya ulaşmaya çalışan onbinlerce kuş türünün yoğunlaştığı bir koridor görevi görmektedir. Kuş göçleri arasında süzülen kuş göçü, insanlar tarafından izlenmesi en kolay ve zevkli olanıdır. Bu nedenle, kuş gözlemcileri özellikle süzülen kuş göçlerinin yoğunlaştığı alanları ziyaret ederler (Bekir vd 2008).

Yapılan çalışmalar günümüze kadar Uzundere vadisinin kuş göçünün yanısıra, kuş gözlem turizmi açısından da yüksek bir potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir. Kuş türlerinin çoğunluğu yakın mesafeden ve arazide yürümeye gerek kalmaksızın araç yolu

üzerinden görülebilmektedir. Bu türleri GPS koordinatları ve rota bilgileri yardımıyla kolayca bulmak mümkündür. Kuş gözlem amacıyla ülkemize gelen turistlerin yaş ortalamasının yüksek olması nedeniyle doğada gözlemlenmesi oldukça güç olan ve görülebilmesi için uzun mesafe yürümeyi gerektirebilen birçok kuş türünün bölgede araç yolundan uzaklaşmadan gözlenebiliyor olması bu bölgeyi daha da ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir (Bekir vd 2008).

Uzundere Vadisi, çok derin ve sarp yapısı ile ziyaretçilerine eşsiz zenginlikler sunmaktadır. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde korumuş bölgede farklı iklimlerin aynı anda egemen olması, burada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırdığı gibi, bölgeyi kuşlar açısından da son derece özel bir konuma getirmektedir. Ülkemizde **Sakallı Akbaba** (*Gypaetus barbatus*), **Kızıl Akbaba** (*Gyps fulvus*), **Kara Akbaba** (*Aegypius monachus*) ve **Küçük Akbaba** (*Neophron percnopterus*) olmak üzere 4 farklı akbaba türü bulunur. Leş ile beslenen bu iri kuşların dördünü de Çoruh Vadisi'nde yer alan Uzundere'de görmek mümkündür. **Sakallı Akbaba**'nın dünya popülasyonunun büyük bölümü Türkiye'de bulunmaktadır. Kanat açıklığı 3 metreye yaklaşan bu ender akbaba türünün Türkiye'de gözlemlenebildiği nadir alanlardan biri Çoruh Vadisi'dir. Vadi ve Uzundere İlçesi çevresinde neredeyse her gün **Sakallı Akbaba** gözlemlemek mümkündür. Diğer bir nadir akbaba türü olan **Kızıl Akbaba**'nın da Türkiye'de gözlemlenebildiği en iyi noktalardan biri Uzundere vadisidir. Koloniler halinde üreyen bu tür, Tortum ile Verçenik Dağı civarında rahatlıkla gözlenebilmektedir. Ülkemizde ve Avrupa'da yaşayan en büyük akbaba türü olan **Kara Akbaba**, Çoruh Vadisi ve çevresinde gözlemlenebilen diğer bir akbaba türüdür. Sadece iğne yapraklı yaşlı ormanlarda üreyebilen bu akbaba türünün nesli, ürediği alanların yok olmasından dolayı dünya ölçeğinde tehlike altındadır (Bekir vd 2008).

Şah Kartal (*Aquila heliaca*), **Bozkır Kartalı** (*Aquila nipalensis*), **Bozkır Delicesi** (*Circus macrourus*) gibi Türkiye'de çok ender görülen yırtıcı kuş türleri, özellikle sonbahar göçü sırasında Çoruh Vadisi'nde izlenebilmektedir. Uzundere vadisinden yoğun olarak geçen diğer yırtıcı kuş türleri ise **Şahin** (*Buteo buteo*), **Arı Şahini** (*Pernis*

apivorus), **Çayır Delicesi** (*Circus pygargus*), **Atmaca** (*Accipiter nisus*), **Kara Çaylak** (*Milvus migrans*) ve **Saz Delicesi** (*Circus aeruginosus*)'dir. Ayrıca göç esnasında **Küçük Orman Kartalı** (*Aquila pomarina*), **Büyük Orman Kartalı** (*Aquila clanga*), **Yılan Kartalı** (*Circaetus gallicus*), **Küçük Kartal** (*Hieraeetus pennatus*), **Yoz Atmaca** (*Accipiter brevipes*), **Ala Doğan** (*Falco vespertinus*) ve nadiren de **Kızıl Akbaba** (*Gyps fulvus*) gözlenebilmektedir (Bekir vd 2008). Dünya üzerinde oldukça dar bir yayılışa sahip olan **Urkeklik** (*Tetraogallus caspius*), dağların ulaşılması güç, sarp ve kayalık kesimlerinde yaşar. Bu nadir tür, sabahın erken saatlerinde Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin yüksek kesimlerinde kolaylıkla gözlenebilmektedir. Diğer Çıvgın türlerinden farklı olarak sadece Kafkasya Bölgesi ve Doğu Karadeniz Dağları'nda bulunan **Kafkas Çıvgını** (*Phylloscopus sindiatus*), bölgede ormanlık alanlarda gözlenebilmektedir. **Alamecek** (*Rhodopechys sanguinea*), **Kara İskete** (*Serinus pusillus*), **Kara Ağaçkakan** (*Dryocopus martius*), **Alasığircık** (*Sturnus roseus*), **Büyük Dağbülbulü** (*Prunella collaris*), **Sürmeli Dağbülbulü** (*Prunella ocularis*), **Akyanaklı Baştankara** (*Parus lugubris*), **Aksırtlı Kuyrukkakan** (*Oenanthe finschii*) gibi zor görülen türlerde Uzundere vadisi ve çevresinde gözlemlenebilmektedir. Anadolu'da birçok türküye adını vermiş olan **Kınalı Keklik** (*Alectoris chukar*), vadinin her köşesinde rahatlıkla görülebilmektedir. **Alaca Sinekkapan** (*Ficedula semitorquata*)'ın Türkiye'de en iyi bilinen üreme alanlarından biri de Uzundere vadisidir. Ülkemizin en büyük baykuş türü olan **Puhu** (*Bubo bubo*), vadiye yerli olarak bulunmaktadır. Küresel ölçekte nesli tehlike altında statüsünde bulunan **Sürmeli Kızkuşu** (*Chettusia gregarius*) ve ülkemizde nadir görülen **Kara Kanatlı Bataklıkırlangıcı** (*Glareola nordmanni*), vadiye oldukça yakın bir mesafede bulunan Erzurum Ovası üzerinden göç etmektedir. İnsan müdahalesinden uzak alanları tercih eden **Kara Leylek** (*Ciconia nigra*) ve **Bıyıklı Doğan** (*Falco biarmicus*), sarp kayalık kesimlerinde üremektedir. Sayıları çok azalmış olan, nesli tehlike altında **Uludogan** (*Falco cherrug*) vadiye göç dönemlerinde beslenmektedir. Türkiye'de nesli tehlike altında bulunan **Akkuyruklu Kartal** (*Haliaeetus albicilla*) Tortum Gölü çevresinde üremektedir (Bekir vd 2008).

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde gözlemlenebilecek bazı kuş türleri Şekil 4.21. ve Şekil 4.22'de gösterilmiş ve listesi ise Çizelge 4.2 de verilmiştir.

Aquila nipalensis (Bozkır Kartalı)

Gypaetus barbatus (Sakallı akbaba)

Neophron percnopterus (Küçük akbaba)

Pandion haliaetus (Balık kartalı)

Buteo buteo (Şahin)

Aegypius monachus (Kara akbaba)

Ciconia nigra (Kara leylek)

Athene noctua (Kukumav)

Şekil 4.21. Uzundere Vadisinde görülen bazı kuş türleri (Bekir vd 2005).

Motacilla flava (Sarıkuyruksallayan)

Coracias garrulus (Gökkuzgun)

Himantopus himantopus (Uzunbacak)

Nycticorax nycticorax (Gece balıkçılı)

Chettusia gregarius (Kız kuşu)

Streptopelia turtur (Üveyik)

Ardea purpurea (Erguvani balıkçıl)

Bubulcus ibis (Sığır balıkçılı)

Şekil 4.22. Uzunbere Vadisinde görülen bazı kuş türleri (Bekir vd. 2005).

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde kuş göçünün oldukça yakından izlenebileceği pek çok göç izleme noktası bulunmaktadır. Alanda kuş gözlem uzmanları tarafından yapılan detaylı arazi çalışmaları sonucunda 5 adet en iyi kuş izleme rotası çıkartılmıştır. Uygun zaman ve uygun hava koşullarında, bu noktalardan Doğu Karadeniz Dağları'nda yaşanan yoğun kuş göçünün önemli bir kısmı ve vadinin ender türleri bu rotalar üzerinde kolay bir şekilde izlenebilmektedir (Bekir vd 2008).

- ✓ Mescit Dağları, Uzundere–İspir geçidi
- ✓ Çamlıyamaç–Kılıçkaya geçidi
- ✓ Tortum Gölü
- ✓ Zugar Boğazı
- ✓ Ağcakale

Çizelge 4.3.'te Çoruh Vadisi ve içerisinde yer alan Uzundere İlçesi'nde Üreyen, Yerel ve Yırtıcı Kuş Türleri isimlerine yer verilmiştir.

Çizelge 4.3. Çoruh Vadisi ve içerisinde yer alan Uzundere İlçesi'nde Üreyen, Yerel ve Yırtıcı Kuş Türleri (Anonim 2008).

Latince	Türkçe	İngilizce
YIRTICI KUŞ TÜRLERİ		
<i>Neophron percnopterus</i>	Küçük Akbaba	Egyptian Vulture
<i>Gyps fulvus</i>	Kızıl Akbaba	Griffon Vulture
<i>Circaetus gallicus</i>	Yılan Kartalı	Short-toed Eagle
<i>Circus aeruginosus</i>	Saz Delicesi	Marsh Harrier
<i>Circus macrourus</i>	Bozkır Delicesi	Pallid Harrier
<i>Circus pygargus</i>	Çayır Delicesi	Montagu's Harrier
<i>Accipiter nisus</i>	Atmaca	Sparrowhawk
<i>Accipiter brevipes</i>	Yoz Atmaca	Levant Sparrowhawk
<i>Buteo buteo</i>	Şahin	Buzzard
<i>Aquila pomarina</i>	Küçük Orman Kartalı	Lesser Spotted Eagle
<i>Aquila clanga</i>	Büyük Orman Kartalı	Greater Spotted Eagle
<i>Aquila nipalensis</i>	Bozkır Kartalı	Steppe Eagle
<i>Aquila heliaca</i>	Şah Kartal	Imperial Eagle
<i>Hieraaetus pennatus</i>	Küçük Kartal	Booted Eagle
<i>Falco vespertinus</i>	Ala Doğan	Red-footed Falcon
<i>Falco subbuteo</i>	Delice Doğan	Hobby
ÜREYEN KUŞ TÜRLERİ		
<i>Ciconia nigra</i>	Kara Leylek	Black Stork
<i>Ciconia ciconia</i>	Leylek	White Stork
<i>Pernis apivorus</i>	Arı Şahini	Honey Buzzard
<i>Neophron percnopterus</i>	Küçük Akbaba	Egyptian Vulture
<i>Circaetus gallicus</i>	Yılan Kartalı	Short-toed Eagle
<i>Aquila heliaca</i>	Şah Kartal	Imperial Eagle
<i>Hieraaetus pennatus</i>	Küçük Kartal	Booted Eagle
<i>Falco subbuteo</i>	Delice Doğan	Hobby
<i>Streptopelia turtur</i>	Üveyik	Turtle Dove
<i>Cuculus canorus</i>	Guguk	Cuckoo
<i>Otus scops</i>	İshakkuşu	Scops Owl

<i>Merops apiaster</i>	Arıkuşu	Bee-eater
<i>Coracias garrulus</i>	Gökkuzgun	Roller
<i>Upupa epops</i>	İbibik	Hoopoe
<i>Riparia riparia</i>	Kum Kırlangıcı	Sand Martin
<i>Ptyonoprogne rupestris</i>	Kaya Kırlangıcı	Crag Martin
<i>Hirundo rustica</i>	Kır Kırlangıcı	Swallow
<i>Delichon urbica</i>	Ev Kırlangıcı	House Martin
<i>Anthus campestris</i>	Kır İncirkuşu	Tawny Pipit
<i>Anthus trivialis</i>	Ağaç İncirkuşu	Tree Pipit
<i>Motacilla flava</i>	Sarı Kuyruksallayan	Yellow Wagtail
<i>Prunella ocularis</i>	Sürmeli Dağbülbülü	Radde's Accentor
<i>Luscinia megarhynchos</i>	Bülbül	Nightingale
<i>Phoenicurus ochruros</i>	Kara Kızılkuyruk	Black Redstart
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Kızılkuyruk	Redstart
<i>Saxicola rubetra</i>	Çayır Taşkuşu	Whinchat
<i>Monticola saxatilis</i>	Taşkızılı	Rock Thrush
<i>Phylloscopus nitidus</i>	Yeşil Söğütbülbülü	Green Warbler
<i>Phylloscopus sindianus</i>	Kafkas Çıvgını	Mountain Chiffchaff
<i>Phylloscopus collybita</i>	Çıvgın	Chiffchaff
<i>Ficedula semitorquata</i>	Alaca Sinekkapan	Semi-collared Flycatcher
<i>Oriolus oriolus</i>	Sarıasma	Golden Oriole
<i>Sturnus vulgaris</i>	Sığırcık	Starling
<i>Passer hispaniolensis</i>	Söğüt Serçesi	Spanish Sparrow
<i>Emberiza hortulana</i>	Kirazkuşu	Ortolan
<i>Emberiza melanocephala</i>	Karabaşlı Kirazkuşu	Black-headed Bunting

YEREL KUŞ TÜRLERİ

<i>Tachybaptus ruficollis</i>	Küçük Batağan	Little Grebe
<i>Gypaetus barbatus</i>	Sakallı Akbaba	Lammergeier
<i>Gyps fulvus</i>	Kızıl Akbaba	Griffon Vulture
<i>Accipiter nisus</i>	Atmaca	Sparrowhawk
<i>Buteo rufinus</i>	Kızıl Şahin	Long-legged Buzzard
<i>Aquila chrysaetos</i>	Kaya Kartalı	Golden Eagle
<i>Falco biarmicus</i>	Bıyıklı Doğan	Lanner Falcon
<i>Alectoris chukar</i>	Kınalı Keklik	Chukar

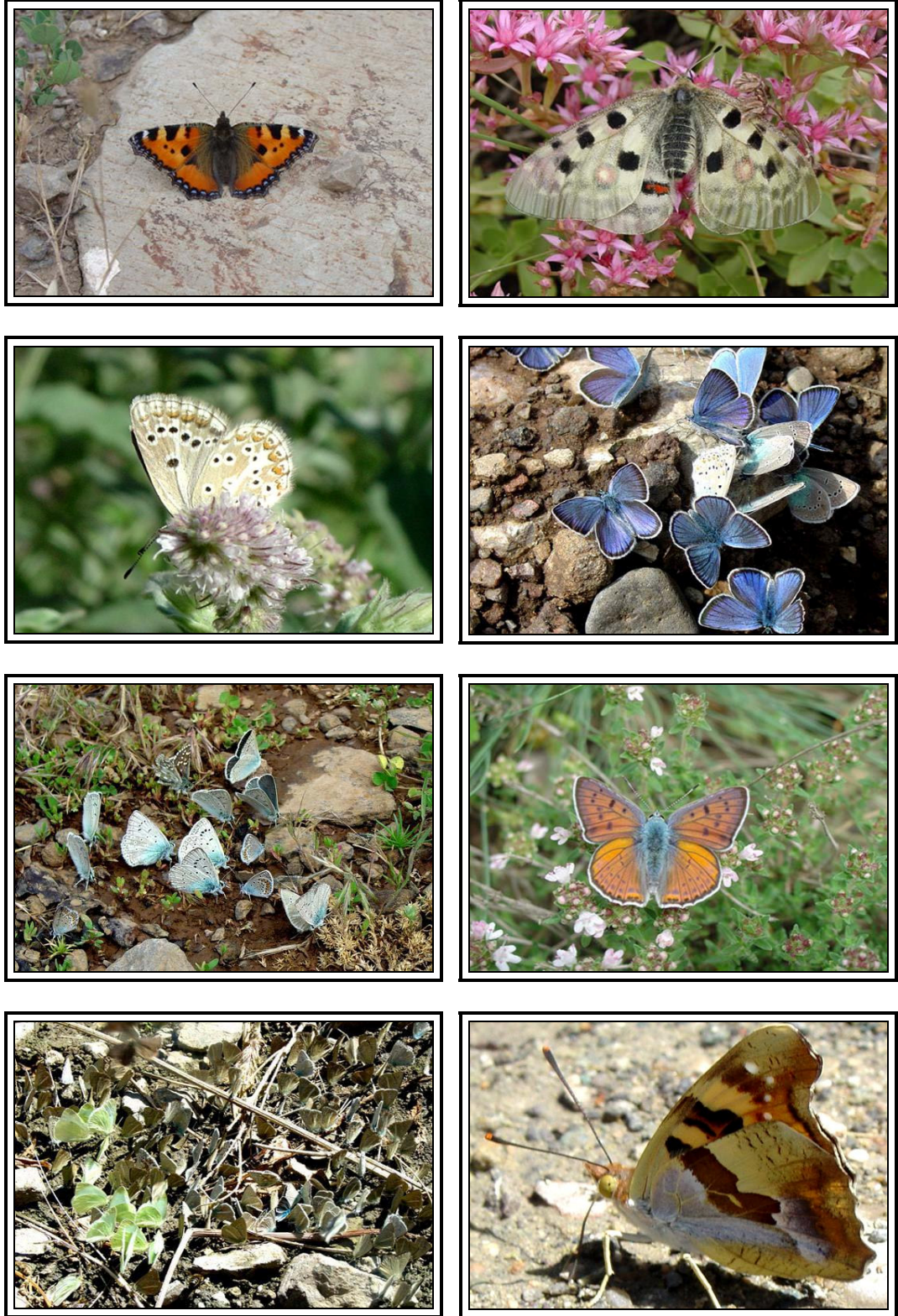
<i>Perdix perdix</i>	Çilkeklik	Grey Partridge
<i>Columba livia</i>	Kaya Güvercini	Rock Dove
<i>Bubo bubo</i>	Puhu	Eagle Owl
<i>Athena noctua</i>	Kukumav	Little Owl
<i>Strix aluco</i>	Alaca Baykuş	Tawny Owl
<i>Alcedo atthis</i>	Yalıçapkını	Kingfisher
<i>Dryocopus martius</i>	Kara Ağaçkakan	Black Woodpecker
<i>Galerida cristata</i>	Tepeli Toygar	Crested Lark
<i>Eremophila alpestris</i>	Kulaklı Toygar	Shore Lark
<i>Motacilla cinerea</i>	Dağ Kuyruksallayanı	Grey Wagtail
<i>Motacilla alba</i>	Akkuyruksallayan	Pied Wagtail
<i>Cinclus cinclus</i>	Derekuşu	Dipper
<i>Erithacus rubecula</i>	Kızılgerdan	Robin
<i>Saxicola torquata</i>	Taşkuşu	Stonechat
<i>Aegithalos caudatus</i>	Uzunkuyruklu Baştankara	Long-tailed Tit
<i>Parus caeruleus</i>	Mavi Baştankara	Blue Tit
<i>Parus major</i>	Büyük Baştankara	Great Tit
<i>Sitta europaea</i>	Sıvacı Kuşu	Nuthatch
<i>Sitta neumayer</i>	Kaya Sıvacıkuşu	Rock Nuthatch
<i>Pica pica</i>	Saksağan	Magpie
<i>Pyrrhonorax graculus</i>	Sarıgagalı Dağkargası	Alpine Chough
<i>Pyrrhonorax pyrrhonorax</i>	Kırmızıgagalı Dağkargası	Chough
<i>Corvus corone pallescens</i>	Leş Kargası	Hooded Crow
<i>Corvus corax</i>	Kuzgun	Raven
<i>Passer domesticus</i>	Serçe	House Sparrow
<i>Passer montanus</i>	Ağaç Serçesi	Tree Sparrow
<i>Petronia petronia</i>	Kaya Serçesi	Rock Sparrow
<i>Serinus pusillus</i>	Kara İskete	Red-fronted Serin
<i>Serinus serinus</i>	Küçük İskete	Serin
<i>Carduelis carduelis</i>	Saka	Goldfinch
<i>Carduelis cannabina</i>	Ketenkuşu	Linnet
<i>Rhodopechys sanguinea</i>	Alamecek	Crimson-winged Finch
<i>Emberiza cia</i>	Kaya Kirazkuşu	Rock Bunting
<i>Miliaria calandra</i>	Tarla Kirazkuşu	Corn Bunting

4.3.3. Kelebek Gözlemciliği

Kelebek gözlemciliği son yıllarda kuş gözlemciliği gibi ilgi duyulan bir hobi haline gelmiştir. Avrupa’da 500’e yakın kelebek türü bulunmaktadır. Türkiye’de Doğu Avrupa’daki kelebek türlerinin yanı sıra Kafkas ve Kuzey Afrika’daki kelebek türleri de görülebilmektedir. Farklı iklim kuşaklarının bir arada görüldüğü ülkemizde kelebek türleri açısından adeta kelebek cenneti durumundadır. Yapılan araştırmalara göre ülkemizde yaşayan kelebek sayısı ise 22’si endemik olmak üzere 345 tür olarak belirlenmiştir (Anonim 2008).

Kelebek türleri bakımından Çoruh Vadisi ve çevresi zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Alman bilim adamlarının yaptığı son araştırmalara göre Çoruh Havzası Türkiyede’ki kelebek türlerinin üçte ikisini bünyesinde barındırmaktadır (Anonim 2008). Bu türler arasında son derece önemli türlerin yanı sıra sadece bu bölgeye özgü türler de bulunmaktadır. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi topoğrafik yapısı, iklim koşulları ve yağış gibi etkenler bölgenin bitki çeşitliliğini artmasını sağlamış, bu durum diğer canlı gruplarının da barınmasına imkan tanımıştır. Kelebek türleri açısından da önem arzeden Uzundere İlçesi ve yakın çevresi kelebekler açısından da önemli türleri barındırmaktadır. Son yıllarda kelebek gözlemciliği konusuna ilgi duyanların giderek artması ve kelebek gözlemciliği turlarındaki yoğun artış sebebiyle Uzundere İlçesi ve yakın çevresini kelebek gözlemciliği faaliyetleri açısından önemli bir değere sahip olmaktadır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresine ait bazı kelebek türleri Şekil 4.23.’te ve Çizelge 4.4’te verilmiştir.

Şekil 4.23. Uzundere vadisindeki bazı kelebek türlerinden görünüm (Anonim 2008i).

Çizelge 4.4. Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde görülen bazı kelebek türleri (Anonim 2008).

Latince	Türkçe	İngilizce
<i>Papilionidae</i>	Kırlangıçkuyruklar	Swallowtails
<i>Parnassius mnemosyne</i>	Dumanlı Apollo	Clouded Apollo
<i>Parnassius nordmanni</i>	Kafkas Apollosu	Caucasian Apollo
<i>Parnassius apollo</i>	Apollo	Apollo
<i>Iphiclides podalirus</i>	Erik Kırlangıçkuyruğu	Scarce Swallowtail
<i>Papilio alexanor</i>	Kaplan Kırlangıçkuyruk	Southern Swallowtail
<i>Papilio machaon</i>	Kırlangıçkuyruk	Swallowtail
<i>Pieridae</i>	Beyaz ve sarılar	Whites or yellow-whites
<i>Leptidea sinapis</i>	Narin Orman Beyazı	Wood White
<i>Anthocharis cardamines</i>	Turuncu Süslü Kelebek	Orange Tip
<i>Anthocharis damone</i>	Turuncu Süslü Doğu Kelebeği	Eastern Orange Tip
<i>Aporia crataegi</i>	Alıçkelebeği	Black-veined White
<i>Pieris bryoniae</i>	Dağ Beyaz Meleği	Mountain Green-veined White
<i>Pieris ergane</i>	Dağ Küçük Beyaz Meleği	Mountain Small White
<i>Pieris mannii</i>	Mann'ın Beyaz Meleği	Southern Small White
<i>Pieris napi</i>	Yalancı Beyaz Melek	Green-veined White
<i>Pieris rapae</i>	Küçük Beyaz Melek	Small White
<i>Pieris brassicae</i>	Büyük Beyaz Melek	Large White
<i>Pieris chloridice</i>	Küçük Benekli Melek	Small Bath White
<i>Pontia edusa</i>	Yeni Benekli Melek	Eastern (New) Bath White
<i>Colias caucasica</i>	Kafkasya Azameti	Balkan (Caucasian) Clouded Yellow
<i>Colias crocea</i>	Sarı Azamet	(Dark) Clouded Yellow
<i>Colias alfacariensis</i>	Türkistan Azameti	Berger's (Southern) Clouded Yellow
<i>Colias thiosa</i>	Turan Azameti	Menetries's Clouded Yellow
<i>Lycaenidae</i>	Laycenidler	Blues or coppers
<i>Lycaena alciphron</i>	Büyük Mor Bakır Kelebeği	Purple-shot Copper
<i>Lycaena tityrus</i>	İsli Bakır Kelebeği	Sooty Copper
<i>Lycaena virgaureae</i>	Orman Bakır Kelebeği	Scarce Copper
<i>Lycaena candens</i>	Ateş Rengi Kelebek	Balkan Copper
<i>Lycaena phlaeas</i>	Benekli Bakır Kelebeği	Small Copper
<i>Lycaena thersamon</i>	Küçük Ateş Kelebeği	Lesser Fiery Copper

<i>Lycaena thetis</i>	Dağ Ateşi	Fiery Copper
<i>Favonius quercus</i>	Mor Meşe Kelebeği	Purple Hairstreak
<i>Scolitantides orion</i>	Karamavi	Chequered Blue
<i>Turanana endymion</i>	Anadolu Turan Mavisi	Odd-spot Blue
<i>Plebeius eurypilus</i>	Doğulu Esmergöz	Eastern Brown Argus
<i>Plebeius argus</i>	Gümüş Lekeli Esmergöz	Silver-studded Blue
<i>Plebeius pyrenaicus</i>	Pirene Çokgözlüsü	Gavarnie Blue
<i>Plebeius loewii</i>	Çokgözlü Gümüşmavi	Loew's Blue
<i>Plebeius eumedon</i>	Geranyum Çokgözlüsü	Geranium Argus
<i>Plebeius anteros</i>	Çokgözlü Balkan Mavisi	Blue Argus
<i>Plebeius artaxerxes</i>	Çokgözlü Orman Esmeri	Mountain Argus
<i>Polyommatus semiargus</i>	Çokgözlü Güzel Mavi	Eastern Mazarine Blue
<i>Polyommatus bellargus</i>	Çokgözlü Gök Mavisi	Adonis Blue
<i>Polyommatus dorylas</i>	Çokgözlü Turkuvaş Mavisi	Turquoise Blue
<i>Polyommatus aedon</i>	Çokgözlü Büyük Turan Mavisi	Larger Anatolian Blue
<i>Polyommatus eros</i>	Çokgözlü Eros	Eros Blue
<i>Polyommatus icarus</i>	Çokgözlü Mavi	Common Blue
<i>Polyommatus phyllis</i>	Çokgözlü İran Mavisi	Phyllis Blue
<i>Polyommatus turcicus</i>	Çokgözlü Türk Mavisi	Turkish Blue
<i>Polyommatus damon</i>	Çokgözlü Damon	Damon's Blue
<i>Nymphalidae</i>	Fırçaayaklar	Brush-footed butterflies
<i>Libythea celtis</i>	Çitlenbik Kelebeği	Nettle-tree Butterfly
<i>Limnitis reducta</i>	Akdeniz Hanımelî Kelebeği	Southern White Admiral
<i>Thaleropsis ionia</i>	Anadolu Şehzadesi	Ionian Emperor
<i>Nymphalis antiopa</i>	Sarı Bantlı Kadife	Camberwell Beauty
<i>Nymphalis xanthomelas</i>	Sarı Ayaklı Nimfalis	Yellow-legged Tortoiseshell
<i>Aglais urticae</i>	Aglais	Small Tortoiseshell
<i>Vanessa cardui</i>	Diken Kelebeği	Painted Lady
<i>Argynnis pandora</i>	Bahadır	Cardinal
<i>Argynnis paphia</i>	Cengaver	Silver-washed Fritillary
<i>Argynnis adippe</i>	Büyük İnci	High Brown Fritillary
<i>Boloria euphrosyne</i>	Beyaz İnci	Pearl-bordered Fritillary
<i>Boloria caucasica</i>	Kafkas Menekşe Kelebeği	Caucasian Fritillary
<i>Brenthis hecate</i>	Çift Noktalı Brentis	Twin-spot Fritillary
<i>Issoria lathonia</i>	İspanyol Kraliçesi	Queen of Spain Fritillary
<i>Melitaea cinxia</i>	İparhan	Glanville Fritillary
<i>Melitaea didyma</i>	Benekli İparhan	Spotted Fritillary

<i>Melitaea trivia</i>	Güzel İparhan	Lesser Spotted Fritillary
<i>Melitaea interrupta</i>	Kafkasyalı İparhan	Caucasian Spotted Fritillary
<i>Melitaea athalia</i>	Amannisa	Heath Fritillary
<i>Melitaea aurelia</i>	Güzel Amannisa	Nickerl's Fritillary
<i>Hipparchia pellucida</i>	Anadolu Kızılmeleği	Anatolian Grayling
<i>Hipparchia syriaca</i>	Büyük Karamelek	Eastern (Syrian) Rock Grayling
<i>Erebia graucasica</i>	Kafkas Güzelesmeri	Caucasian Ringlet
<i>Erebia hewitsonii</i>	Laz Güzelesmeri	Hewitson's Ringlet
<i>Erebia medusa</i>	Orman Güzelesmeri	Woodland Ringlet
<i>Chazara bischoffi</i>	Kızıl Cadı	Orange Hermit
<i>Pseudochazara beroe</i>	Dağ Yalancı Cadısı	Freyer's Tawny Rockbrown
<i>Pseudochazara guriensis</i>	Gürcistan Yalancı Cadısı	Georgian Tawny Rockbrown
<i>Hyponephele lycaon</i>	Küçük Esmer Peri	Dusky Meadow (Steppe) Brown
<i>Maniola jurtina</i>	Çayır Esmeri	Meadow Brown
<i>Coenonympha pamphilus</i>	Küçük Zıpzip Perisi	Small Heath
<i>Coenonympha symphita</i>	Kafkasya Zıpzip Perisi	Lederer's Heath
<i>Esperarge climene</i>	Kaya Esmeri	Iranian Argus
<i>Lasiommata maera</i>	Esmer Boncuk	Large Wall Brown
<i>Lasiommata petropolitana</i>	Orman Esmer Boncuk	Northern Wall Brown
<i>Pararge aegeria</i>	Karanlık Orman Esmeri	Speckled Wood
<i>Hesperidae</i>	Zıpızılar	Skippers
<i>Carcharodus lavatherae</i>	Mermer Zıpzipı	Marbled Skipper
<i>Carcharodus flocciferus</i>	Tüylü Zıpzip	Tufted Marbled Skipper
<i>Carchadorus alcea</i>	Ebegümece Zıpzipı	Mallow Skipper
<i>Erynnis tages</i>	Paslı Zıpzip	Dingy Skipper
<i>Muschampia tessellum</i>	Mozayik Zıpzip	Tessellated Skipper
<i>Pyrgus alveus</i>	Büyük Boz Zıpzip	Large Grizzled Skipper
<i>Pyrgus jupei</i>	Kafkasya Zıpzip	Caucasian Skipper
<i>Pyrgus melotis</i>	Ege Zıpzipı	Aegean Skipper
<i>Pyrgus serratulae</i>	Zeytuni Zıpzip	Olive Skipper
<i>Pyrgus sidae</i>	Sarı Bantlı Zıpzip	Yellow-banded Skipper
<i>Spialia orbifer</i>	Kızıl Zıpzip	Red Underwing Skipper
<i>Hesperia comma</i>	Gümüş Benekli Zıpzip	Silver-spotted Skipper
<i>Thymelicus lineola</i>	Siyah Antenli Zıpzip	Essex Skipper
<i>Thymelicus sylvestris</i>	Sarı Antenli Zıpzip	Small Skipper

4.3.4. Yaban Hayatı Gözlemciliği

Dünyada önemli oranda rağbet gören yaban hayatı gözlemciliği yaygın olarak daha çok kuş, memeli ve botanik gözlemleri olarak ana ilgi gruplarına ayrılmaktadır. Bunların dışında Av turizmi ve balıkçılık bilinçli ve belli bir eğitime dayanarak, doğaya zarar vermeden yapılan, sadece olgunluğu erişmiş hayvanların avlanması olayıdır. Av turizmi, ancak A Grubu seyahat acentaları aracılığıyla yapılabilir. Ülkemizde de yaban hayatı gözlemcilerinin sayıları son yıllarda hızla artmaktadır. Çoruh Vadisi sahip olduğu canlı türleri ve doğal güzellikleri ile Dünya'da 34 sıcak nokta arasında bulunan Kafkasya Ekolojik Bölgesi içinde yer almaktadır. Çoruh Vadisi içerisinde yer alan Uzundere İlçesi ve yakın çevresi de bu zenginliğin bir bölümünü içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca alan, içerdiği, Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Dağ Keçisi (*Capra aegagrus*) (Şekil 4.24.), Kurt (*Canis lupus*), Yaban Kedisi (*Felis silvestris*), Vaşak (*Lynx lynx*) popülasyonları ile önemli memeli alanı niteliğindedir. Alan, içerdiği tüm bu özelliklerin bir birleşimi olarak aynı zamanda Önemli Doğa Alanı statüsü taşır (Bekir vd 2008).

Şekil 4.24. Doğal ortamda dağ keçilerinden bir görünüm (Bekir vd 2008).

4.3.5. Trekking

Trekking doğada bir noktadan diğer bir noktaya varmak amaçlı yapılan, genelde hafif tempolu sportif yürüyüşlerdir. Çağdaş anlamı ise bir bölgenin dağlık kesimlerinde, dağcılık tekniği gerektirmeden, zor ve sarp yerlere girmeden, küçük patikaların takip edildiği, belirli zorluklar ve özellikler gösteren doğa koşullarında, yaş gruplarına uygun ve zamanla sınırlı olarak düzenlenen uzun yürüyüşlerin genel adıdır (Erdoğan 2003a). 19. yy. da naturalist akımla birlikte trekking kavramı ortaya çıkmış ve zaman içerisinde bir spor halini almıştır.

Trekking özellikle, doğanın yakından görülerek, detaylı incelenerek, sürekli güç sarf edilerek, irade gösterilerek yapılan bir yürüyüş ve keşif aracı olduğu için, araçlarla yapılan doğa turlarına göre daha üstündür. En önemli özelliği de kişinin iradesini ve dayanıklılığını kuvvetlendirmesidir. Yüksek kondisyon veya teknik istemiyor oluşu, sakatlanma vb. risklerinin çok düşük seviyelerde seyretmesi, maliyetinin az olması gibi nedenlerle kitlelerin en yoğun ilgi gösterdiği doğa sporudur.

Genel olarak doğada yapılan bütün yürüyüşlere trekking dense de bunların çeşitleri vardır. Dayhiking (günübirlik doğa yürüyüşleri), Hiking, Backpacking (genelde konaklamalı ve dağcılık maksatlı yürüyüşler), ormanda, çölde, dağlık alanda, açık alanda, kanyon ve dere yatağında trekking, rotalı, rotasız yürüyüşler ve kış yürüyüşleri olarak sınıflandırmak ta mümkündür (Durmuş vd 2007).

Trekking sporunda 1 den 6 ya kadar sınıflandırılmış zorluk dereceleri vardır (Durmuş vd 2007):

Zorluk Derecesi 1: Yürüyüş eğimi azdır. Yükselme yani çıkış çok az yapılmaktadır. Çıkışlar 100 m'yi geçmez. Patikalar geniştir ve toplam yürüyüş süresi 2 saati geçmez. Yürüyüşlere yeni başlayanlar ve sağlık problemi olmayan herkes katılabilir.

Zorluk Derecesi 2: Yürüyüş eğimi azdır. Toplamda 300 m'yi geçmeyen hafif çıkışlar içerir. Zorluk derecesi 1 olan parkurlardan farkı genelde süresidir. Toplam yürüyüş süresi 3,5 saati geçmez. Birkaç hafif yürüyüşe katılmış herkese uygundur.

Zorluk Derecesi 3: Yürüyüş eğimi artık artmaktadır. 500 m'yi geçmeyen çıkışlar içerir. Daha dar patikalardan, bazen sık ormanlık alanlardan daha çarşak bölgelerden geçmek gerekebilir. Islak geçişlerde yoğunlaşmaktadır. Toplam yürüyüş süresi 5 saati geçmez. Yürüyüşler kondisyonu iyi olan ve yürüyüş deneyimi de olan herkese uygundur.

Zorluk Derecesi 4: Yürüyüş eğimi fazlalaşmaya başlar. Çıkışlar 700 m'yi bulmaktadır. Patikalar iyice bozuktur, bazı yerlerde yoktur. Ormanlık alan varsa daha sık olmaktadır. Daha kayalık arazide yol alınmaktadır. Toplam yürüyüş süresi 6,5 saati geçmez. Sportif ve kondisyonu iyi olan kişilere uygundur.

Zorluk Derecesi 5: Yürüyüş eğimi artık zorlu ve fazladır. Çıkışlar 1000 m'yi de geçmeye başlar. Sert yapılı, taşlık, kayalık ve patikasız alanlardan gidilmektedir. Ormanlık alanları oldukça zorludur. Islak geçişler de mevcuttur. Rehberin oldukça deneyimli olması gerekir. Toplam yürüyüş süresi 8 saati bulmaktadır. Teknik çıkışlar içermemesine rağmen bu zorluk derecesi yüksek yürüyüş sportif, tecrübeli ve kondisyonu iyi, deneyimli yürüyüşçüler için uygundur.

Zorluk Derecesi 6: Bol eğimli, çıkışları ve inişleri fazla olan, çıkışları 1500 m'yi bulabilen, uzun süreli rota takibi gerektiren, zorlu arazi şartlarında ilerlenen yürüyüşlerdir. Gerektiğinde konaklama yani kamp yapılabilir. Yürüyüş süresi 8 saat ve üzeri olmaktadır. Deneyim, dikkat, kondisyon, bilgi ve disiplin gerektirir.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde çeşitli vadi ve yayla oluşumlarıyla farklı zeminlere sahip, bazen tırmanmayı gerektiren, bazen de sadece sarıçam ormanlarının arasından yürünebilecek, bazen de göl ve şelaleler arasından geçilen pek çok dağ yürüyüşü rotası

bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve UNDP işbirliğinde; Efes Pilsen finansal desteği ile yürütülmekte olan Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi kapsamında Uzundere İlçesi ve çevresinde dağ yürüyüşü rotaları çıkartılmıştır. Uzundere İlçesi ve çevresinde bu rotaların büyük  oğuluğu GPS sistemi ile işaretlenip, parkurların özellikleri detaylı bir sekilde ele alınmıştır ( izelge 4.5.). İlk olarak rota olusturabilecek bölgelerin bir  n çalışması yapılarak öncelikle yerel halkla görüşülüp rotalar hakkında fikirlerine de başvurulmuştur. Bu kapsamda Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin trekking parkurları açısından sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarma, bölgedeki yerel halkı bu bölgeye gelecek kişilere rehberlik etmeleri konusunda teşvik etme ve bunların yanısıra var olan turizm potansiyeline farklı bir açıdan bakıp yorum yapabilme imkanı sağlayacaktır (Durmuş vd 2007).

Uzman ekip ve yerel halktan katılımcılarla birlikte yapılan trekking rota çalışmaları ve değerlendirmeleri sonucu kapsamında Uzundere İlçesi ve yakın çevresi için farklı zorluk derecelerine sahip 8 rota GPS sistemi ile tespit edilmiştir (Durmuş vd 2007).

Bunlar;

- ✓ Cevizli Yaylası
- ✓ Uzunkavak–Yedigöller
- ✓ Sapaca Yaylası
- ✓ Ağcakale
- ✓ Paisor Yaylası
- ✓  skvank Kilisesi
- ✓ Carmis Yaylası
- ✓ Balıklı Köyü

Çizelge 4.5. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi trekking rotaları (Durmuş vd 2007).

ROTA ADI	ZORLUK DERECESİ	YÜRÜYÜŞ SÜRESİ	YÜRÜYÜŞ MESAFESİ	YÜKSEKLİK	ULAŞIM BİLGİLERİ
CEVİZLİ YAYLASI	2	5–6 saat	20km	2260m	Cevizli Köyü Sapağı–Uzundere İlçe Merkezi
UZUNKAVAK YAYLASI– YEDİGÖLLER	3–4	8–9 saat	36km	2500–2700m	Yedigöler–Uzunkavak yaylası 11km Uzunkavak yaylası–Uzunkavak Köyü 7.5 km Köy–kavşak 24km Kavşak–Uzundere 7km
SAPACA YAYLASI	2	5–6 saat	20km	1000–1200m	Uzundere–Sapaca kavşağı 3km Kavşak–Sapaca 3km Sapaca–yayla 10km
ENGÜZEKKALE	3	3–4 saat	6.5km	1400–1600m	Uzundere–Seyidefendi mahallesi 7km
PAISOR YAYLASI	3	5–6 saat	11km	1800–2400m	Uzundere–kavşak 3.5 km Kavşak– başlangıç 13.4km Çaybaşı– Uzundere 11km
ÖŞVANK KİLİSESİ	2	3–4 saat	7km	1800–2400m	Uzundere–kavşak 3.5 km Kavşak– başlangıç 13.4km Çamlıkaya– Uzundere 11km
CARMIS YAYLASI	3	4–5saat	13.7km	1500–2400m	Uzundere– kavşak 3km Sapaca – Hkensor Yaylası
BALIKLI KÖYÜ	1	1saat	3km	1200–2200m	Uzundere– Balıklı kavşak 14 km Kavşak– Balıklı Köyü 0.6km Balıklı Yayla– köy 7.4km

4.3.6. Manzara Seyri

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi, çok derin vadi sistemleri ve sarp yapısı ile ziyaretçilerine eşsiz manzaralar sunmaktadır. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde korumuş olan Uzundere vadisinde, farklı iklimlerin aynı anda egemen olması, burada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırdığı gibi, bölgeyi canlılar açısından da son derece özel bir konuma getirir. Bölgede akarsular, mevsimlik şelaleler, kayalık derin vadiler, tepeler, küçük düzlükler ve yüksek dağ zirveleri yalnızca bu coğrafyada görülen bitkilerin ve hayvanların yanı sıra çok çeşitli canlı türlerine de elverişli yaşam alanı sağlamaktadır.

Bölgede çeşitli jeolojik zamanlara ait formasyonlar ve çok çeşitli kayalar bulunmaktadır. Çok eski jeolojik zamanlardan kalma okyanus tabanına ait deniz canlılarına ait fosillere bile rastlanabilmektedir. İlçe ve çevresinin geniş lav ve tüf kayalar gibi çoğunlukla volkanik kaynaklı olan jeolojik yapısı, Tortum Şelalesi ve Tortum Gölü, Yıkıklar (Yedigöller), mevsimlik şelaleler, ilginç jeolojik oluşumlar, peribacaları oluşumları, kahverengi, sarı, kırmızı, yeşil renkteki kaya ve toprak parçalarıyla şaşırtıcı manzaralar oluşturur. Ayrıca bölgedeki fauna ve flora çeşitliliği de seyir açısından ayrı bir alternatif oluşturmaktadır.

Uzundere İlçe ve yakın çevresi manzara ve doğal peyzaj görünümüyle ekoturizm ve rekreasyon amaçlı fotoğrafçılık ve manzara seyri faaliyetleri açısından alternatifler ve büyük zenginlikler sunmaktadır. Bölgeye gelen ziyaretçi ve turistler tüm yorgunluklardan kısa sürede sıyrılıp temiz havanın etkisi ve gözü okşayan muhteşem manzaralar ile doğanın keyfini doyasıya yaşamaktadırlar. Şelalerin muhteşem görüntüsünün yanında çevredeki görsel değeri artıran vadi ve ilginç jeolojik oluşumlar, ilginç peyzaj formları ve bitkilerin sunduğu mevsimsel renk gösterileriyle de zengin görsel peyzajı izleme imkanı sunmaktadır (Şekil 4.25. ve 4.26.).

Tortum vadisinden genel bir görünüm

Ulubağ Köyünden Tortum Gölü

Su kavuşumuna doğru Kanyon Vadiler

Yıkıklar(Yedigöller)

Tortum Şelalesi

Cevizli Yaylasından Tortum Gölü

Sapaca Puşulu Yaylası

Çamlıyamaç-Kılıçkaya Geçişi

Şekil 4.25. Uzun dere vadisinde manzara seyri yapılabilecek bazı alanlardan görünüm

Tortum Gölü

Cevizli Yaylası

Uzundere Yaylası

Çamlıyamaç-Kılıçkaya'dan Tortum Gölü

Palisor Yaylası

Dikyar Yaylası

Tortum Çayı – Tortum Gölü

Cevizli Yaylası

Şekil 4.26. Uzundere vadisinde manzara seyri yapılabilecek bazı alanlardan görünüm

4.3.7. Tortum Gölü'ne Dayalı Etkinlikler

1700'lü yılların ortalarında, Balıklı Köyü batısında bulunan Kemerli Dağı'ndan heyelan sonucu kopan bir kütlenin Tortum Çayı vadisinin önünü tıkayarak, vadi yatağının Tortum Çayı sularıyla dolmasıyla meydana gelen Tortum Gölü Uzundere İlçesi merkezine yaklaşık 8 km mesafededir. 6.625.000 m² yüzölçümüne sahip Tortum Gölü, bir dağ göçüntüsünün meydana getirdiği set gölü (doğal baraj) dır (Şekil 4.27.). Tortum Gölü'nün uzunluğu kuzey–güney yönünde 11km, genişliği doğu–batı yönünde 600 ile 1000 metreyi bulmaktadır. Derinliği 40–50 metre olan Tortum Gölü'nün denizden yüksekliği 1027 metredir. Gölde kafes balıkçılığı yapılmakta olup, alabalık ve aynalı sazan rastlanan türlerdir. Balıklı Köyü önlerinde göle doğru uzanan Bozburun Yarımadası önemli bir uğrak yeridir ve gölün üzerinde sandalla gezinti yapmak mümkündür. Gölün doğu kıyılarını peribacaları süslerken, batı yamaçlarında çok dik ve kayalık bir yapılar göze çarpmaktadır.

Şekil 4.27. Tortum Gölü'nden bir görünüm

Tortum Gölü ve çevresi için ekoturizm açısından önemli potansiyele sahiptir. Su sporları, fotoğrafçılık, dağ yürüyüşü (trekking), piknik, dağ bisikleti, kamping, avlanma (alabalık tutma), kuş gözlemleme, bitki gözlemleme, manzara seyriyle sessizliği dinleyerek dinlenme yapılabilecek aktivitelerin en başında gelenleridir. Tortum Gölü su sporları ve suya dayalı rekreasyon faaliyetleri açısından birçok aktiviteye olanak sağlamaktadır. Gölde yelken, kürekçilik, kano, su kayağı, balıkçılık, kayıkla gezinti, sandallarla kürek çekme ve benzeri birçok aktivite için eşsiz bir potansiyel ve büyüklüğe sahiptir. Tortum Gölü ekoturizm faaliyetleri açısından en önemli sorun konaklama ve tesis imkanlarının bulunmamasıdır. Tortum Gölü'nün yakın çevresinde, göl manzarasının en iyi görülebileceği ve aynı zamanda da su sporları yapmaya uygun tesislerin kurulabileceği potansiyel yerlerden birisi, Balıklı Köyü yakınlarından göle doğru sokulmuş bulunan, Uzunburun çıkıntısıdır.

Tortum Gölü, Tortum Şelalesi ve Tortum Hidroelektrik Santrali çevresinde, doğal çevre faktörlerinden olan litolojik ve hidrografik doğal çevre elemanlarıyla ilgili, çok muhteşem doğa manzaraları vardır. Bu göz alıcı ve gösterişli manzara, ancak vadi periferisi üzerindeki hakim sitlelerden iyi seyredilebilir. Örneğin, bir bütün olarak göl manzarasını seyredebilmek için, Tevin Dağı (2400 m.) veya Kemerli Dağı (2700 m.) doruklarından birine çıkmak gerekir. Buralardan bakıldığında, insanın görüş ufkuna göz kamaştırıcı, görkemli, coğrafi oluşum ve doğa turizmi potansiyeli bakımından, hayranlık uyandıran bir peyzaj serilmektedir. Özellikle hidroelektrik santralin yer aldığı Karadağ yarma vadisi dar bir boğazın iki yakasında inşa edilmiş, karşılıklı iki dev hisarı andıracak biçimde istiflenmiş volkanik tüf ve tortul kayaç katmanlarından oluşmuş; ender rastlanan bir doğa harikası olarak göze çarpar. Bu çevre, hem âdeta bir jeoloji ilmi laboratuvarı gibidir ve hem de, dağcılık, yani Alpinizm bakımından, yüksek bir potansiyel taşımaktadır (Doğanay 1994).

Efes pilsen, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğiyle başlayan Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi (DATUR)'nin yürütüldüğü Erzurum Uzundere İlçesi'nde yer alan Tortum Gölü'nde 1 Temmuz 2007 tarihinde Denizcilik ve Kabotaj Bayramı kutlanmıştır. Uzundere Kaymakamlığı,

Uzundere Belediyesi, Yelken Federasyonu ve Denizcilik Müşterarlığı tarafından birincisi düzenlenen ve piknik havasında geçen etkinlik kapsamında Tortum Gölü'nde yelken yarışları, karete ve güreş gösterileri ve konserler gerçekleştirilmiştir. Türk bayrağını taşıyan gemilere ve Türk vatandaşlarına verilen kabotaj hakkı 1926'dan beri "Kabotaj ve Denizcilik Bayramı" olarak 1 Temmuz günü kutlanmaktadır. Gelenekselleşen bu bayram son üç yıldır tatlı sularda da kutlanmaya başlanmıştır. Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi (DATUR) kapsamında Tortum Gölü'nde ilk kez düzenlenen yelken yarışlarına da yöre halkı oldukça büyük bir katılımıla ilgi göstermiştir.

4.4. Turizme Yönelik Altyapının Geliştirilmesi

Turistin gittiği yerlerdeki en önemli ihtiyaçlardan biri dinlenme ve konaklama sorunu olup bu da bölgedeki konaklama ünitelerinin durumuna bağlıdır. Konaklama en genel anlamı ile turizmde geceleme ve beslenmeyi içeren bir hizmet bileşenidir. Herhangi bir ülke, bölge ya da yörede turizmin gelişmesi büyük ölçüde o yerin konaklama kapasitesi ve durumuna bağlıdır. Başka bir ifadeyle konaklama, turistlerin bir bölgede başarılı bir şekilde ağırlanmasına imkan veren sosyal ve kültürel zenginliklerdir. Zira turistlerin karşılanması, turistlere yakın ilgi ve arkadaşlık gösterilmesi, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarının giderilmesi, rahat biçimde ağırlanması, eğlence ve benzeri hizmetler konaklama tesislerince yerine getirilir. Konaklama tesisleri başta oteller olmak üzere moteller, tatil köyleri, pansiyonlar gibi klasik konaklama tesisleri ile tatil evleri (apart otel), kampingler, hosteller ve dağlarda ve kırsal alanlarda yapılan basit konaklama tesisleri (bungalov, oberj, vb.) gibi yardımcı konaklama tesisleri biçiminde gruplandırılabilir.

Turizmde başarı için ziyaret bölgesine gelen yolcu talebini karşılamaya yetecek sayıda konaklama tesisine ihtiyaç duyulur. Konaklama tesisleri herhangi bir turizm geliştirme amacına yönelik unsurun önünde gelir. Bu tesislerin önemi hiçbir zaman ve hiçbir şekilde göz ardı edilemez. Aksi durumda turistlerin turistik ülke, bölge veya yöreye olan seyahat etme arzuları konaklama imkanlarının yetersizliği ölçüsünde azalma

gösterecektir (Zengin 2006). Konaklama kapasitesi turizm talebini büyük ölçüde etkilemekte olup, bunun yanısıra temizlik, rahatlık, ücret bakımından uygun imkanlar sunulması gibi hizmetlerde bu talebi büyük ölçüde etkilemektedir.

Uzundere ve yakın çevresinde ekoturizm için önerilebilecek altyapı tesisleri aşağıda özetlenmiştir.

4.4.1. Bungalov Evler

Bungalov kelime anlamı ile genellikle tahtadan yapılmış verandayla çevrili tek katlı konut anlamına gelir. Özellikle kamp yerlerinde tatil evi olarak kullanılan tek katlı basit hafif ahşap yapılardır. Bungalov evler; ahşap taşıyıcılı yapı sistemiyle tasarlanmış, özel evlerdir. İç ve dış duvarları ahşap kütük profillerden oluşur, evlerin zeminleri ahşap rabıta, kapıları, doğramaları ahşap masif, çatı mertekleri ve kat arası ahşap latalarla, taban ve çatı izolasyonu yüksek ısı ve ses izolasyonuna sahip yalıtım malzemeleri kullanılarak kısa sürede inşa edilir. Ahşap bungalov evlerin en büyük özelliği, betonarme yapılardan farklı olarak bulunduğu doğal ortama uyumlu küçük yapıları olup, doğal güzellikler içerisinde rahat bir konaklama yanında çeşitli spor, eğlence ve satış hizmetlerinin de sağlandığı yaygın yerleşim düzenindeki en fazla iki katlı yapılardan oluşan konaklama tesisleridir. Bungalov ev konaklama ünitelerinde ve çevresinde doğal varlıkların, yöresel değerlerin ve mimarinin korunmasına özen gösterilerek çevre düzenlemesi yapılır. Bungalov ev tipi konaklama tesislerinin yer seçiminde doğal güzellikler ve tarihi zenginlikler esas rolü oynar. Özellikle göl, akarsu kıyıları, orman içleri, manzaraya hakim yerler ve erişilebilirlik en çok tercih edilen konumlardır. Bu tür kamp yerleri özellikle doğa sporları açısından zengin alanlarda konumlandırılmış olup misafirlerine birçok aktivitenin yanında doğayla başbaşa kalıp dinlenme imkanları da sunmaktadır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi için bungalov evlerle turistik tesis kurulması için önerilebilecek alanlar:

- ✓ Uzundere İlçesi merkezi sınırları içerisinde ve Tortum Çayı kenarında

- ✓ Uzundere İlçesi merkezine bağlı Yayla Mahallesi bölgesinde
- ✓ Uzundere İlçesi Zugar Boğazı mevkiinde ve sarıçam ağaçlarından oluşan ormanlık alan içerisinde
- ✓ Çağlayan Köyü merkezi içerisinde ve özellikle Tortum Şelalesi manzararalı alanlarda
- ✓ Gölbaşı Köyü'nde ve Tortum Gölü kıyısında
- ✓ Balıklı Köyü Tortum Gölü Bozburun Yarımadası civarında
- ✓ Ulubağ Köyü Yıkıklar (Yedi Göller) bölgesi göl civarında
- ✓ Sapaca Köyü Puşulu yaylasında
- ✓ Çamlıyamaç Köyü ve Yusufeli Kılıçkaya Köyü arasında
- ✓ Çamlıyamaç Köyü Armutlu Mezrasında
- ✓ Cevizli yaylasında

4.4.2. Ev Pansiyonculuğu

Kişi ya da ailelere ait evlerin, bütünüyle ya da odalarının turistik amaçlarla işletilmesine "ev pansiyonculuğu" denilmektedir. Bu amaçla ile işletilen konutlara "pansiyon" ve bunların sahiplerine "pansiyoncu", konaklayan ve geceleleyen kişilere de "pansiyoner" denir. Küçük turistik aile işletmesi niteliği taşıyan bu tür konaklama tesisleri bölgelerde yer alan evlerin pansiyon olarak kiraya verilmesi şeklindedir. Bu birimlerde konaklayan turistler günlük ev yaşantıları şeklinde olanaklara sahip olup tatil amacı dışında da kendi evlerinde yaşıyormuş gibi ağırlanırlar.

Pansiyon sahibi sadece mülkiyet ilişkisi açısından değil, sosyal ve kültürel konumu açısından da turiste karşı bir "ev sahibi" kimliğine ve saygınlığına sahiptir. Turistle pansiyon sahibi arasındaki ilişki de sıradan bir müşteri ve pazarlamacı ilişkisinin çok ötesinde bir misafir ve ev sahipliği içinde kurulur ve gelişir. Karşılıklı saygıya ve evi birlikte kullanma kültürüne dayalı bu ilişkilerde çoğu zaman yakın dostluklarda kurulmaktadır (Ekinci 1998).

Uzundere İlçesi ve çevresinde turistlerin konaklaması için ev pansiyonculuğu ile yörenin kendi kültürünü ön plana çıkartan evlerde turist ve ziyaretçilerin ağırlanması en uygun konaklama seçeneklerinden birisidir. Yöreye gelen turistler ev pansiyonlarını kiralayıp; yiyecekten, içeceklerine varıncaya kadar bulundukları köylerin imkanlarından istifade edip, yörenin ürünlerini de yerinde tüketebilme şansına sahip olabileceklerdir. Bu konaklama yöntemiyle hem yerel halka ekonomik anlamda kazanç sağlanacak, hem de ilçe ve çevresi gelişecek bu turizm faaliyetleriyle ekoturizm cenneti haline gelip kalkınacaktır.

Turistik konaklama imkanına sahip olmayan Uzundere İlçesi yerel yönetimlerinin ve bölgede devam eden Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesinin (DATUR) desteği ile ilçe merkezinde bir ev pansiyonu dönüştürülmesiyle 5 kişilik yatak kapasitesi ile kavuşmuş ve ilk misafirlerini Mayıs 2008 tarihi itibarıyla ağırlamıştır. Bu girişim diğer ilçe ve köyleri halkına da örnek teşkil etmesi açısından da oldukça önemli bir atılımdır. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi halkının işsizlik ve göç sorunu da dikkate alındığında, uygulanacak bu tür yerel istihdama yönelik atılımların önemi apaçık ortaya çıkmaktadır. Uzundere ilçesi ve yakın çevresinde ev pansiyonculuğu için Uzundere ilçe merkezi ve bağlı tüm köyleri önerilebilecek alanlardır.

4.5. SWOT Analizi Bulguları

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi için SWOT analizi sonuçları aşağıdaki şekilde değerlendirilmiş ve gruplandırılmıştır.

4.5.1. Güçlü Yönler (S):

- ✓ Uzundere İlçesi'nin Çoruh Vadisi içerisinde yer alması
- ✓ Tortum Gölü'nün ilçe sınırları içerisinde yer alması
- ✓ İlçe sınırlarında dünyanın ve Türkiye'nin oluşumu ve yüksekliği bakımından sayılı şelalelerinden biri olan Tortum Şelalesi'nin varlığı
- ✓ Yıkıklar (Yedigöller)'in varlığı

- ✓ İlçe sınırları içerisinde ve yakın çevresinde yer alan yaylalar, irili ufaklı göl oluşumları ve mevsimlik şelaleler
- ✓ İlçe ve yakın çevresinin barındırdığı zengin manzara seyir noktalarının bulunması
- ✓ Doğal kaynaklar ve bozulmamış doğal çevre
- ✓ Yaban hayatı ve yaşam alanlarının varlığı
- ✓ Ornitolojik açıdan değerli alanların varlığı
- ✓ Bitki örtüsü çeşitliliği ve yöreye özgü endemik floranın varlığı
- ✓ Türkiye'deki 3 ana kuş göçü yollarından birinde yer alması
- ✓ Tarihi öneme sahip inanç ve kültür turizmi açısından zengin kaynaklara sahip olması (Öşvank Kilisesi, Ağcakale ve diğer kültürel değerler)
- ✓ Suyu dayalı ve çeşitli rekreasyonel faaliyetlere potansiyel oluşturması
- ✓ Yörede ekoturizme yönelik kullanılabilecek doğal ve kültürel zenginlikler
- ✓ İlçenin tarihinin 3000 yıllık bir geçmişe sahip olması
- ✓ Foto ve jeep safari olanağına sahip alanların varlığı
- ✓ İlçenin konumunun Erzurum–Artvin karayolu koridoru üzerinde ulusal ana ulaşım ağı içerisinde yer alması
- ✓ Değişik ekoturizm faaliyetlerine olanak sağlayan topografik yapı
- ✓ Çeşitli jeomorfolojik süreçlere ait rölyefler, karstik ve volkanik yer şekillerinin varlığı
- ✓ Nüfus yoğunluğunun az olması
- ✓ Yöresel gıdalar, yemekler ve el sanatları
- ✓ Misafirperver, hoşgörülü yerel insan kaynağı
- ✓ İlçenin coğrafi konumu itibarıyla Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi arasında geçiş özelliği taşıması

4.5.2. Zayıf Yönler (W):

- ✓ Ekoturizme yönelik tanıtım ve pazarlamanın yetersizliği
- ✓ Ekoturistik tesisler ve altyapıdaki eksiklikler
- ✓ Ekoturizme yönelik en büyük sorun olan konaklama imkanlarının çok yetersiz olup ihtiyaçlara cevap verememesi

- ✓ Turistik hizmet sektörünün gelişmemiş olması
- ✓ Yöredeki el sanatlarının ve çeşitli geleneksel ürünlerin tanıtım eksikliği
- ✓ Sertifikalı ürünlerin geliştirilmemiş olması
- ✓ Bölgedeki en önemli turizm kaynağı olan Tortum Şelalesi ve Tortum Gölü'nün tanıtım eksikliği
- ✓ Ekoturizm etkinlikleri için eğitimli kalifiye eleman eksikliği
- ✓ Tur organizasyonlarının eksikliği
- ✓ Göç
- ✓ Ekoturizme yönelik bilgi ve bilinç yetersizliği
- ✓ Tortum şelalesinin 4 mevsim boyunca akmaması
- ✓ Yöre halkının yabancı dil bilgisinin yetersizliği

4.5.3. Fırsatlar (O):

- ✓ Alternatif turizm türleri potansiyelinin yüksekliği, farklı ekoturistik aktivitelere olanak vermesi
- ✓ Yöre halkının ekoturizm faaliyetlerine katılım göstermeye istekli olması
- ✓ Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük illerinden biri olan Erzurum İli'ne bağlı ilçe olması
- ✓ Erzurum 2011 Universiade Kış Olimpiyatları
- ✓ Çoruh Vadisi ve çevresinin artan ekoturizme yönelik ilgi çekicilik
- ✓ Koruma ve restorasyon çalışmalarıyla uygun hale getirilebilecek yörenin kültürel ve doğal dokusu
- ✓ İlçe ve çevresinde yörenin ekoturizmi çalışmaları amacıyla devam etmekte olan Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi (DATUR) çalışmaları
- ✓ Toprak erozyonunu önleme çalışmalarının gün geçtikçe yöreye olumlu etkiler kazandıracak olması
- ✓ Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Japon Hükümeti'nden sağladığı 25 Milyar Euro'luk Çoruh Vadisi Ağaçlandırma ve Rehabilitasyon Projesi ve yaklaşımları
- ✓ Yöre ve çevresinin organik tarım ve ürünlerine yönelik artan tüketici talebi
- ✓ Yerel halktan zengin olanların bölgeleri için yatırım yapmaya istekli olması

- ✓ İlçe ve çevresinin ekoturizme yönelik her türlü tesis ve altyapının planlaması gerçekleştirilmesine imkan sağlayacak uygun alanlara sahip olması
- ✓ Çevreye göre yöre ikliminin mikroklima iklim özelliği göstermesi
- ✓ Erzurum–Uzundere karayolu bölünmüş yol çalışmalarının tamamlanma aşamasına gelmesi
- ✓ Yerel yönetimlerin ekoturizm çalışmalarına yönelik ilgisi
- ✓ Atatürk Üniversitesi’nde ekoturizme bağlantılı olarak yörede yürütülen araştırma, inceleme, geziler ve danışmanlık hizmetleri

4.5.4. Tehditler (T):

- ✓ Toprak erozyonunun doğal çevreye verdiği zararlar, seller, heyelanlar ve Tortum Gölü’nde sediment birikimi
- ✓ Tortum Gölü hidroelektrik santrali
- ✓ Planlama yapılmadan gerçekleştirilecek ekoturizm faaliyetleri ile alanın doğal yapısının bozulma riskinin olması
- ✓ Çevre kirliliği (göllerin kirliliği, kanalizasyon, Tortum Çayı ve diğer derelere bırakılan atık maddeler vb.)
- ✓ Festivallerle başlayan yayla ve diğer alanlarda kontrolsüz çevre bozulmaları
- ✓ Yaban hayatı açısından bilinçsiz avlanma
- ✓ Bilinçsiz tarım ve hayvancılık faaliyetleri
- ✓ İlçe nüfusu göçünün hızlanması ve ekoturizm faaliyetleri için genç nüfus bulmakta güçlük

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde insanların eğitim ve kültür seviyelerinin artmasıyla doğa ve çevre bilincide giderek artmaktadır. Buna bağlı olarakta insanların turizm tercihlerinde oluşan değişiklikler kitlesel turizm hareketlerinden bireysel turizm hareketlerine, kalabalık destinasyonlardan doğal, bozulmamış sakin alanlara doğru yönelmiştir. Doğal alanlara yönelen bu talep karşısında bu alanların koruma–kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir kullanımının ve kontrolünün sağlanması, planlı bir şekilde turizme açılması gereğini de beraberinde getirmiştir. Kitle turizminin olumsuz etkilerine karşı doğal çevrelerin korunmasının öneminin anlaşılmasıyla bir tepki olarak 90’lı yıllarda ekoturizm kavramı güncellik kazanmıştır. Ekoturizm doğal ve kültürel alanlarda uygulanacak en uygun turizm türü olup, planlı ve kontrollü yapısı sayesinde bu alanların geleceği için de güvence oluşturmaktadır. Tabi olarak ekoturizm kaynakları koruyan ve geliştirilmesine katkı sağlayan bir turizm şeklidir.

İlçe’ye uygun ekoturizm etkinliklerinin belirlenmesi ve bunların gerçekleştirilebileceği alanların saptanması ile turizm şirketleri, yöre halkı ve kamu yöneticilerinin ortaklaşa çıkarabilecekleri turistik ürünler için altyapı oluşturacaktır. Doğa, zengin biyoçeşitlilik, kültürel ve tarihi miras, yaban hayatı, açık hava sporları açısından alternatif bir turizm merkezi olma potansiyeliyle ilçenin sürdürülebilir bir turizm modeli oluşturarak, bölgenin turizm potansiyelini geliştirmesine yardımcı olacaktır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde ekoturizm etkinliklerine yönelik uygulamaları gerçekleştirmek için bazı faktörlerin ele alınıp değerlendirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Tez kapsamında Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi, mevcut ve potansiyel turizm etkinliklerinin sınıflandırılmasında SWOT Analizi’nden yararlanılarak, alanın ekoturizm potansiyelinin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehdit faktörleri belirlenmiştir. İzlenen bu yöntemle, alanın var olan güçlü yönleri ve fırsatlardan en üst düzeyde yararlanacak, tehditlerin ve zayıf yanlarının etkisini en aza indirecek plan ve öneriler

geliştirilmiştir. Bu amaçla çalışma kapsamında yapılan SWOT Analizi yöntemi ışığında aşağıdaki tespitler yapılmış ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde mevcut (aktif) turizm etkinlikleri arasında (1) İnanç turizmi etkinlikleri, (2) Tortum Şelalesi ve Yıkıklar (Yedigöller) odaklı etkinlikler, (3) Piknik aktiviteleri, (4) Festival ve şenlikler olarak sınıflandırmak mümkündür.

İnanç turizmi açısından ilçe ve yakın çevresindeki en önemli kaynaklar arasında Öşvank Kilisesi bulunmaktadır. Ayrıca kültür turizmine yönelik Ağcakale, Sapaca Kalesi, Cevizli Kalesi, Kirazlı Kalesi, Akkoyunlu ve Karakoyunlu mezar taşları, ziyaretgahlar, Uzundere evleri en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Tarihin canlı tanıkları durumundaki bu eserler inanç ve kültür turizmi yönüyle Uzundere İlçesi'ni ekoturizm açısından avantajlı duruma getirmektedir. Tarih boyunca Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde çeşitli inançlara ait izler, tarihi miras ve değerler inanç turizmi açısından büyük bir potansiyel yaratmakta olup, bu potansiyelin ekoturizm amaçlı kullanılabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi ise bu tarihi değerlerin tanıtımı ve korunmasına bağlıdır.

Su rekreasyonel gereksinimleri karşılamasını sağlayan en önemli elemandır. Su kıyısı ve yakın çevresi rekreasyonel yönden sürekli istenilen yerler olup suya dayalı rekreasyon faaliyetlerine imkan tanımaktadır. Günümüzde yoğun ve hızlı geçen kent yaşamı içinde pek çok insanın rekreasyon gereksinimini gidermek için rekreasyon potansiyelleri yüksek olan doğal su kaynakları çevresini tercih etmektedirler (Karaküçük 1999). İlçe ve çevresinde su varlığı incelendiğinde suya dayalı ekoturizm ve rekreasyonel faaliyetlere zengin olanaklar sağladığını görmekteyiz. Tortum Gölü, Tortum Şelalesi, Tortum Çayı, Yıkıklar (Yedigöller), mevsimlik şelaleler ve çevreleri ekoturizm aktivitelerinin yoğunlaşabileceği alanlar olarak belirlemektedir. Geçtiği yerde derin vadiler oluşturan Tortum Çayı ilçede kuzey yönünde dikey ilerleyerek Çoruh Nehri'yle birleşmektedir. Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi'ne kaynak oluşturan Tortum Çayı'nın turizm açısından kaynak değeri çok yüksektir. Vadi boyunca Tortum Çayı ve diğer su kenarlarında oluşan bitki örtüsü, kuş çeşitliliği gibi özelliklerde ekoturizm açısından

fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Suyu dayalı rekreasyon, insanların suyun doğal ve kültürel zenginliklerine dönük dinlenme ve yitirilen enerjinin yeniden kazanılması eğilimleridir. İnsan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri, çekicilikleri ve rekreasyonel potansiyelinin büyüklüğü sebebiyle su ve kıyıları en fazla tercih edilen rekreasyon alanlarıdır. Yılmaz (2006)'nın belirttiği gibi su yüzeylerini ve kıyıları rekreasyonel bakımından önemli kılan faktörlerden birisi gerçekleştirilebilecek aktivite çeşitliliğinin çok fazla olmasıdır. Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi çevresi suya dayalı birçok rekreasyonel faaliyete imkan sunmakta olup, yelken, kürekçilik, kano, su kayağı, balıkçılık, kayıkla gezinti, sandallarla kürek çekme ve benzeri birçok aktivite için eşsiz bir potansiyel ve büyüklüğe sahiptir. Su sporları, fotoğrafçılık, doğa yürüyüşü (trekking), piknik, dağ bisikleti, kamping, avlanma (balık tutma), kuş gözlemleme, bitki gözlemleme, manzara seyriyle sessizliği dinleyerek dinlenme yapılabilecek aktivitelerin en başında gelenleridir.

Yörede suya dayalı rekreasyon aktivitelerden biri olan olta balıkçılığı açısından uygun alanlar arasında Tortum Gölü ve Yıkıklar (Yedigöller) bölgesi bulunmaktadır. Yıldız (2006)'nın belirttiği üzerede Tortum Çayı havzasında alabalık, sazan ve aynalı sazan türleri bulunmakta olup özellikle Tortum Gölünde bulunan Bozburun Yarımadası olta balıkçılığı için uygundur.

Ayrıca Yıkıklar (Yedigöller), mevsimlik şelaleler tüm yıl boyunca her mevsim birçok ekoturizm etkinliğine olanak sağlayan görülmeye değer eşsiz manzaralara sahiptirler. Doğa ve canlılar açısından büyük öneme sahip bu su kaynaklarının devamlılığı için korunması önceliklidir. Bu alanlarda yapılacak etkinliklerde ekoturizmin sürdürülebilirliği için kaynak değeri yüksek olan su varlıklarının korunması ve ilçenin turizm potansiyelinin en önemli girdisi olduğunun unutulmaması gereklidir.

Festival ve şenlikler yöre tanıtımında değerlendirilebilecek ve yerel halkların ekonomik anlamda kazanç sağlamalarında önemli rol oynayan etkinliklerdir. Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde yapılan ve yapılacak olan festival ve şenlik gibi etkinliklerde yöreye özgü geleneksel kültürel ürünlerin tanıtımı ve satışı için uygun ortam oluşturacaktır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde gelenekselleşmiş çeşitli festival ve şenliklere örnek olarak Cumhuriyet Karakucak Güreşleri Festivali, Armutlu Mezra Festivali, Uluslararası Uzundere Karakucak Güreşleri verilebilir. Son yıllarda bunlara ilave olarak Tortum Gölü Yelken Festivali, Şelale Festivali ve Gençlik Şöleni, Sapaca Köyü Puşulu Yaylası Festivali ve birçok festival ve şenlik aktiviteleri yapılmaktadır. Ayrıca yörede düzenlenen festival ve şenlikler aracılığıyla bölgenin sahip olduğu diğer ekoturizm etkinlikleri çeşitleri konusunda yöre tanıtılıp bilgiler verilerek gelen ziyaretçi ve turistlerin ilgileri doğrultusunda bu etkinliklere yönlendirilmesi de sağlanabilecektir. Bu etkinliklerin yanısıra yaz ve sonbahar aylarında doğa şenlikleri, kuş gözlem festivalleri, yarışlar, yelken yarışları, dağcılık ve kamçılık gibi yeni faaliyetlerin de yapılması planlanmaktadır. Yörenin zengin geleneksel ve kültürel değerleri ile doğal zenginlikleri bir araya getirilerek çeşitli festival ve şenlikler düzenlenip bu etkinlik potansiyelleri artırılabilir. Bu sayede hem yerel halk, hem de katılımcılar arasında her açıdan kültürel paylaşım ve yakınlaşma imkanı sağlanacaktır. Yerel halk ürünlerini ve kültürlerini tanıtmaya imkanı bulup maddi açıdan da kazanç imkanı da bulabilecektir.

Çalışmada Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde potansiyel turizm etkinlikleri ise, (1) Botanik Turizmi, (2) Kuş Gözlemciliği, (3) Kelebek Gözlemciliği, (4) Yaban Hayatı Gözlemciliği, (5) Trekking, (6) Manzara Seyri, (7) Tortum Gölü'ne Dayalı Etkinlikler olarak değerlendirilmiştir.

Çok geniş bir kültürel mirasa ve doğal zenginliğe sahip olan ilçe ve yakın çevresi yerli ve yabancı turistler için alternatif bir turizm bölgesi potansiyeline sahiptir. Bulut ve Yılmaz (1998)'ın da belirttiği gibi Çoruh Nehri ve yakın çevresinde yer alan Tortum Çayı doğal güzellikleri, tarihsel kimliği, folklorik zenginlikleri ve bitki örtüsü; gerek akarsu sporları, yürüyüş, dağcılık, avcılık gibi etkinliklere olanak vermesi yönüyle ülkemiz turizmi için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi vadileri, yaylaları, ormanları, florası ve faunası, üstün peyzaj görüntüleri ile rekreasyonel faaliyetler açısından önemli bir değere sahiptir. Bol oksijenli serin ve temiz havada sağlıklı yaşam için yürüyüş yapmak, köylerde

yaşayan insanlarla kısa bir süre bir arada bulunup paylaşım içerisinde olmak, çadır kurmak, meydan ateşi çevresinde oturup sohbet etmek, yaban hayvanlarını yaşadıkları doğal ortamlarında izlemek, görüntülemek, bitki türlerini incelemek açısından yöre ve çevresi giderek artan bir ilgi görmekte piknik aktiviteleri açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu alanlar piknik yapmaya elverişli olduğu kadar doğa gezileri, bisiklet turları, trekking gibi birçok aktivitelerede olanak sağlamaktadır. Yıldız (2006)'ya görede Tortum Gölü, Tortum Şelalesi çevresinde jeoloji, topografya ve reliyef yönünden muhteşem doğa manzaraları bulunmaktadır. Kelkit (1996)'ın da belirttiği gibi, özellikle havza sınırları içerisinde bulunan Tevin Dağı (2409 m) ve Kemerli Dağı (2700m) dağcılık trekking kamping gibi faaliyetler için oldukça uygundur.

Bekir vd. (2008)'e göre Uzundere vadisinde, sadece bu yöreye özgü olan ya da nadir görülen birçok kuş türü yer alır. Alanın kuşlar açısından taşıdığı önem ve bölgede gözlemlenebilen nadir kuş türleri, birçok kuş gözlemcisi yabancı turisti bölgeye çekmektedir. Alanda kuş gözlemine dayalı bir ekoturizm modelinin geliştirilmesi, yöre halkına ek bir gelir kaynağı oluşması için olanak sağlayacağı gibi, alanın doğal yapısının korunmasına da büyük ölçüde katkı sağlayacaktır. Uzundere vadisinin kuşlar açısından potansiyeli gözler önüne serildiğinde, hali hazırda ülkemize kuş gözlem turları düzenleyen tur operatörlerinin de Uzundere İlçesi ve yakın çevresini tur güzergahlarına katacaklarını tahmin edilmektedir.

Uzundere vadisi kelebek gözlemciliği açısından zengin çeşitliliğe sahiptir. Alman bilim adamlarının yaptığı son araştırmalarda gösteriyorki Çoruh Havzası Türkiye'deki kelebek türlerinin üçte ikisini bünyesinde barındırmaktadır (Anonim 2008). Bu türler arasında son derece önemli türlerin yanısıra sadece bu bölgeye özgü türler de bulunmaktadır. Son yıllarda kelebek gözlemciliği konusuna ilgi duyanların giderek arttığı ve kelebek gözlemciliği turlarında yoğun artış izlenmektedir. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi de bünyesinde barındırdığı çeşitlilikle bu gruplar açısından önemli bir değere sahip olmaktadır. Kelebekler diğer canlılara oranla çok daha hassas ve narin canlılar olup doğal dengelerin bozulmasından da en çok etkilenecek canlılardır. Bu

açıdan eğer bir alanda halen önemli derecede kelebek çeşitliliği varsa orada doğal hayat önemli ölçüde devam ediyor demektir. Bizim üzerimize düşen ise bu zenginliğimizi kaybedecek tutumlar ve bilinçsizliklerden kurtulmaktır.

Yaban hayatı gözlemciliği eğer bilinçsizce yapılırsa hayvanlar üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır. Turistler çok yaklaştıklarında ve motorlu araçlarıyla gürültü çıkardıklarında ise, bu hayvanların doğal davranışları da değişir. Balıkçılık ve avcılık, bilinçli ve kurallara uygun olarak yapılması durumunda her yönden olumlu etkileri olan bir turizm türüdür. Bir yandan ülkenin yaban hayatını koruyup geliştirirken, diğer yandan da yöre için önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi jeomorfolojik oluşumlar yönünden çok zengin bir potansiyele sahip olup değişik şekilli oluşumlar incelendiğinde, ekoturizm için cazip mekanların varlığı alternatif aktivite mekanlarını artırmaktadır. Trekking, manzara seyri ve fotosafari gibi etkinlikler kapsamında ekoturistlere günübirlik turlar ya da ilçe merkezinde konaklamaya dayalı birkaç günlük turlar düzenlenebilir. Ayrıca bu alanların gece aydınlatma, reklam ve tabela altyapıları sağlanarak etkinliği gerçekleştirme ve tanıtımının artırılması sağlandığında etkinliğe farklı bir boyutta kazandıracaktır. Tortum Çayı havzası gerek ilginç jeolojik ve topoğrafik oluşumlarıyla gerekse tarihi dokusuyla kamping rekreasyonu için ideal bir bölgedir (Yıldız 2006). Havzada yer alan Uzundere İlçesi ve yakın çevresindeki Vadiler, göller, şelaleler, yaylalar, flora ve fauna çeşitliliği, vadi boyunca vistalar gibi morfolojik birimler ekoturistlere dağcılık, trekking, kamping, yaban hayatı izleme, kuş ve bitki gözlemciliği vb. birçok etkinlik açısından zengin olanaklar sunmaktadır. Kelkit (1996)'ya göre, özellikle Virçinik mezarası ve Yedigöller (Yıkıklar) kamp alanları için oldukça uygundur.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde ekoturizm açısından bölgede çeşitli tehdit faktörleri bulunmakta olup yapılacak etkinlik ve palanlama çalışmalarında öncelikle dikkat edilmesi büyük önem arz etmektedir. Toprak erozyonunun doğal çevreye verdiği zararlar, seller, heyelanlar ve Tortum Gölü'nde sediment birikimi, kanalizasyon atıkları, Tortum Çayı ve diğer derelere bırakılan atık maddeler vb. doğal çevreye, sulak ortamlara ve canlılara

büyük zararlar vermektedir. Şimdiye kadar herhangi bir önlem alınmamış olan bu ortamların sürekliliği için bir an önce korunmasına yönelik çalışmalar hayata geçirilmelidir. Bu alanlardaki kaynakların aşırı kullanımının engellenmesi, atıkların önlenmesiyle kirlilikten korunması, erozyon çalışmaları gibi tedbirler doğal değerlerinin sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Yıldız (2006)' da çalışmasında belirttiği gibi Tortum Çayı havzasının sulak alan olması nedeniyle, su kuşlarının yaşamı için kritik habitat oluşturan göl ve çevresindeki alanların, otlatma, tarımsal faaliyetler gibi kullanımlarına izin verilmemelidir. Çünkü sulak alanlar sahip oldukları bölgeye sahip oldukları değerlerle ekonomik anlamda gelir getirmektedir. Yani bu alanlar iyi planlandığında bölge ve ülke ekonomisine katkı sağlayacağı kaçınılmazdır. Benzer çalışmalardan birisinde de Yılmaz ve Yılmaz (2000) Erzurum ovasındaki sulak alanların büyük bir çoğunluğunun kurutulduğunu, bunda sulak alan ekosistemine zarar verdiğini belirlemişlerdir.

Bilinçsiz tarım ve hayvancılık faaliyetleri, yörede festivallerle başlayan yayla ve diğer alanlarda kontrolsüz çevre bozulmaları da ekosistem açısından büyük risk taşımaktadır. Bu konuda yerel halk bilgilendirilerek çevre bilinci oluşturulmalıdır.

Bölgeyi ekoturizm açısından ilgi gören bir merkez haline getirecek ve bölge halkına gelir sağlayacak, istihdam yaratacak potansiyel ürünlerin geliştirilmesi konusunda en önemli husus konaklama hizmeti ihtiyacının karşılanması olacaktır. İlçe ve çevresinde ekoturizm anlayışıyla işletilen mekanların yok denecek kadar az olması, buralarda gerçekleştirilen aktivitelerin olanaksızlıklar nedeniyle sınırlı ölçülerde kalması, yöre ekoturizmi için büyük bir dezavantaj oluşturmaktadır. İlçe ve yakın çevresi merkezli turlar için konaklama ünitelerinin yapıp konaklama sorununun bir an önce çözülme kavuşturulması gereklidir. Ekinci (1998)'e göre konaklama ekoturizm için taşıma kapasiteleri ile göz önünde bulundurulması gereken bir hizmet olup çevrenin dokusuyla uymayan çok katlı ve büyük mimari yapıların yapılması ekoturizmin karakteristikleri içerisinde yer almaz. Yapılacak konaklama birimlerinde doğal kırsal çevreye uyumlu, geleneksel yapı kültürü ve konut mimarisi göz önünde tutulması gereklidir. Yörede yapılacak konaklama tesislerinde geleneksel sivil mimariyle ilgisi olmayan, büyük

boyutlu yatırımlar yerine, aile işletmesi gibi küçük boyutlu ve doğayla uyumlu ahşap bungalov tarzı konaklama birimleri, az maliyetli yatırımlar ekoturizm için daha uygun olacaktır. Bölgede çadır konaklaması için pek çok alternatif bulunmaktadır. Tortum Gölü Uzunburun Yarımadasında, göl manzaralı otel işletmesi gibi geniş konaklama ihtiyacını karşılayabilecek konaklama tesisi ile su sporları faaliyetleri için gerekli tekne ve benzeri araçların yer alabileceği bir bağlama ünitesi yeri yapılması gerekir.

Ayrıca ilçe merkezi ve çevresi köyleri bütününde ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştirileceği alanların içerisinde, etkinlik rotaları üzerinde, yakınında yöre halkına ait yerel mimariyi içeren binaların restore edilerek bir kısmının pansiyon gibi konaklama ünitesi şeklinde düzenlenerek bu hizmet için kullanımı yerinde olacaktır. Uzundere İlçe merkezinde gerek modern dizaynlı gerekse de tarihi geleneksel evlerden belirli odalar ev pansiyonculuğuna ayrılabilir. Bu bağlamda, eski evlerin ev pansiyonu şeklinde restorasyonu ile korunup süreklilik kazanacak, turizm için gerekli konaklama sorununa alternatif oluşturacak ve yerel halk için gelir sağlanacaktır.

Uzundere İlçesi Balıklı Köyü yörede ev pansiyonculuğu için uygun merkezler arasındadır. Tarihi Uzundere evlerinden burada da yer almakta olup, bu evlerde diğer evler dışında ev pansiyonculuğu şeklinde konaklama amaçlı hizmete sunulabilir. Ayrıca Balıklı Köyü yakınındaki Tortum Gölü ve çevresi amaçlı çeşitli ekoturizm ve rekreasyon faaliyetleri için yöreye gelen ziyaretçi ve turistlerin dinlenme ve konaklama ihtiyaçlarının karşılanmasında faaliyete geçirilecek ev pansiyonları konaklama amaçlı geniş bir potansiyel kazandıracaktır.

Uzundere İlçesi Çamlıyamaç Köyü içerisindeki bazı köy evleri ve Armutlu Mezrasında yayla evlerinin bir kısmı yaz döneminde ev pansiyonculuğu şeklinde değerlendirilebilir. Çamlıyamaç Köyü sınırları içerisinde bulunan tarihi Öşvank Kilisesi yerli ve yabancı pek çok ziyaretçi ve turiste ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla köy İnanç ve Kültür Turizmi açısından önemli bir konuma sahip olup, yapılacak ev pansiyonlarıyla hem gelen turist ve ziyaretçilerin yöredeki konaklama ve dinlenme ihtiyaçları önemli ölçüde sağlanabilecek hem de köy halkı ekonomik anlamda önemli bir kazanç sağlayacaktır.

Uzundere İlçesi Çağlayan Köyü içerisinde köy evlerinden ev pansiyonu şeklinde değerlendirilebilir. Çağlayan Köyü sınırları içerisinde yer alan Tortum Şelalesi ilçe için başlı başına bir ekoturizm kaynağıdır. Tortum Şelalesi'ne yıl boyunca çeşitli rekreatif faaliyetler, ekoturizm amaçlı turlar, çevresindeki yöresel festival ve şenliklere katılmak için sürekli yerli ve yabancı ziyaretçi ve turistler gelmektedirler. Bu kişilerin konaklama ve dinlenme ihtiyaçlarının giderilmesindeki birimlerin yetersizliğinin karşılanması amaçlı yapılacak ev pansiyonları yöre halkı için büyük bir kazanç kaynağı olabilecektir.

Uzundere İlçesi Ulubağ Köyü içerisinde uygulanacak ev pansiyonculuğu yöre için diğer bir alternatiftir. Özellikle Yıkıklar (Yedi Göller) bölgesi yıl boyunca suya dayalı rekreasyon ve çeşitli ekoturizm faaliyetlerini gerçekleştiren büyük bir ziyaretçi ve turist yoğunluğuna sahiptir.

Uzundere İlçesi Sapaca Köyü de ev pansiyonculuğu için önemli bir bölgedir. Sapaca Köyü ve çevresi ilçede eşsiz doğası ve yaylalarıyla bir çok ekoturizm amaçlı faaliyetler için en zengin kaynaklara sahip alanlardan birisidir.

Bunların dışında Uzundere İlçesi'ne bağlı diğer Altınçanak Köyü, Cevizli Köyü, Dikyar Köyü ve Kirazlı Köyü de yine aynı şekilde gelen ziyaretçi ve turistlerin günübirlik yada diğer şekilde konaklanma, dinlenme vb. ihtiyaçlarını sağlamak için uygulanacak ev pansiyonculuğu faaliyetleri büyük bir potansiyel oluşturacaktır.

Bir bölgenin turistik arzı yani turist kabul imkanları turistlere sunulan mal ve hizmetlerin miktar, kalite ve fiyat bakımından ihtiyaca cevap verebilecek seviyede olması, büyük ölçüde o bölgenin her türlü altyapısının yeterli olmasına bağlıdır. Altyapı tesis ve hizmetlerinin yetersiz olduğu bir bölgede turistik faaliyetlerin geliştirilmesi son derece zor olduğundan böylelikle bölgede turizmin gelişmesi de beklenemez. Konaklama üniteleri, ulaşım, haberleşme, elektrik, su şebekeleri, kanalizasyon, vb. turistlere hizmet sunan tesisler altyapıyı oluşturmaktadır. Altyapı tüm mahallin ve turistik hizmetlerin yerine getirilmesini sağlar. Altyapının büyük bir kısmı turistlerle birlikte o

yörede sürekli ikamet eden nüfusa, tarım ve sanayi gibi diğer sektörlerle de hizmet eder. Altyapı olarak tanımlanan yer altı ve yerüstü hizmet tesisleri, turizmin gelişmesinde ve başarısında önem arz eder. Altyapıya ek olarak ulaşım imkanları, konaklama tesisleri, restoranlar, cafeler, sportif rekreasyon alanları ve eğlence yerleri gibi üstyapı hizmetlerini de gerektirmektedir. Üstyapı hizmetleri genelde turistin kendi ülkesinde de gördüğü modern tesislerden ziyade yerel mimariye özgü inşa edilmiş üstyapı birimleridir. Kişilerin seyahat etmelerinin başlıca sebeplerinden birisi de kendi yaşadığı çevresinden tamamıyla farklı yerleri görme arzusu olduğundan üstyapı hizmetleride turizm talebi açısından son derece önem arz etmektedir.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde alt ve üst yapı sorunlarının doğal çevreyi bozmadan giderilerek, ev pansiyonculuğu, küçük günübirlik tesisler gibi konaklama tesislerinin açılabilmesi için yerel halka teşvik ve kredi verilmesi gibi özendirici tedbirlerin alınması, düşünülen tesislerin ve çevrelerinin ekolojik, ekonomik, kültürel ve fiziksel taşıma kapasitelerinin belirlenerek turizm faaliyetlerinin doğaya zarar vermeden gerçekleştirilmesinin sağlanması gibi bir dizi önlemin bir an önce alınması gerekmektedir. Bunların sistemli bir biçimde hayata geçirilmesi ise ancak bu bölgelerde yürütülecek sürdürülebilir bir ekoturizm planlama politikası ile mümkün olacaktır. Sürdürülebilir ekoturizm, bu turizm türüne katılan tüm taraflar arasında etkili bir işbirliğini ve koordinasyonu oluşturacak güçlü sistemlere ihtiyaç duymaktadır. İlçede yapılacak ekoturizm planlaması sektörün kendisi ile sınırlı olmamalı, yerli halkı ve diğer sektörleri de dahil etmelidir. Bu planlama, öncelikleri, değerleri ve yerel halkın bilgilerini entegre etmeli, yerli halkın katılımını güçlendirmeli, takip ve kontrol mekanizmalarına imkan tanımalıdır. Ekoturizmin kırsal kalkınmanın odak noktası olabileceği vurgulanarak ev pansiyonlarının teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması amaçlı çalışmaların yapılması sağlanmalıdır.

Turizm planlaması yapılandırma çalışmalarında bölgenin tarihsel birikimine, geleneksel değerlerle oluşmuş özgün karakterine ve doğal çevre fizyonomisine uygun olmayan ve çoğu kez kimliksiz gelişen turizm yeşleşmeleri önemli sorunlardan biri olarak güncelliğini korumaktadır. Başka ulusların tarihi ve kültürel birikimini kopyalamak

yerine yöresel ve geleneksel mimariye uygun, doğal çevrenin bütünlüğünü bozmayacak ve zarar vermeyecek şekilde üstyapı oluşturup bu yapıları çağdaş konforun gerektirdiği şekilde sunmak turistlere daha çekici gelecektir. Bu da doğal olarak bölgenin turistik faaliyetlerinin gelişmesini de hızlandıracaktır. Yörenin ekoturizm faaliyetlerine açılıp turistik beklentilere de cevap verecek biçimde düzenlenmesi için doğaya uygun mimariyle, çok katlı yapılaşmalara izin verilmemesi, yörenin her türlü doğal kaynaklarının korunması gibi ekoturizmin olmazsa olmaz koşullarına plan ve programlarında yer verilmesi gereklidir. Yerel kimlikleri zedeleyen, çevreye uyumsuz, tarihsel ve doğal peyzajlar üzerinde olumsuz etkiler yapan çok yataklı ve çok yıldızlı tesisler yerine, bulunan bölgenin çevre dokusuna uygun, daha küçük ölçekli konaklama birimlerinin tercih edilmesi yöreye ait ekoturizm potansiyelini de sürdürülebilir kılacaktır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin ekoturizme yönelik altyapı çalışmaları için tüm doğal kaynaklarının değerlendirildiği bir envanter ile koruma önceliği olan, tutarlı bölgesel bir turizm planına ihtiyaç vardır. Ekoturizm için yörede altyapıya yönelik yapılan çalışmalarda yol inşaatları ve betonarme binalar ekolojik sorunların en önemli nedenlerini oluşturabilir. Bu tip uygulamalar doğaya ve yörenin geleneksel mimarisine uygun olarak yapılmalıdır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi için ekoturizm açısından değerlendirme yapılacak olursa bölgenin taşıdığı doğal ve kültürel kaynakların zenginliği ile ekoturizm açısından büyük bir potansiyel taşımakta ve turistlerin artan bir talebiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bölge turizminin kısa sürede büyüme ve gelişme isteği sebebiyle, mevcut atılımların doğruluğu konusunda ciddi endişeler bulunmakta ve bu endişeler gün geçtikçe de artmaktadır. Şüphesiz var olduğu çevreye etkisi olmayan bir turizm etkinliği düşünülemez. Fakat turizm yatırımları doğal kaynaklarda tahribat yaratıyorsa, turizm bir anlamda kendi sonunu hazırlıyor demektir. Bu sebeple Uzundere İlçesi ve yakın çevresi için optimal turizm tipi, korumayı ön plana alan ve sosyo-ekonomik anlamda yerel gelişmeyi sağlayacak olan doğa koruma temelli ekoturizmdir. Ekoturizm faaliyetleri için altyapı unsurları iyi planlanıp uygulanırsa, Uzundere İlçesi ve çevresi için önemli

bir kırsal kalkınma desteği sağlayacaktır. Koruma–kullanma dengesi içerisinde planlanan doğa merkezli turizm aktiviteleri yöre için büyük bir ekonomik kaynak olarak görülmektedir. Bozulmamış doğal kaynakların ve kırsal yaşamın turizm talepleri arasında dikkat çekici bir noktaya gelmesiyle, ülkemizde bu kaynakların önemli bir kısmına sahip olan Çoruh Havzasında yer alan yöre, turizm sektöründen gerekli payı alacaktır.

Özellikte kırsal alanda uygulanmakta olan ekoturizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması yerel kabul ve katılıma bağlıdır. Uzundere İlçesi ve çevresinde ekoturizm aktivitelerinin bulunduğu alanlarda yerel katılımcılık teşvik edilmeli ve turistik tesislerde geleneksel ürünlerin kullanımına öncelik verilmelidir. Ayrıca ekoturizmden sağlanan gelirin, Uzundere İlçesi halkına ve de dolayısıyla kırsal kalkınmaya yapacağı katkı, doğa korumanında temeli olacaktır.

Ekoturizm turları genellikle küçük gruplar halinde yapılır ve yerel düzeydeki orta ölçekli konaklama ve yiyecek–içecek işletmelerinin faaliyet göstermesini öngörür. Bu işletmeler yöreye özgü değerlerle, yöre halkı tarafından işletildiğinde karlı olabilmesinin yanında, örnekte olabilmektedir. Ekoturizmde yerel halkın katılımı öncelikli olup, Uzundere İlçesi ve çevresinde yerel halkının yörelerinde ekoturizm amaçlı yapılacak çalışmalarda istek ve katılım potansiyelleri oldukça yüksektir. Yörede öncü ekoturizm projelerinin yaşama geçirildiği görüldüğü taktirde büyük yatırımcılar da yöre için yatırım yapmak isteyeceklerdir. Ancak bu yatırımları büyük ölçekli olmasına izin verilmemesi gerekmektedir. Yapılacak yatırımlarla gün ışığına çıkacak çeşitli ekoturizm faaliyetleriyle bu sayede yörede yeni iş olanakları yaratılmasının yanısıra, göç sorununa da etkili olup genç insanların da burada tutulmasını sağlayabilecektir.

Bölgelere ulaşım konusunda ise köyler arası, Uzundere–Erzurum ve Uzundere–Artvin ulaşımı belli saatlerde kalkan servisler ile sorunsuz sağlanmaktadır. İhtiyaç halinde araç kiralamak da mümkündür. Trekking faaliyetleri açısından bölge oldukça güvenlidir. Toplum yapısı olarak homojen, yöre halkı oldukça misafirperver ve iyi niyetlidir. Bölgede suç oranı yok denecek kadar azdır.

Ekoturizmin doğal, kültürel ve sosyal kaynaklara bağımlılığı tartışılmaz bir gerçektir. Sürdürülebilir bir ekoturizm planlamasında turizm etkinliklerinin doğal ve kültürel boyuttaki etkilerinin önceden tahmin edilip bu yönde etkinliklere yönelik stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Tabi olarak düşünüldüğünde Erdoğan (2003a)'nın da vurguladığı gibi ekoturizm aktiviteleri doğru planlanmadığı takdirde kitle turizminin yarattığı olumsuz etkilerden daha fazla zararların oluşabileceği unutulmamalıdır.

İlçede iş imkanlarının olmaması gençlerin ve çocukların eğitime gereken önemin verilmesine, eğitim ve iş amacıyla büyük kentlere gençlerin göç etmesine neden olmuştur. Artan göç sonucunda ilçede genç nüfusun azalmasına ve çoğunluğu yaşlı nüfusun kalmasına neden olmuştur. Geride kalan yaşlı nüfus ise geçimlerini kültürel ve geleneksel yaşam tarzları ile ve biraz da içe dönük yaşantı ile kalan ömürlerini topraklarında kısıtlı arazi ve imkanlar doğrultusunda tarımsal faaliyetlerle geçirmeyi tercih etmektedirler. Tabi olarak genç nüfusun azalmasıyla gelişme ya da daha fazla gelir elde etmek gibi yaşamsal gerekler de ikinci plana itilmiştir. Bu durumda ortaya yörede uygulanacak ekoturizm çalışmalarında istihdam edilecek genç iş gücünün eksikliği sonucu çıkmaktadır.

Sürdürülebilir bir turizm olan ekoturizm kapsamında yerel halkın sürece desteği kaçınılmaz olacaktır. Ekoturizm planlama çalışmalarında yöreye dışarıdan yatırımcı ve iş gücünün gelmesi durumunda beraberinde kültürel ve sosyal uyumsuzluklar gibi birçok sorunlar da getirecektir. Bu amaçla ilçe genç nüfusunun yöreye kazandırılması ve sürece katılmalarının sağlanması için ekoturizm konusunda bilgilendirme ve eğitim imkanları yaratılmalıdır.

Son yıllarda kitle turizminin yerini alternatif turizmin almasının etkisi ile turizm acentalarının farklı ve keşfedilmemiş destinasyonları farkedip üzerinde yoğunlaşmaları ile hareketlenen ekoturizm pazarıyla göç veren kırsal alanlardaki genç nüfusun bu alanlara geri dönüşüne kısmen olanak sağladığını görmekteyiz. Söz konusu Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde başlatılacak ekoturizm çalışmalarıyla yöre için göçün durdurulup genç nüfusun geri dönüşünün sağlanması ile bir avantaja dönüştürülebilir. Bu noktada ilçenin yerel yönetimlerine büyük görev ve sorumluluk düşmektedir.

Uzundere İlçe ekonomisi tarım ve hayvancığa dayalı bir ekonomik yapı sergilemektedir. Tarımsal faaliyetler dar alanlarda yapılmakta, yöre halkı çoğunlukla kendi ihtiyaçlarına yönelik sürdürmekte ve ekonomik açıdan pazarlama az olup ticari gaye çok fazla güdülmemektedir. İlçede etkin tarımsal faaliyetler ve balıkçılık gibi ekonomik sektörler ile ekoturizm sektörü ile birbirlerini destekleyecek şekilde entegre içinde olduğunda her anlamda büyük bir gelişme gözlemlenecektir. Üretilen sera ürünleri, alabalık, bal, yetişen meyveler ve bunlardan yapılan ürünler (pekmez, reçel, marmelat, vb.) ekoturizm pazarında yer verilerek yerel halk için büyük kazanç kaynağı oluşturacaktır. Bu amaçla üreticilere bilgi ve eğitim verilmelidir. Bu ürünlerin ekoturizm pazarına sunulması desteklenerek hayata geçirilmesi ile yetiştirilen organik tarım ürünlerinin ekoturizm ile ürünlerin pazarlanabilmesi bir program çerçevesinde sağlanmalıdır.

Ekoturizm bileşenlerinden biri olan kültürel miras ekoturizm içinde yer alan en önemli bileşenlerdendir. Yöresel gelenek ve görenekler içerisinde yer alan el sanatları, yerel mutfak, folklör, müzik, giyim-kuşam, mimari gibi özellikler bu mirasın içerisinde yer alır. Ekoturizm açısından yörede yerel el sanatlarının tanıtımı ve yaşatılması önemli bir yer tutar. Ahşap işlemeciliği, yöresel eşyalar ve dokuma gibi özgün el sanatları örnekleri yöresel sanatlar arasında en başta gelenlerdir. Bunların sürdürüelbilirliliği için ekoturizm plan ve projelerinde ayrıca önem ve yer verilmelidir.

İlçe ve çevresinde ekoturizmin geliştirilmesi ve yönetimi için eğitim faaliyetleri ön koşul olup, ekoturizmin gelişimi için yaşamsal önem taşır. Ekoturizmin sürdürülebilirliği açısından hem ekonomik kazanç hem de turizm için çekicilik olma özelliğine sahip olan yerel halk ve yaşam biçimi ekoturistlerin en önemli ziyaret amaçlarından birisidir. Doğal ve kültürel miraslarının tanıtımı için gelen turistlerin ilgisini artırma noktasında halka büyük görev düşmektedir. Yerel halkın geleneksel yaşantılarını, kültürel altyapılarını, doğal ve kültürel miraslarının gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi, koruyabilmesi ve ekoturizm çerçevesinde ilgi odağı haline getirilip değerlendirilebilmesi için uzmanlar tarafından eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri yapılmalıdır. Bu amaçla ekoturizm çalışmaları kapsamında ekoturizmin yerel halk ve kültürlerinin korunarak yaşatılması, yerel halka refah sağlaması ve doğanın gelecek kuşaklara aktarılması için çok önemli bir fırsat olduğu gerçeği vurgulanarak, yerel halk,

işletme sahipleri ve çalışanlarına ekoturizmin sürdürülebilirliği ve bu alandaki yönetimin genel özellikleri hakkında bilgi ve eğitim verilmelidir. Yerel yöneticiler ve uzmanlar aracılığıyla yöre halkının yerel kültür, doğa koruma ve sürdürülebilir kullanımın ekoturizm ile ilişkileri hakkında bilinçlendirilmesi sağlanarak ekoturizmin ayrıca kırsal kalkınmanın yolu olduğunun da anlatılması sağlanmalıdır.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi için rasyonel planlanmayan, geliştirilmeyen ve yönetilmeyen bir ekoturizm etkinliklerinin yörenin sahip olduğu kültürel miras ve değerlerin tahribi, su kaynakları ve doğal peyzajların bozulması, biyolojik çeşitliliğin tehdit edilmesi ile sonuçlanabileceği dikkate alınıp bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarında vurgulanmalıdır. Koruma–kullanma dengesi içerisinde ziyaretçi plan ve programları belirlenmeli ve yoğun ziyaretçi talebine karşı koruma öncelikli alanların kullanımı etkili bir şekilde önlenmeli ve öncelikli biçimde hassas ekosistemlerin korunması sağlanmalıdır.

Ekoturizmin çeşitli aşamalarında ilgili kararlarda yatırımcıların katılımının sağlanması ve kolaylaştırılması için yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte ilgili kamu kurumlarının gerekli koordinasyonu yerel yönetimler, yatırımcılar ve yerel halkın birlikte uygun katılım ve yatırımın sağlanması gereklidir. Ekoturizme yönelik altyapı planlama çalışmalarında, yer seçimi, planlama, tasarım, ulaşım, konaklama, kirlilik (katı atık, kanalizasyon yönetimi, vb.) doğal çevre ve sulak alanların korunması vb. çevresel önemin çalışmalar ve düzenlemelerde önem verilemelidir.

Erzurum–Tortum Şelalesi duble yolun turizm amaçlı manzara yolu olarak kullanımı amaçlı çalışmalar da yapılabilir. Yörenin ekoturizm potansiyelinin rasyonel bir biçimde değerlendirilmesine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Ayrıca doğal bitki örtüsü, yabani meyveler ile ilgili koruma ve tanıtım üretim çalışmaları yapılmalıdır.

Doğal ve kültürel zenginliklere ait veri bankası oluşturma, tanıtım, yayın ve markalaştırma çalışmalarına önem verilmelidir.

Son yıllarda yörede ekoturizme yönelik çeşitli çalışmalar başlamış bulunmakta olup aynı zamanda ekoturizm ile ilgili hem ulusal hem de uluslararası pek çok proje, eğitim programı ve aktivite sürdürülmektedir. Atatürk Üniversitesi'nde ekoturizme bağlantılı olarak yörede yürütülen araştırma, inceleme, geziler ve danışmanlık hizmetlerinin yanısıra yöredeki yerel yönetimlerin ekoturizm çalışmalarına yönelik ilgisi ve desteği ekoturizmin tanıtımı ve planlaması açısından büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca ilçe ve çevresinde ekoturizme yönelik bir yılı aşkın süredir devam etmekte olan Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi (DATUR) de yörenin turizme yönelik tanıtımı için büyük önem taşımaktadır. Yapılan bu tez çalışması da yörede yapılacak turizm tanıtım, planlama ve etkinliklerine yönelik bir rehber kitap niteliği taşımakta olup yapılacak planlama ve etkinlik çalışmalarına yön verecek nitelikte önemli bir kaynak olacaktır. Bu çalışmada; yörenin ekoturizme yönelik doğal ve kültürel kaynaklarını, mevcut ve potansiyel turizm aktivitelerini tespit edilerek turizm kaynakları sınıflandırılmış, SWOT Analizi ile güçlü yanlar, zayıf yanlar, fırsatlar ve tehditler ortaya konulmuştur. Bölgedeki mevcut potansiyelin, doğal ve kültürel kaynaklar korunarak çevreye zarar vermeyecek şekilde yöre ekonomisine önemli katkı sağlaması ve bu alanların korunması için ekonomik faydalar üretebilecek bir ekoturizm planlamasıyla turizm sektörüne kazandırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Akarsu, F., 2007. Kuş Gözlemciliği, Gökyüzüne En Yakın Bitkiler Alpin Çiçekler Projesi Flora Turizmi Eğitim Programı Bildiriler Kitabı.S:141.Erzurum.
- Akın, H.M., 2006. Türkiye’de Ekoturizmin Sürdürülebilir Gelişimi; Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Hatay.
- Akış, R. S., 2002. Sürdürülebilir Turizm: Eleştirel Bir Yaklaşım. First Tourism Congress of Mediterranean Countries, (April 17–21 2002), Antalya.
- Amaç, B., 2003. Bartın’ın Ekoturizm Olanakları. Yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Anonim, 2008a. <http://www.ecotourism.org>
- Anonim, 2008b. <http://www.gelecekturizmde.com/>
- Anonim, 2008c. <http://www.milliparklar.gov.tr/>
- Anonim, 2008d. http://www.akademineo.com/index.php?page=bolumler_de...
- Anonim, 2008e. <http://www.uzundere.gov.tr>
- Anonim, 2008f. <http://www.uzundere.bel.tr/>
- Anonim, 2008g. Erzurum Meteoroloji İl Müdürlüğü Verileri, Erzurum.
- Anonim, 2008h. <http://www.choruh.com>
- Anonim, 2008ı. <http://www.coruhdogadernegi.org/>
- Anonim, 2008i. <http://datur.com>
- Altınok, E.B., 2008. Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Turizm Stratejisi Eylem Planı’nın (2007–2013) Mağaraların Korunması, Mağara Turizmi, Mağaracılık ve Mağaracılar Açısından Değerlendirilmesi. IV. Ulusal Speleoloji Sempozyumu, Ankara.
- Atabay, S., 1998, 21.Yüzyılda Sürdürülebilir Turizm Politikaları. 21.Yüzyılda Sürdürülebilir Turizm Politikaları 1. Uluslar arası Turizm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım–Yayın Merkezi Yayın No: MF.SBP–99.002, Basım Yılı 1999, İstanbul.
- Atalay, İ., 1981. Geomorphology Of Thre Lake Tortum and Its Immediate Surroundings, Review İ.Ü. Coğrafya Ens., S:49–65, İstanbul.
- Avcıkurt, C., Köroğlu, A., Doğdubay, M., 2003. Alternatif Turizmin Planlanmasında SWOT Analizinin Uygulanması. Türkiye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, Çankırı.
- Barutçugil, İ.S., 1989. Turizm İşletmeciliği, Beta Yayınları, İstanbul.
- Bayer, Z., 1991. Orman ve Av Dergisi, Turizm ve Çevre Dengesi, Turizm ve Çevre Konferansı, 2. Bölüm, T.Ç.S.V. Yayını, 131–135. İstanbul.
- Bayer, Z., 1992. Turizme Giriş, İşletme Fakültesi, Yayın No:253, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayın No:146, İstanbul.
- Behrenfeld, S.M., 2003. Evaluating Monitoring Practices of Community–Based cotourism Projects. The Faculty of The Department of EnvironmentalStudies San Jose State Universty, Masters Thesis. San Jose, California.
- Bekir, S., Bozdoğan, M., Karadeniz D., Yavuz N., 2005. Çoruh Vadisi Kuş Göç Yolları Araştırma Raporu, Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP) Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi(DATUR) Raporu, Erzurum.

- Bekir, S., Çakır, E., Han, M., Gültekin, Y., Orhan, T., Karahan, F., 2008. Uzundere Vadisinin (Çoruh Vadisi) Kuş Gözlemciliği Yönünden Fırsatları. 1. Türkiye Av ve Yaban Hayatı Sempozyumu ve sektörel sergisi, (17–20 Nisan 2008), Side/Antalya.
- Bolton M., 1997. Conservation and the Use of Wildlife Resources, “Loving them: Wildlife and Ecotourism”. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doa Dergisi (Journal of DOA) Sayı : 7 Sayfa: 55 – 81.Tarsus
- Boyd, S.W. Butler, R.W., 1996. Seeing the forest through the trees, Practicing responsible tourism international case studies in tourism planning, policy and development, John Wiley & Sons, Inc., 380–403, New York.
- Brief, D.A., 1997. Ecotourism As a Conservation Strategy in Black River, Jamaica.Faculty of Graduate Studies and Research, Department of Natural Resource Sciences. Master Thesis. Quebec, Canada.
- Bukenya, J.O., 2001. Application of GIS In Ecotourism Development Decisions: Evidence from The Pearl of Africa. Research Paper 2012. Natural Resource Economics Program, West Virginia University, Morgantown.
- Bulut, Y.ve H. Yılmaz, 1998. Rekreasyonel Turizm Örneğinde Akarsu Turizmi, Doğu Anadolu Tarım Kongresi, 14–18 Eylül 1998
- Bulut, Z., 2006. Kemaliye (Erzincan) İlçesi ve Yakın Çevresinin Alternatif Turizm Kapsamında Rekreasyonel Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Burton F., 1998. Can Ecotourism Objectives Be Achieved?, Annals Of Tourism Research, Volume:25, Issue:3, 755–758.
- Campbell, L.M., 1999. Ecotourism In Rural Developing Communities. Annals of Tourism Research, Volume:26, Issue:3, July. 534–553.
- Cater, E., Lowman, G., 1996. Ecotourism, Wiley Published, London.
- Çepel, H., 1992. Doğa, Çevre, Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Çevirgen, A., 2004, Edremit Yöresinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 12, 45–67. Balıkesir.
- Çevirgen, A., 2005, Kazdağı Milli Parkı ve Çevresinde Ekoturizmin Geliştirilmesi, 1. Balıkesir Sempozyumu (Sosyal, Kültürel ve Ekonomik), 17–20 Kasım 2005, Balıkesir Belediyesi–Balıkesir Üniversitesi, 378–388. Balıkesir.
- Chesworth, N.E., 1999. Toward Advancing A Theory of Ecotourism MarketSegmentation. The Graduate School Collage of Health and Human Development, The Pennsylvania State University. Doctorate Thesis. USA.
- Daş, C., Korkmaz, M., Şimşek,F., Ulusoy,Y., Alten, B., 1997. Antalya–Belek Yöresinde Ekolojik Peyzaj Planlama Model Çalışması, Turizm ve Çevre, OLEYİS Vakfı Yayınları, Ankara.
- Demir, C., Çevirgen, A., 2006a. Ekoturizm Yönetimi. Nobel yayın no:859, İktisat ve İşletme Yayınları Dizisi:113, 222s. Ankara.
- Demir, C., Çevirgen, A., 2006b. Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı. Nobel Yayın No:860, İktisat ve İşletme Yayınları Dizisi:114, 188s. Ankara.

- Diamantis, D., 1998. Consumer Behavior and Ecotourism Products, *Annals Of Tourism Research*, Volume:25, Issue:2, 515–518.
- Doğanay, H., 1994. Tortum (Uzundere) Çağlayanı ve Turistik Potansiyel (Coğrafi Bir Tanıtım). *Turizm Yıllığı*, Kalkınma Bankası Yayını, Ankara.
- Doğanay, H., 2001. Türkiye Turizm Coğrafyası. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı, Çizgi Kitabevi Yayınları, No:33, s.650, Erzurum.
- Doğaner, S., 1994. Köyceğiz–Dalyan çevresinde Ekoturizm, *Turizm Yıllığı 1994*, Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, Ankara.
- Drumm, A., and Moore, A., 2002. *Ecotourism Development A Manual for Conservation Planners and Managers*. Publications for Capacity Building, The Nature Conservancy, Worldwide Office, 4245 North Fairfax Drive, Arlington VA 22203, USA.
- Durmuş, M.Y., Demir, B., Aras, E., 2007. (Çoruh Vadisi) İspir, Uzundere ve Yusufeli bölgelerinde yapılan yeni trekking rotaları. *Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi Trekking Raporu*, Erzurum.
- Edmonds, J., Leposky G., 1998. "Ecotourism and Sustainable Tourism Development İn Southeast Asia", *Tourism and Hotel Industry İn Indo–China & Southeast Asia: Development, Marketing and Sustainability*, Third International Conference, http://hotelonline.com/Neo/Trends/AsiaPacificJournal/July98_EcotourismSustainable.html.
- Ekinci, O., 1998. Turizm yatırımlarında planlama ve yerel kimlikler, 21. yy'da Sürdürülebilir Turizm Politikaları, 1. Uluslararası Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayın No: MF.SBP–99.002, Basım Yılı 1999, İstanbul.
- Ercişli, S., 2008. İspir–Uzundere Wild Edible Fruit Biodiversity, *Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi (DATUR) Raporu*, Erzurum.
- Erdoğan, N., 2003a. Çevre ve Ekoturizm, *Erk Yayınları*, Ankara.
- Erdoğan, N., 2003b. Kitle Turizmi, Alternatif Turizm ve Ekoturizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı*, Çankırı.
- Eralp, Z., 1982. Genel Turizm. *Kültür Bakanlığı Yayını*, Ülkemiz Matbaası, No:44, Ankara.
- Evliyaoğlu, S., 1989. Genel Turizm Bilgileri, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.
- Fennell, D.A., 1999. *Ecotourism an Introduction*. ISBN 0–415–14237–7 (hbk) ISBN 0–415–20168–8 (pbk) 29 West 35 th Street, New York, NY 10001.
- Fritz, G., 1998. Uluslararası Antlaşmalar Çerçevesinde Sürdürülebilir Bir Turizm Gelişim Politikası. 21. yy'da Sürdürülebilir Turizm Politikaları, 1. Uluslararası Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayın No: MF.SBP–99.002, Basım Yılı 1999, İstanbul.
- Gül, A. ve Özeltin, O., 2007. Türkiye'deki Korunan Doğal Alanlarda Ekoturizm Amaçlı Ekolojik Planlama Yaklaşımı. *Ekolojik Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu*, Antalya Mimarlar Odası:194–203.
- Güresinli, Y.Z., 1978. Tortum Gölü Su Toplama Havzasında Sedimentasyon Sorunu ve Kontrolü Üzerinde Bir Araştırma. (Basılmamış Doktora Tezi). S.166 Erzurum.
- Gürlek, T.B., 2002. SWOT Analizi Nedir? *Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu.TÜSSİDE*, Gebze.

- Horwich, R.H., Murray, D., Saqui, E., Lyon and Godfery D., 1993. Ecotourism and community development: A View from Belize, The Ecotourism Society, First Edition, North Bennigton.
- Ioannides, D., 1995. Aflawed İmplementation of Sustainable Tourism: The Experience of Akamas, Tourism Management, Volume: 16, Issue:8, Cyprus.
- Irmak, M., 2003. Tortum Çayı havzasının odunsu bitkilerinin peyzaj mimarlığında kullanım olanakları Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Kahraman, N., Türkay, O., 2006. Turizm ve Çevre. Detay Yayıncılık No:87, 197s. Ankara.
- Karaküçük, S., 1999. Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme). 3. Baskı, Ankara.
- Karahan, F., 2003. Erzurum–Rize Karayolu Koridoru Peyzaj Planlaması ve Manzara Yolu Olarak Kullanıma Sunulma Olanakları. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Karahan, F., 2004. Tortum Havzasında Geleneksel Evler: Kültürel Peyzaj ve Geleneksel Mimarinin Korunmasında Sorumluluklar. Kırsal Çevre Yıllığı, 2004: 34–41. Ankara.
- Karahan, F., 2007. Tortum Şelalesi ve Erzurum–Tortum Şelalesi Karayolu Koridoru. Tortum Ziraat Odası Yayınları Yayın No.1. Erzurum.
- Karahan, F., Turan, M., Ataoğlu, N., Canbaş, M., Bingöl, H., 2006. Uzunere Sarıçam (*Pinus silvestris* L.) Ormanları Üzerinde Keçi Baskısının Azaltılması ve Alternatif Gelir Kaynakları Oluşturma. Ormancılıkta Sosyo–Ekonomik Sorunlar Kongresi, Ankara Üniversitesi Çankırı Orman Fakültesi (26–28 Mayıs 2006), Ilgaz.
- Karahan, F., Orhan, T., 2007a. Uzunere İlçesi ve Yakın Çevresinin Tarımsal Faaliyetlerinin Peyzaj Çeşitliliğine Etkileri, 5. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, (4–7 Eylül 2007), Erzurum.
- Karahan, F., Orhan, T., 2007b. Uzunere İlçesi ve Yakın Çevresinin Doğal Bitki Örtüsü Çeşitliliğinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, 5. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, (4–7 Eylül 2007), Erzurum.
- Kardeş, M., 2008. Uzunere. Uzunere Belediyesi Kültür Yayınları:2, Erzurum.
- Kaya, A., 1996. Uzunere (Kargapazarı Dağları) ve Çevresi Florası Üzerine Bir Ön Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kelkit, A., 1996. Tortum Gölü ve Şelalesinin Rekreasyonel Alan Kullanım Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerinde Bir Araştırma, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana.
- Keszi, J., 1998. Formulation of an Ecotourism Policy Framework for Manitoba. Natural Resources Institute, The University of Manitoba. Master Thesis. Winnipeg, Manitoba, Canada.
- Kılıç Benzer, A.N. Bolu–Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalı, Ankara.
- Kızılırmak, İ., 2006. Yayla Turizmi (Tanıtım Açısından Ekoturizm Türü Olan Yayla Turizminin İncelenmesi) Detay Yayıncılık No:161, 154s., Ankara.
- Kiemstedt, H., 1996. Ülke ve Bölge Planlamasında Ekolojik Yönelişin Gereklileri–Somut Örnekler. Ekolojik Temele Dayalı Bölge Planlama Uluslararası Sempozyum

- Bildirileri, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi yayın No: MF.SBP-98.083, Basım Yılı 1998, İstanbul.
- Kozak, N., Kozak, M.A., Kozak, M., 2006. Genel Turizm. Detay Yayıncılık No:28, 171 s., Ankara.
- Kurdoğlu, O., 2001. Korunan Alanlar ve Ekoturizmin Karadeniz Bölgesi Açısından İdelenmesi, Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı, Bildiriler Kitabı, Cilt: IV, s.141- 159, KTÜ-Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Ortak Organizasyonu, Trabzon.
- Kurdoğlu, O., 2002. Turizmde Değişen Eğilimler ve Doğu Karadeniz İçin Bir Değerlendirme, 5 Haziran Dünya Çevre Günü Özel Bülteni, T.C. Trabzon Valiliği – Trabzon İl Çevre Müdürlüğü Yayını, Trabzon.
- Kuvan, Y., 2002. Korunan alan-turizm ilişkilerine yönelik kavramsal irdeleme. First tourism congress of mediterranean countries. Tourism in mediterranean from past to future. Akdeniz University, School Of Tourism, Antalya.
- Lahn,E., 1944. Tortum Gölü ve Şelalesi. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 3-4, S.137-142, Ankara.
- Lawrence, T.B., Wickins, D. and Philips N., 1997. Managing legitimacy in ecotourism, tourism management, volume:18, issue:5, 307-316.
- Lawson, F., 1995. Turizmin gelişmesi; mücadele ve fırsatlar, 2000 Yılına Doğru Turizm Mimarlığı Paneli, Tebliğler ve Tartışmalar, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Leung, Y., McCool, S., Moisey, R.N., 2001. The role of recreation ecology in sustainable tourism and ecotourism. Tourism, Recreation and Sustainability: Linking Culture and The Environment. NY:CAB International.
- Mc Intosh R.M. and Goeldner, C.R. 1986. Tourism: Principles, Pratices and Philosophies, New York.
- Motavalli, J., 2002. Taking The Natural Path, E Magazine: The Environmental Magazine, Volume:13, Issue:4, 1-9.
- Nayir, O., Özaltın, O., Gül, A., 2008. Türkiye’de Ekoturizm Kavramı ve SWOT Analizi. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Bildiri Kitabı 547-564.
- Neyişçi. T., 1998. Batı Akdeniz Kıyıları Taşıma Kapasitesi ve Ekoturizm, Türkiye Kıyıları 98, Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferans Bildirileri Kitabı, s: 317.
- Norris R.U., Wilber I.S. and Marin, L.O.M., 2002. Community- Based Ecotourism İn The Maya Forest: Problems and Potentials, 1-11.
- Olalı, H., 1990. Turizm politikası ve planlaması, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, Yayın No:228, İstanbul.
- Olalı, H., Nazilli, S.S., Kırıcıoğlu, F.N., Sümer, M., 1983. Dış tanıtım ve turizm, türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No: 253, Yonca Matbaası, Ankara.
- Orams, M.B., 1995. "Towards a More Desirable Form of Ecotourism", tourism management, Volume:16, Issue:1.
- Özgüç, N., 1984. Turizm Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yayın No:3267, Edebiyat Fakültesi Yayın No:3203, İstanbul.
- Özkan, B., 1995. Ekoturizm politikası, Çevre ve İnsan, Çevre Bakanlığı Yayın Organı, Sayı:23, Ankara.
- Özsoy, H., 2005. Uzundere İlçesi (Tarih-Coğrafya-Etnografya), Uzundere Belediyesi Kültür Yayınları:1, Erzurum.

- Polat, A.T., 2006. Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, Konya.
- Pratiwi, S., 2000. Understanding Local Community Participation in Ecotourism Development: A Critical Analysis of Select Published Literature. Department of Park, Recreation and Tourism Resources, Michigan State University. Master Thesis. USA.
- Priskin, J., 2001. Assesment of Natural Resources For Nature-Based Tourism: The Case of The Central Coast Region of Western Australia, *Tourism Management*, Volume:22, Issue:6, pp:637–648.
- Przeclawski, K., 1993. Tourism as the subject of interdisciplinary research, *Tourism Research, Critiques and Challenges*, New York.
- Redmond, C.A., 2001. Engendering Ecotourism: Analysing The Participation of Rural Women in Ecotourism in Belize. Saint Mary's University. Master Thesis. Halifax, Nova Scotia.
- Richardson, E.N., 1997. Towards A Sustainable Ecotourism Strategy for St. Kitts. Environmental Science Program, Faculty of Environmental Design, The University of Calgary. Master Thesis. Calgary, Alberta.
- Saner, S., 1995. Çevre+Turizm=Ekoturizm, *Önce Kalite Dergisi*, Nisan, İstanbul.
- Scace, R.C. Grifone, E. and Usher, R., 1993. Ecotourism In Canada. Canadian Environmental Advisory Council, Hull.
- Scharpf, H., 1998. Turizm talebinde niteliksel ve niceliksel gelişme eğilimleri ve arzın gelişmesine etkileri, 21. yy'da sürdürülebilir turizm politikaları 1. Uluslararası Sempozyumu–Bildiriler, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Soley, S.V., Bayer, Z., Özdemir, M., Sağcan, M., 1986. Rekreasyon ve Turizm, Cumhuriyet Basımevi, İzmir.
- Soley, S.V., 1991. Turizm potansiyelimizin değerlendirilmesi, Kent Matbaası, Ankara.
- Şapçı, F.B., 2005. Edirne İli Keşan İlçesi Kuzey–Orta Saroz Bölgesinde Ekoturizm ve Agroturizm.Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- Toskay, T., 1978. Turizm:Güneydoğu Anadolu Gelişme Planı. Kutsun Yayınevi, İstanbul.
- Tunç, A., ve Meydan, S., 1997. Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini önlemede tek yol: sürdürülebilir turizm, *Turizm ve Çevre*, OLEYİS Vakfı Yayınları, Ankara.
- Türkey, O., Uçkun, G., 2003. Alternatif Turizm Türlerinin Sürdürebilirliği. Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, Çankırı.
- Vardar, S., ve Sarıöz E., 2007, Ekoturizm ve Bozdağ. *Ekoloji Magazin Dergisi*, Sayı:13, Ocak–Mart 2007
- Ward, N.K., 1997. Ecotourism: Realiy or Rhetoric, 1–6. <http://www.planeta.com/ecotravel/mexico/yutacan/ward/ward2.html>, erişim tarihi 2007.
- Weaver, D.B., 1998. Ecotourism in the cessa developed world, CAB İnternational, ISBN 085199223–4, 258 p, UK.
- Weaver, D.B.,1999. Magnitude of Ecotourism in Costa Rica and Kenya. *Annals of Tourism Research*, Vol:26 No:4 pp:792–816

- Wood, M.E., 2002. Ecotourism: Principles, Practices & Policies For Sustainability, United Nations Publication, UNEP, First Edition.
- Yağcı, İ., Ö., 2000. Ekoturizm. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Yaşar, G., 2002. Kahramanmaraş İlinde Ekoturizm Olanaklarının İncelenmesi Ve Potansiyel Alanların Tespiti. Yüksek lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Yıldız, N., 2007. Tortum Çayı Havzasının Uygun Alan Kullanımlarının CBS İle Belirlenmesi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Yılmaz, E., Ok, T. ve Okan, T., 2004. Ekoturizm Planlamasında Katılımcı Yaklaşımla Etkinlik Seçimi Cehennem Dere Vadisi Örneği, Çevre ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Araştırma Müdürlüğü.
- Yılmaz H., Özkan M.B., 1994. Rekreatiyonel Turizm Örneğinde Erzurum Palandöken Dağının Önemi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 25 (1), 110–117.
- Yılmaz, H., 1997. Yayla turizmi örneğinde doğal ve kültürel kaynak değerlerinin Rekreatiyonel turizm yönünden planlanması. Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi, 20–22 Ekim, Bildiriler Kitabı, 297–303, İzmir.
- Yılmaz, H., 2006. Erzurum–Uzundere karayolu şevlerinde doğal olarak yetişen bitkilerin estetik ve fonksiyonel yönden değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Yılmaz, O., 1991. Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. A.Ü. Sosyal Bilimler Ens. Coğrafya Anabilim Dalı, S:168, Erzurum.
- Yılmaz, R., 2006. Saroz Körfezinin Turizm Ve Rekreatiyonel Kullanım Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Tekirdağ. Seri: A, Sayı: 1, Yıl: 2006, ISSN: 1302–7085, Sayfa: 124–135.
- Yılmaz, S., Yılmaz, H., 1998. İnanç Turizmi Açısından Abdurrahman Gazi Türbesinin Değerlendirilmesi. Atatürk Üniv. Zir. Fak. Derg. 28(2), 287–303. Erzurum.
- Yılmaz, S. ve H. Yılmaz, 2000. Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımında Ekolojik Planlama ve Erzurum Örneği, Ekin Dergisi, 12, 77–81
- Yılmaz, S., 2004. Serçeme Vadisinin Rekreatiyon Kullanım Potansiyelinin Belirlenmesi, Ekoloji Dergisi No:51.
- Yüksek, G. ve Bahçe, A.S., 2003. Mihalıççık İlçesinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi. Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, Çankırı.
- Yürük, Ö., 2003. Turizmin Geleceği: Ekoturizm. Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, Çankırı.
- Zengin, B., 2006. Turizm Coğrafyası Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası. Değişim Yayınları 2. baskı, 357s, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

29 Mayıs 1981 yılında Erzurum’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum’da tamamladı. 2000 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü’nden 2004 yılında mezun oldu. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı’nda 2004 yılında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Bekar.